

ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«ЛЬВІВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІЗНЕСУ ТА ПРАВА»

Актуальні проблеми науки та практики у світлі євроінтеграційних процесів

Тези доповідей учасників міжнародної науково-
практичної конференції
(Львів, 14 травня 2026 р.)

Львів
2026

*Рекомендовано до друку Вченою радою Львівського університету бізнесу
та права
(протокол № 11 від 28.05.2026 року)*

Актуальні проблеми науки та практики у світлі євроінтеграційних процесів: тези доповідей учасників міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 14 травня 2026 р.). Львів: ЗВО «Львівський університет бізнесу та права», 2026. URL: <https://lubp.com.ua/wp-content/uploads/2026/05/APNP2026.pdf>

Матеріали публікуються у авторській редакції. Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв, назв підприємств, організацій, установ та іншої інформації несуть автори статей. Висловлені у цих статтях думки можуть не збігатися з поглядами редакційної колегії і не покладають на неї ніяких зобов'язань. Передруки і переклади можливі лише за згодою авторів і редакції.

*Вміст збірника ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0
International*

Сопільник Л. І.

доктор юридичних наук, доктор технічних наук, професор,
перший проректор

ЗВО «Львівський університет бізнесу та права»

<http://orcid.org/0000-0001-6581-7255>

Кіберстійкість держави та імплементація Директиви NIS2 у національне законодавство України

Повномасштабна війна перетворила кіберпростір на самостійний театр протиборства, у якому атаки на державні реєстри, енергетичні та телекомунікаційні мережі стали частиною воєнної стратегії держави-агресора. За таких обставин класичне розуміння кібербезпеки як сукупності заходів технічного захисту інформації виявляється недостатнім. На перший план виходить категорія кіберстійкості – здатності держави, бізнесу й суспільних інституцій не лише відбивати атаки, а й зберігати функціонування критичних послуг під час інциденту та швидко відновлюватися після нього. Для України ця проблема має подвійний вимір: вона безпосередньо пов'язана з обороноздатністю і водночас є складовою переговорного процесу щодо вступу до Європейського Союзу. Саме тому приведення національного законодавства у відповідність до європейських стандартів кібербезпеки набуває характеру не формального зобов'язання, а практичної умови виживання цифрової держави.

Базовим орієнтиром для такої адаптації є Директива (ЄС) 2022/2555 про заходи для високого спільного рівня кібербезпеки в Союзі (NIS2), яка замінила Директиву 2016/1148 і мала бути транспонована державами-членами до 17 жовтня 2024 р. [1]. Директива суттєво розширює коло суб'єктів регулювання, поділяючи їх на основні та важливі, покладає на органи управління суб'єктів обов'язок затверджувати заходи з управління кіберризиками і нести відповідальність за їх виконання (ст. 20), визначає мінімальний перелік таких заходів, зокрема щодо безпеки

ланцюгів постачання (ст. 21), та встановлює багатоступеневу процедуру повідомлення про значні інциденти – раннє попередження протягом 24 годин, повідомлення протягом 72 годин і остаточний звіт не пізніше ніж через місяць (ст. 23). Як слушно зауважує Н. Вандезанде, NIS2 не просто посилює вимоги попередника, а змінює саму логіку регулювання: акцент переноситься на уніфікацію звітності, суворіший нагляд і реальні санкції за невиконання обов’язків [4]. Тим самим європейський законодавець фактично закріплює модель кіберстійкості, у якій відповідальність за безпеку розподілена між державою та операторами послуг, а управлінські рішення керівництва стають предметом правової оцінки.

Національна правова основа у цій сфері ґрунтується на Законі України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» 2017 р., який визначив об’єкти кіберзахисту, суб’єктів забезпечення кібербезпеки та основи захисту критичної інформаційної інфраструктури [2]. Характерно, що поняття кіберстійкості в цьому акті так і не отримало легального визначення: воно згадується лише в контексті сприяння євроінтеграційним процесам у сфері кібербезпеки, тоді як понятійний апарат закону побудовано навколо категорій «кібербезпека», «кіберзахист» і «кіберзагроза» [2]. Така термінологічна конструкція відображає підхід, що домінував до 2022 р., коли пріоритетом вважався захист окремих об’єктів, а не безперервність функціонування цифрових сервісів у цілому. Для правозастосування це означає, що вимоги щодо відновлюваності систем, резервування та управління інцидентами досі мають переважно підзаконний характер.

Найпомітнішим кроком до зближення з NIS2 стало ухвалення Закону України від 27 березня 2025 р. № 4336-IX, яким внесено зміни до низки законів щодо захисту інформації та кіберзахисту державних інформаційних ресурсів і об’єктів критичної інформаційної інфраструктури [3]. Закон запроваджує ризик-орієнтовану модель кіберзахисту, передбачає утворення

підрозділів з кіберзахисту та посад керівників з кіберзахисту в органах державної влади, вибудовує систему команд реагування на кіберінциденти з CERT-UA як національною CSIRT, галузевими та регіональними командами, а також встановлює обов'язок повідомлення про значні кіберінциденти із застосуванням національної таксономії [3]. Нова редакція ст. 8 базового закону замість громіздкої процедури атестації систем впроваджує авторизацію безпеки та профілі безпеки – базовий, цільовий і галузевий [3]. За своєю суттю ці новели відтворюють ключові елементи європейської моделі: персоніфіковану відповідальність керівництва, мережу CSIRT і стандартизований обмін інформацією про інциденти.

Водночас ухвалення закону не завершує процес імплементації. О. Крайнюк, С. Євсєєв, Н. Діденко та М. Піксасов, аналізуючи відповідність українського регулювання вимогам NIS2 і Акта про кібербезпеку ЄС, фіксують низький рівень гармонізації у сфері сертифікації та механізмів колективного кіберзахисту, а також системні проблеми кадрового дефіциту, інституційних колізій між уповноваженими органами і відсутності єдиної платформи обміну інформацією про загрози [5]. Крім того, дія Закону № 4336-IX зосереджена передусім на державних інформаційних ресурсах і критичній інфраструктурі, тоді як NIS2 охоплює значно ширше коло приватних суб'єктів – постачальників цифрових послуг, виробників, логістичних операторів. Звідси постає завдання поступового поширення обов'язків з управління кіберризиками на приватний сектор із дотриманням принципу пропорційності, щоб регуляторне навантаження відповідало розміру суб'єкта та критичності його послуг.

Подальша адаптація законодавства, на нашу думку, має відбуватися щонайменше у трьох напрямках. По-перше, доцільно легально визначити кіберстійкість як мету державної політики і закріпити обов'язок суб'єктів забезпечувати безперервність критичних послуг, включно з планами відновлення та резервуванням. По-друге, потрібно узгодити категорії суб'єктів, на

яких поширюються вимоги закону, з поділом на основні та важливі суб'єкти за NIS2, передбачивши диференційований нагляд і санкції. По-третє, необхідно інституційно розмежувати повноваження органів, що здійснюють регулювання, нагляд і реагування на інциденти, аби уникнути дублювання функцій, на яке вказують дослідники [5].

Отже, імплементація Директиви NIS2 в Україні перебуває на етапі, коли основний законодавчий каркас уже сформовано, але його наповнення відповідно до європейської моделі кіберстійкості ще триває. Закон № 4336-IX наблизив національне регулювання до стандартів ЄС у частині управління ризиками, реагування на інциденти й відповідальності керівництва, проте поза його межами залишаються приватний сектор, сертифікація та механізми кіберсолідарності. Досвід війни дає Україні аргумент, якого бракує багатьом державам-членам: правові конструкції тут перевіряються не на навчаннях, а в умовах реальних атак. Завершення імплементації NIS2 слід розглядати як інструмент інституційної стійкості держави, а не лише як технічне виконання переговорних зобов'язань.

Список використаних джерел

1. Directive (EU) 2022/2555 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 on measures for a high common level of cybersecurity across the Union, amending Regulation (EU) No 910/2014 and Directive (EU) 2018/1972, and repealing Directive (EU) 2016/1148 (NIS 2 Directive). (2022). Official Journal of the European Union, L 333, 80–152. <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2022/2555/oj>
2. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 05.10.2017 № 2163-VIII. (2017). Відомості Верховної Ради України, (45), ст. 403. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19>
3. Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту інформації та кіберзахисту державних інформаційних

- ресурсів, об'єктів критичної інформаційної інфраструктури: Закон України від 27.03.2025 № 4336-IX. (2025). Відомості Верховної Ради України, (35), ст. 134. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4336-20>
4. Vandezande, N. (2024). Cybersecurity in the EU: How the NIS2-directive stacks up against its predecessor. *Computer Law & Security Review*, 52, Article 105890. <https://doi.org/10.1016/j.clsr.2023.105890>
 5. Крайнюк, О., Євсеєв, С., Діденко, Н., & Пікрасов, М. (2025). Трансформація нормативно-правового поля кібербезпеки України: аналіз відповідності вимогам директиви NIS2 та Закону про кібербезпеку. *Територія безпеки*, 1(3), 40–48. <https://doi.org/10.20998/3083-6298.2025.03.05>

Янковська Л. А.

доктор економічних наук, професор,
заслужений працівник освіти України,
директор ліцею «Європейський» ЛМР
<http://orcid.org/0000-0003-1855-0169>

Заклад загальної середньої освіти як осередок соціального капіталу і чинник стійкості територіальної громади в умовах воєнного стану

Повномасштабна війна змінила уявлення про те, що саме утримує територіальну громаду від розпаду. Поряд із фізичною інфраструктурою, енергетикою й безпекою дедалі виразніше проступає значення нематеріальних ресурсів – довіри між людьми, готовності до спільної дії, щільності горизонтальних зв'язків. В економічній теорії ці ресурси описують через категорію соціального капіталу, і заклад загальної середньої освіти виявляється одним із небагатьох інститутів, які відтворюють його щоденно й у масовому масштабі. Школа об'єднує дітей, батьків, педагогів, органи місцевого самоврядування, бізнес і громадські організації довкола спільного й зрозумілого для всіх інтересу – майбутнього дітей. Тому питання про роль закладу освіти в соціально-економічному розвитку громади набуває нового виміру: йдеться вже не лише про якість людського капіталу, а й про здатність громади зберегти себе як спільноту.

Теоретичне підґрунтя такого підходу закладено в класичній праці Дж. Коулмана, який показав, що соціальний капітал – мережі зобов'язань і очікувань, інформаційні канали, норми, підкріплені схваленням або осудом спільноти, – є необхідною умовою формування людського капіталу, а сім'я та шкільне оточення утворюють ту «замкнену» структуру зв'язків, у якій такі норми діють найефективніше [1]. Освітні результати учня, отже, залежать не тільки від ресурсів самого закладу, а й від щільності відносин між дорослими, які його оточують. Для громади звідси випливає важливий економічний висновок: інвестиція в школу є одночасно

інвестицією в інфраструктуру довіри, а її віддача проявляється далеко за межами академічних показників. Батьківські спільноти, піклувальні ради, шкільне самоврядування, спільні благодійні та волонтерські ініціативи є тими каналами, через які мешканці набувають навичок колективного ухвалення рішень і контролю за використанням спільних ресурсів. Ці навички згодом переносяться на інші сфери життя громади – від участі в бюджеті участі до роботи об'єднань співвласників і місцевих ініціатив розвитку.

Війна піддає цю інфраструктуру суперечливому тиску. Дослідження Г. Гоха, А. Пондорфера та В. Школи на українських даних засвідчує, що об'єктивні воєнні події пов'язані зі зниженням просоціальної поведінки та інституційної довіри, тоді як суб'єктивний досвід війни корелює зі зростанням просоціальності, але так само знижує довіру до інституцій [2]. Цей результат має пряме значення для освітньої політики громад. Міжособистісна солідарність, що мобілізується в умовах загрози, сама по собі не перетворюється на довіру до публічних інститутів; її потрібно «переводити» через конкретні установи, які люди бачать щодня і результат роботи яких можуть оцінити. Заклад освіти, що працює стабільно попри повітряні тривоги, відключення електроенергії та змішані формати навчання, і є такою установою: він демонструє, що публічна послуга може бути передбачуваною, а спільні зусилля батьків, учителів і місцевої влади – результативними. Укриття, облаштоване коштом громади за участі батьків, волонтерські ініціативи учнів, шкільні простори, відкриті для внутрішньо переміщених осіб, – усе це форми накопичення соціального капіталу, які мають економічну цінність, хоча й не відображаються в бюджетній звітності.

Окремого осмислення потребує реформа профільної старшої школи, яка визначатиме конфігурацію освітніх мереж громад на наступні десятиліття. Закон України «Про повну загальну середню освіту» передбачає трирічну профільну освіту в ліцях і покладає на засновників відповідальність за формування мережі закладів та організацію підвезення здобувачів освіти [4]. Рішення про те, які

заклади стануть академічними ліцеями, ухвалюють органи місцевого самоврядування, зважаючи на кількість учнів, транспортну логістику, кадрові та матеріальні ресурси; пілотування нової моделі в 150 ліцеях розпочинається з 1 вересня 2026 р., а повноцінний перехід заплановано на 2027 р. [5]. Аналітика ОЕСР, підготовлена для України на основі міжнародного досвіду, обґрунтовує потребу в переосмисленні моделі академічних ліцеїв і в цілеспрямованій підтримці шкіл, які пілотують реформу [3]. Для громади це означає пошук компромісу між ефективністю й доступністю: укрупнення мережі здатне підвищити якість профільного навчання, однак кожна реорганізація школи зачіпає усталені соціальні зв'язки, а отже, і накопичений довкола неї капітал довіри.

З економіко-освітнього погляду раціональна мережева політика громади не може зводитися до розрахунку видатків на одного учня. Коли школа є головним, а подекуди й єдиним публічним простором населеного пункту, її закриття чи пониження ступеня породжує негативні екстерналії: відтік молодих сімей, послаблення місцевої ідентичності, зниження готовності мешканців вкладати час і кошти у спільні справи. Такі втрати рідко потрапляють до обґрунтувань рішень про оптимізацію мережі, проте саме вони в середньостроковій перспективі позначаються на податковій базі, ринку праці та інвестиційній привабливості території. Натомість заклад, який після реорганізації перестав надавати профільну освіту, може зберегти й розвинути функції осередку громади – як гімназія, центр неформальної освіти, простір для позашкільної діяльності, психосоціальної підтримки та громадських ініціатив. Ліцей, що стає опорним для кількох населених пунктів, отримує нову місію: поєднувати учнів із різних громад, вибудовувати спільні проекти з місцевим бізнесом і закладами вищої освіти, формувати в старшокласників досвід співпраці поза межами власного села чи мікрорайону. За такого підходу реформа не руйнує соціальний капітал, а переводить його з рівня локальних, «зв'язувальних» відносин на рівень ширших,

«з'єднувальних» мереж, без яких неможлива післявоєнна відбудова.

Заклад загальної середньої освіти в умовах воєнного стану постає, отже, не лише постачальником освітньої послуги, а й осередком соціального капіталу, від якого залежить стійкість територіальної громади. Його внесок у соціально-економічний розвиток реалізується через підтримку довіри, координацію спільних дій мешканців і збереження безперервності суспільного життя навіть у кризових обставинах. Реформа профільної старшої школи відкриває можливість підвищити якість освіти, проте її наслідки для громад визначатимуться тим, наскільки рішення щодо мережі враховуватимуть не тільки демографічні й фінансові параметри, а й соціальну роль кожного закладу. Управлінська модель, за якої громада свідомо планує нові функції для шкіл, що змінюють тип, і вибудовує партнерства довкола ліцеїв, дає змогу перетворити освітню реформу на інструмент післявоєнного відновлення.

Список використаних джерел

1. Coleman, J. S. (1988). Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology*, 94, S95–S120. <https://doi.org/10.1086/228943>
2. Hoch, G., Pondorfer, A., & Shkola, V. (2025). Conflict and social capital: Evidence from the Russian War against Ukraine. *Journal of Comparative Economics*, 53(2), 461–471. <https://doi.org/10.1016/j.jce.2025.02.002>
3. OECD. (2025). Transforming general upper secondary education in Ukraine: Insights from international experiences. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/7c357ac4-en>
4. Про повну загальну середню освіту, Закон України № 463-IX (2020). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20>
5. Мацєпа, А. (2026, 18 лютого). «Профільна» старша школа: коли старт, як формують ліцеї та чи обов'язково змінювати заклад. Нова українська школа.

<https://nus.org.ua/2026/02/18/profilna-starsha-shkola-koly-start-yak-formuyut-litseyi-ta-chy-obov-yazkovo-zminyuvaty-zaklad/>

Семчук Ж. В.

доктор економічних наук, професор,
ректор ЗВО «Львівський університет бізнесу та права»
<http://orcid.org/0000-0002-7030-9877>

Університет як якірна інституція повоєнного відновлення регіону

Повномасштабна війна змінила уявлення про те, які інституції здатні утримувати соціально-економічну тканину регіону в умовах тривалої невизначеності. Підприємства релокуються або закриваються, частина населення змінює місце проживання, органи місцевого самоврядування працюють в режимі постійного реагування на загрози. На цьому тлі заклад вищої освіти постає однією з небагатьох організацій, прив'язаних до території не лише майновим комплексом, а й мережею зв'язків із громадою, роботодавцями та публічною владою. Попередні наші дослідження були зосереджені на інституційній стабільності університету як чиннику економічної резилієнтності регіонів; логічним продовженням цієї проблематики є питання про те, яким чином стабільний університет може стати активним суб'єктом відновлення, а не лише об'єктом збереження. Мета цієї роботи – обґрунтувати доцільність застосування концепції якірної інституції до аналізу ролі українських закладів вищої освіти в повоєнному регіональному розвитку.

Поняття якірної інституції сформувалося в американській практиці міського планування для позначення великих організацій, переважно університетів і лікарень, які через свою просторову нерухомість, масштаб зайнятості та закупівель мають довготривалий інтерес у добробуті місця свого розташування. М. Еленц, зіставляючи теоретичні визначення якірних стратегій із практикою конкретних університетів, показує, що між концептуальною моделлю та реальною діяльністю існує відчутний розрив: університети по-різному тлумачать власну якірну роль і далеко не завжди вибудовують її як цілісну стратегію [3]. Якірна

стратегія в повному розумінні передбачає, що університет свідомо використовує власні ресурси – закупівлі, робочі місця, нерухомість, експертизу – для розвитку прилеглої території, а не обмежується епізодичними просвітницькими чи волонтерськими ініціативами. Це спостереження має пряме значення для України, де інституційний досвід подібних практик до війни був фрагментарним.

Теоретичною рамкою, у межах якої якірна функція може бути вбудована в діяльність університету, слугує концепція третьої місії. Систематичний огляд літератури, здійснений Л. Компаньуччі та Ф. Спігареллі, демонструє, що третя місія давно вийшла за межі трансферу технологій і комерціалізації результатів досліджень та набула ширшого соціального й регіонального змісту, а її реалізація поєднує значний потенціал зі стійкими обмеженнями [2]. До таких обмежень, на нашу думку, в українських умовах належать брак ресурсів, конфлікт між академічними стимулами та зовнішньою активністю, відсутність адекватних інструментів оцінювання регіонального внеску. Для українського університету воєнного часу ці обмеження загострюються, проте одночасно з'являються обставини, які роблять зовнішню активність не факультативною, а умовою виживання самої інституції.

Українські дослідники вже фіксують цей зсув. В. Усик доводить, що війна спонукала до переосмислення функцій закладів вищої освіти як центрів підтримки, згуртування, адаптації та спротиву: університети надавали прихисток внутрішньо переміщеним особам, брали участь у гуманітарних ініціативах, підтримували цифровізацію державних послуг [1]. Принциповим є висновок авторки про те, що третя місія має розглядатися як інтегрований компонент функціонування університету, а не як додаткове навантаження [1]. Саме ця теза, на нашу думку, відкриває можливість переходу від ситуативної воєнної активності до свідомо сформульованої якірної стратегії, розрахованої на період відновлення.

Регіональний вимір такої стратегії визначається станом місцевого врядування. Аналіз ОЕСР засвідчує, що до 2022 р. Україна досягла суттєвих результатів децентралізації, зокрема створила 1 469 територіальних громад і систему багаторівневого планування регіонального розвитку [4]. Водночас звіт констатує помітні розриви в адміністративній, кадровій і фінансовій спроможності громад, зростання регіональних економічних і демографічних диспропорцій та фрагментованість механізмів фінансування регіонального розвитку [4]. За таких умов університет здатен компенсувати частину дефіциту спроможності: надавати аналітичну й експертну підтримку при розробленні програм відновлення, готувати та перепідготовлювати фахівців для місцевого врядування й бізнесу, виступати нейтральним майданчиком для узгодження інтересів різних стейкхолдерів.

Перетворення цього потенціалу на дієву якірну роль передбачає кілька інституційних передумов. Першою є стратегічна артикуляція: регіональна місія має бути закріплена в стратегії розвитку закладу з конкретними цілями та показниками, а не декларуватися в загальних формулюваннях. Другою є фінансова та організаційна стабільність, без якої університет не здатен брати на себе довгострокові зобов'язання перед громадою; саме тут проблематика якірної інституції змикається з проблематикою інституційної стабільності ЗВО. Третьою є визнання зовнішньої активності в системі академічних стимулів, адже за відсутності такого визнання викладачі розглядатимуть участь у регіональних проєктах як відволікання від основної діяльності, а сама третя місія залишиться в зоні декларацій [2]. Четвертою є партнерська модель взаємодії з органами місцевого самоврядування, що ґрунтується на спільному плануванні, а не на разових запитах про експертизу.

Окремої уваги заслуговує роль закладів вищої освіти недержавної форми власності. Їхня менша залежність від централізованого фінансування поєднується з вищою чутливістю до попиту з боку місцевих роботодавців і домогосподарств, що створює передумови для швидшого налаштування освітніх

програм на потреби відновлення. Водночас обмеженість ресурсів таких закладів зумовлює потребу в мережевій формі якірної діяльності, коли кілька університетів регіону координують свої зусилля з місцевою владою та бізнес-асоціаціями. Така мережа дає змогу розподілити між учасниками напрями експертизи, уникнути дублювання освітніх програм і сформувати для громади єдину точку звернення щодо аналітичної та кадрової підтримки відновлення.

Отже, концепція якірної інституції дає змогу переосмислити роль університету в повоєнному відновленні регіону як довгострокового стейкхолдера території, чий власний розвиток нерозривно пов'язаний із добробутом громади. Досвід воєнного часу вже сформував в українських закладах вищої освіти практики, що відповідають логіці третьої місії, однак вони залишаються значною мірою ситуативними. Перехід до якірної стратегії вимагає її інституційного закріплення, стабільного ресурсного забезпечення, зміни системи академічних стимулів і партнерської моделі взаємодії з громадами. Подальші дослідження доцільно спрямувати на розроблення індикаторів регіонального внеску університетів, придатних для використання в стратегічному плануванні відновлення.

Список використаних джерел

1. Усик, В. (2025). Третя місія університетів України в контексті війни та відновлення. *Вчені записки Університету «КРОК»*, 2(78), 35–43. <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2025-78-35-43>
2. Compagnucci, L., & Spigarelli, F. (2020). The Third Mission of the university: A systematic literature review on potentials and constraints. *Technological Forecasting and Social Change*, 161, 120284. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2020.120284>
3. Ehlenz, M. M. (2018). Defining university anchor institution strategies: Comparing theory to practice. *Planning Theory & Practice*, 19(1), 74–92. <https://doi.org/10.1080/14649357.2017.1406980>

4. OECD. (2022). Rebuilding Ukraine by reinforcing regional and municipal governance. OECD Multi-level Governance Studies. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/63a6b479-en>

Сопільник Р. Л.
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри судоустрою, прокуратури та адвокатури
ЗВО «Львівський університет бізнесу та права»
<https://orcid.org/0000-0001-9942-6682>

Дисциплінарна відповідальність суддів у світлі стандартів Ради Європи та переговорного процесу щодо вступу України до ЄС

Інститут дисциплінарної відповідальності суддів перебуває на перетині двох цінностей, які в судовій реформі України тривалий час протиставлялися одна одній: незалежності судді та підзвітності суддівського корпусу суспільству. Надмірно широкі підстави відповідальності перетворюють дисциплінарне провадження на інструмент тиску, тоді як неефективна дисциплінарна процедура консервує недоброчесність і підриває довіру до суду. Для України ця дилема набула особливої гостроти після тривалої паузи в роботі дисциплінарних органів Вищої ради правосуддя, яка призвела до накопичення значного масиву нерозглянутих скарг. Водночас переговори про вступ до Європейського Союзу, у яких питання правосуддя належать до кластера «Основи» і розділу 23 «Судова влада та основоположні права», надали проблемі нового виміру. Відтепер якість дисциплінарного регулювання оцінюється не лише за національними критеріями, а й крізь призму стандартів Ради Європи та щорічних оцінок Європейської комісії.

Чинна модель дисциплінарної відповідальності визначена Законом України «Про судоустрій і статус суддів», ст. 106 якого містить перелік підстав притягнення судді до відповідальності, а ст. 109 – види дисциплінарних стягнень [5]. Перелік підстав є доволі широким і поєднує процесуальні порушення, недотримання правил суддівської етики, порушення вимог щодо доброчесності та категорію істотного дисциплінарного проступку. К. Гермак звертає увагу на потребу уточнення окремих підстав, зокрема безпідставного затягування розгляду справи, а також на те, що

дисциплінарні палати фактично використовують лише частину передбачених законом стягнень [4]. Така практика свідчить про недостатню диференціацію відповідальності: між попередженням і клопотанням про звільнення бракує проміжних, але дієвих реакцій, що ускладнює дотримання принципу пропорційності.

Європейські стандарти у цій сфері найповніше узагальнено у Висновку Консультативної ради європейських суддів № 27 (2024) щодо дисциплінарної відповідальності суддів [1]. КРЕС наголошує, що рішення судді не може бути підставою для дисциплінарної відповідальності, крім випадків злого умислу, умисного невиконання обов'язків або серйозного порушення [1, п. 28]. Невизначені формулювання, на кшталт порушення присяги чи неетичної поведінки, на думку КРЕС, допускають надмірно широке тлумачення і зловживання, а отже становлять небезпеку для суддівської незалежності [1, п. 27]. Не менш принциповою є вимога виключити будь-який вплив виконавчої чи законодавчої влади на орган, що ухвалює дисциплінарне рішення [1, п. 20], та розмежувати функції розслідування і вирішення справи. З цих положень випливає, що стандарти Ради Європи не заперечують суворості дисциплінарного контролю, але вимагають його передбачуваності й процесуальної справедливості.

Ці підходи безпосередньо застосовано до українських законодавчих ініціатив у спільному висновку Венеційської комісії та Генерального директорату з прав людини і верховенства права Ради Європи, ухваленому в жовтні 2025 р. щодо законопроектів № 13137, № 13137-1 і № 13165-2 [2]. Комісія рекомендувала спростити та уточнити склади дисциплінарних проступків, уникати оціночних конструкцій на кшталт «принижує звання судді» і чітко співвіднести окремі проступки з видами стягнень [2, пп. 43, 56]. Особливо важливою є позиція, згідно з якою дисциплінарне провадження ніколи не повинне поширюватися на розбіжності в тлумаченні права чи судові помилки [2, п. 42]. Не менш показовим є застереження, що окремий суддя не має ставати жертвою структурних недоліків судової системи, а тому під час

оцінки затягування розгляду справ слід враховувати навантаження, кадрові проблеми та вакансії [2, п. 47]. Для України, де значна частина судів працює в умовах некомплекту, ця теза має прямий практичний вимір.

Європейська комісія у звіті щодо України 2025 р. оцінює доброчесність, меритократичність і спроможність судової влади та прокуратури як слабкі ланки та рекомендує продовжити розгляд незавершених дисциплінарних проваджень, а також ухвалити законодавство щодо вдосконалення декларацій доброчесності суддів та їх перевірки [3]. Водночас у звіті відзначено, що з весни 2025 р. Вища рада правосуддя працювала з мінімальним кворумом [3]. Отже, з погляду ЄС дисциплінарна відповідальність є не самоціллю, а інструментом відновлення доброчесності суддівського корпусу, ефективність якого залежить від інституційної спроможності органу, що її застосовує. У цьому полягає певне напруження між вимогою прискорити розгляд скарг і вимогою Венеційської комісії забезпечити повні процесуальні гарантії для кожного судді.

Поєднання цих вимог видається можливим за умови кількох змін. Насамперед підстави відповідальності мають бути сформульовані через конкретні склади проступків із зазначенням форми вини, а не через загальні оціночні поняття. Далі необхідно законодавчо закріпити співвідношення між тяжкістю проступку і видом стягнення, розширивши практику застосування проміжних санкцій. Нарешті, оскарження дисциплінарного рішення повинно мати повний характер і зупиняти його виконання до завершення перегляду, як цього вимагає Венеційська комісія [2, п. 73]. Перевірку декларацій доброчесності доцільно інтегрувати в дисциплінарну процедуру так, щоб невідповідність задекларованих відомостей мала чітко визначені наслідки, а не ставала підставою для довільного тлумачення.

Таким чином, модернізація дисциплінарної відповідальності суддів в Україні має відбуватися не шляхом посилення санкцій як такого, а через підвищення правової визначеності підстав,

пропорційності стягнень і незалежності процедури. Стандарти Ради Європи та оцінки Європейської комісії узгоджуються в головному: дисциплінарний контроль покликаний захищати суд від недоброчесних суддів, але не може слугувати засобом впливу на зміст судових рішень. Ухвалення законодавства, яке враховуватиме висновки Венеційської комісії, стане одним із вимірюваних кроків у переговорах за кластером «Основи». Від того, наскільки послідовно буде дотримано цей баланс, залежить і довіра громадян до суду, і репутація України як держави-кандидата, що здатна самостійно гарантувати верховенство права.

Список використаних джерел

1. Consultative Council of European Judges. (2024). Opinion No. 27 (2024) on the disciplinary liability of judges. Council of Europe. <https://rm.coe.int/opinion-no-27-2024-of-the-ccje/1680b2ca7f>
2. European Commission for Democracy through Law (Venice Commission), & Directorate General of Human Rights and Rule of Law. (2025). Ukraine – Joint opinion on draft amendments on disciplinary procedures against judges, declarations of integrity, and other procedures (CDL-AD(2025)044). Council of Europe. [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2025\)044-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2025)044-e)
3. European Commission. (2025). Ukraine 2025 Report (SWD(2025) 759 final). https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/17115494-8122-4d10-8a06-2cf275eecd7_en?filename=ukraine-report-2025.pdf
4. Гермак, К. О. (2024). Дисциплінарна відповідальність суддів у сучасній правовій системі: процесуальні аспекти. Аналітично-порівняльне правознавство, (4), 669–673. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.04.111>
5. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. (2016). Відомості Верховної Ради України, (31), ст. 545. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>

**Взаємодія Офісу Генерального прокурора з міжнародними
механізмами кримінального переслідування у розслідуванні
воєнних злочинів**

Масштаб міжнародних злочинів, учинених під час збройної агресії РФ проти України, з самого початку перевищив можливості будь-якої окремої юрисдикції. Національна прокуратура опинилася в ситуації, коли їй доводиться одночасно документувати десятки тисяч епізодів, здійснювати процесуальне керівництво в умовах бойових дій і забезпечувати збирання доказів за стандартами, які згодом мають бути визнані не лише українськими, а й міжнародними судами. За таких умов ефективність кримінального переслідування визначається вже не тільки внутрішньою організацією органів прокуратури, а насамперед якістю їх взаємодії з міжнародними механізмами правосуддя. Саме ця взаємодія перетворилася з епізодичної правової допомоги на постійний елемент кримінально-правової політики держави. Офіс Генерального прокурора в цій системі виконує роль центрального вузла, через який національні провадження поєднуються з діяльністю Міжнародного кримінального суду, спільних слідчих груп і спеціалізованих європейських структур.

Правова основа цієї взаємодії зазнала принципових змін після ратифікації Римського статуту Міжнародного кримінального суду Законом України від 21 серпня 2024 р. № 3909-IX [1]. Після депонування ратифікаційної грамоти Статут набрав чинності для України 1 січня 2025 р., а паралельно Законом № 4012-IX від 9 жовтня 2024 р. було внесено зміни до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів, спрямовані на узгодження національного регулювання з положеннями Статуту. Водночас ратифікаційний закон містить заяву відповідно до ст. 124

Статуту, за якою Україна протягом семи років не визнає юрисдикцію Суду щодо воєнних злочинів, передбачених ст. 8, якщо їх імовірно вчинено її громадянами [1]. М. Комаровський слушно зауважує, що таке застосування ст. 124 створює ризики для легітимності української позиції та обґрунтовує доцільність якнайшвидшої відмови від цієї заяви, наголошуючи також на незавершеності імплементації положень Статуту в національне законодавство [2].

Набуття статусу держави-учасниці змінило саму природу співробітництва прокуратури з МКС. Н. Павлів обґрунтовує, що воно становить правовий режим *sui generis*, принципово відмінний від традиційної міжнародної правової допомоги у кримінальних провадженнях: відносини з Судом мають вертикальний характер, передача особи Суду відрізняється від екстрадиції, а принцип взаємності тут не застосовується [3]. Основоположною засадою такої взаємодії є принцип комплементарності, відповідно до якого первинна відповідальність за розслідування і переслідування міжнародних злочинів покладається на національні органи [3]. Для Офісу Генерального прокурора це означає подвійне завдання: забезпечити здатність національної системи самостійно вести провадження на належному рівні та водночас оперативно виконувати запити Суду щодо доказів, свідків і затримання осіб. Тому ефективна комплементарність передбачає не розподіл справ між рівнями, а узгоджену стратегію, у якій національні та міжнародні провадження доповнюють одне одне.

Другим ключовим інструментом взаємодії стала Спільна слідча група, утворена в рамках Європейського Союзу невдовзі після початку повномасштабного вторгнення. До її складу спершу увійшли Україна, Литва та Польща, згодом – Естонія, Латвія, Словаччина, Румунія, а також Офіс Прокурора МКС, для якого це стало першою формальною участю в механізмі такого типу [4]. А. Фургер, аналізуючи практику спільних слідчих груп у справах про ключові міжнародні злочини, доходить висновку, що вони пропонують корисні нові процеси співпраці, однак багато їхніх

найперспективніших можливостей на практиці реалізувати складно [4]. З позиції української прокуратури головна цінність такої групи полягає в можливості безпосередньо обмінюватися доказами без тривалих процедур правової допомоги та узгоджувати слідчі дії з іноземними колегами ще на стадії збирання доказів.

Окремий напрям становить переслідування злочину агресії, щодо якого юрисдикція МКС у ситуації з РФ фактично заблокована. Для подолання цієї прогалини 3 липня 2023 р. при Євроюсті розпочав роботу Міжнародний центр з переслідування злочину агресії проти України (ICPA), що об'єднує прокурорів України, держав – учасниць Спільної слідчої групи, Офісу Прокурора МКС і Спеціального прокурора США з питань злочину агресії [5]. Центр забезпечує щоденну взаємодію незалежних прокурорів, обмін доказами та вироблення спільних стратегій для майбутніх судових процесів – у національних судах, спеціальному трибуналі чи МКС, а для зберігання й аналізу доказів використовує Базу даних доказів щодо ключових міжнародних злочинів (CICED) [5]. Тим самим ICPA виконує функцію доказової основи для майбутнього Спеціального трибуналу щодо злочину агресії, угоду про створення якого Україна та Рада Європи підписали в червні 2025 р.

Практика взаємодії засвідчує й низку проблем, що потребують нормативного врегулювання. Насамперед ідеться про єдині стандарти фіксації та зберігання доказів, які б унеможливили їх визнання недопустимими у будь-якій із задіяних юрисдикцій. Не менш важливим є чітке розмежування повноважень між національними прокурорами та міжнародними партнерами, щоб уникнути дублювання слідчих дій і повторного опитування потерпілих, яке підвищує ризик їх ретравматизації. Потребує завершення й гармонізація матеріального кримінального права з Римським статутом, на чому наголошують дослідники [2]. Нарешті, ефективність усіх механізмів залежить від кадрової

спроможності самої прокуратури, зокрема від спеціалізації прокурорів у сфері міжнародного кримінального права.

Отже, взаємодія Офісу Генерального прокурора з міжнародними механізмами після набуття Україною статусу держави – учасниці Римського статуту перейшла від моделі ситуативного співробітництва до моделі інституційно закріпленої комплементарності. МКС, Спільна слідча група та ІСПА утворюють взаємопов'язану систему, у якій національна прокуратура залишається основним суб'єктом збирання доказів і кримінального переслідування. Подальший розвиток цієї системи потребує відмови від обмежень, установлених заявою за ст. 124 Статуту, завершення імплементації його положень і запровадження спільних стандартів доказування. Від цього залежить, чи стане відповідальність за воєнні злочини не декларацією, а реальним наслідком для кожного, хто їх учинив.

Список використаних джерел

1. Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього: Закон України від 21.08.2024 № 3909-IX. (2024). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3909-20>
2. Комаровський, М. (2025). Римський статут: обмеження юрисдикції та шляхи імплементації. Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки, 15, 86–94. <https://doi.org/10.18523/2617-2607.2025.15.86-94>
3. Павлів, Н. (2026). Сутність та правова природа співробітництва прокуратури з Міжнародним кримінальним судом. Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України, (70), 4.74–4.83. <https://doi.org/10.15330/apiclu.70.4.74-4.83>
4. Furger, A. (2024). Can they deliver? The practice of joint investigation teams (JITs) in core international crimes investigations. *Journal of International Criminal Justice*, 22(1), 43–58. <https://doi.org/10.1093/jicj/mqae005>

5. Eurojust. (n.d.). International Centre for the Prosecution of the Crime of Aggression against Ukraine (ICPA). Retrieved May 2026, from <https://www.eurojust.europa.eu/international-centre-for-the-prosecution-of-the-crime-of-aggression-against-ukraine>

Злочин агресії та Спеціальний трибунал щодо злочину агресії проти України: подолання юрисдикційної прогалини міжнародного кримінального правосуддя

Повномасштабна збройна агресія рф проти України поставила міжнародне кримінальне право перед проблемою, яку тривалий час вдавалося обходити на рівні доктринальних дискусій. Серед злочинів, що вчиняються в ході цієї війни, найбільш дослідженими і задокументованими є воєнні злочини, злочини проти людяності, окремі прояви геноциду, однак саме злочин агресії залишається тим діянням, з якого походять усі інші. Нюрнберзький трибунал назвав агресивну війну «найтяжчим міжнародним злочином», проте впродовж майже восьми десятиліть ця кваліфікація так і не отримала дієвого механізму застосування до вищого політичного і військового керівництва держав. Класифікація міжнародних злочинів, яка у правозастосовній практиці традиційно будувалася довкола воєнних злочинів, сьогодні потребує переосмислення з огляду на особливий статус агресії як злочину лідерства. Метою цих тез є аналіз юрисдикційної прогалини, що не дозволяє Міжнародному кримінальному суду переслідувати агресію рф, та оцінка моделі Спеціального трибуналу, створеного на підставі угоди України з Радою Європи.

Специфіка злочину агресії полягає в тому, що його суб'єктом може бути лише особа, здатна ефективно здійснювати контроль над політичними чи військовими діями держави або керувати ними. Ця ознака, закріплена у ст. 8 bis Римського статуту в редакції Кампальських поправок 2010 р., відрізняє агресію від воєнних злочинів, де відповідальність несуть насамперед безпосередні виконавці та командири. У національному праві

України відповідна конструкція реалізована у ст. 437 Кримінального кодексу, проте вітчизняна судова практика щодо планування, підготовки, розв'язування і ведення агресивної війни залишається обмеженою, а питання пропорційності санкцій і узгодження їх із міжнародними стандартами ще не розв'язане [3]. Навіть за ефективної роботи національних органів досудового розслідування переслідування вищого керівництва держави-агресора внутрішніми судами наштовхується на імунітети та на сумніви щодо легітимності односторонньої юрисдикції однієї держави над очільниками іншої. Тому злочин агресії потребує саме міжнародного, а не суто національного форуму.

Міжнародний кримінальний суд, юрисдикцію якого Україна визнала, а згодом стала державою – учасницею Римського статуту, такого форуму не забезпечує. Відповідно до ст. 15 bis Статуту Суд не може здійснювати юрисдикцію щодо злочину агресії, вчиненого громадянами держави, яка не є учасницею Статуту, або на її території, а єдиним шляхом подолання цього обмеження залишається передання ситуації Радою Безпеки ООН, що за наявності у рф права вето є неможливим. Спеціальна сесія Асамблеї держав-учасниць, яка відбулася 7–9 липня 2025 р. у Нью-Йорку, мала розглянути гармонізацію юрисдикційного режиму агресії з режимом інших міжнародних злочинів, однак завершилася лише рішенням продовжити обговорення і повернутися до нього на спеціальній сесії у 2029 р. [4]. Отже, асиметрія, за якої воєнні злочини громадян рф підпадають під юрисдикцію МКС, а злочин агресії, що їх спричинив, – ні, збережеться щонайменше до кінця десятиліття.

Саме ця асиметрія зумовила вибір моделі Спеціального трибуналу. Угоду між Україною та Радою Європи про створення Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України, невід'ємною частиною якої є його Статут, підписано 25 червня 2025 р. у Страсбурзі, а вже 15 липня 2025 р. Верховна Рада ратифікувала її Законом № 4518-IX [2]. Інституційна архітектура трибуналу спирається на Розширену часткову угоду, до якої

можуть приєднуватися держави – члени і не члени Ради Європи, а також Європейський Союз, тож реальна спроможність трибуналу залежатиме від кола держав, які погодяться його фінансувати й підтримувати. Предметна юрисдикція трибуналу охоплює виключно злочин агресії, визначення якого відтворює ст. 8 bis Римського статуту, а персональна – осіб, які несуть найбільшу відповідальність за його вчинення. Такий підхід дозволяє уникнути конкуренції з МКС: трибунал задуманий як комплементарний механізм, що заповнює саме ту нішу, яка для Суду закрита.

Найбільш дискусійними положеннями Статуту є режим імунітетів і можливість заочного провадження. Статут не визнає функціонального імунітету посадових осіб, однак щодо так званої «трійки» – чинних глави держави, глави уряду і міністра закордонних справ – розслідування і підготовка обвинувачення можливі, тоді як судовий розгляд відкладається до припинення ними повноважень. Такий компроміс, юрисдикційні та імунітетні засади якого докладно розглянула Г. Нуріджанян [5], відображає обережність щодо звичаєвих норм про персональні імунітети, але водночас не закриває можливості притягнення до відповідальності в майбутньому. Заочний розгляд допускається за сукупності умов: якщо цього вимагають інтереси правосуддя, обвинувачений однозначно відмовився від участі, а для його повідомлення вжито розумних заходів. І. Гловюк і В. Гринюк звертають увагу на те, що Статут не розкриває поняття «інтересів правосуддя», не визначає допустимих способів повідомлення в цифровому середовищі та не врегульовує процедуру перегляду заочного вироку, тож ці прогалини доведеться заповнювати Правилами процедури і доказування [1].

Проведений аналіз засвідчує, що класифікація міжнародних злочинів у контексті збройної агресії РФ не може зводитися до переліку воєнних злочинів і злочинів проти людяності: без самостійного механізму переслідування агресії відповідальність залишатиметься фрагментарною і зосередженою на виконавцях, а не на тих, хто ухвалював рішення про війну. Рішення Асамблеї

держав-учасниць 2025 р. відклало гармонізацію юрисдикції МКС щонайменше на чотири роки, і в цій ситуації Спеціальний трибунал є єдиним реалістичним інструментом заповнення прогалини. Його ефективність залежатиме від трьох чинників: широти коаліції держав у межах Розширеної часткової угоди, якості процесуальних гарантій, передусім щодо заочного провадження, та узгодженості з національним кримінальним правом України. Для вітчизняної науки першочерговими завданнями є гармонізація ст. 437 Кримінального кодексу з визначенням агресії у Статуті трибуналу і напрацювання підходів до взаємодії національних органів розслідування з його Офісом прокурора.

Список використаних джерел

1. Гловюк, І., & Гринюк, В. (2025). Деякі питання забезпечення права на справедливий суд за Статутом Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України. *Право України*, (9), 18–32. <https://doi.org/10.33498/louu-2025-09-018>
2. Про ратифікацію Угоди між Україною та Радою Європи про створення Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України : Закон України від 15.07.2025 № 4518-IX. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4518-20>
3. Погорецький, М. М., & Книженко, О. О. (2025). Актуальні питання караності ведення агресивної війни. *Аналітично-порівняльне правознавство*, 3(6), 42–47. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.06.3.5>
4. Bardelle, A. (2025, July 25). A historic chance missed: Harmonization of the ICC's jurisdiction over the crime of aggression delayed once more. *Opinio Juris*. <https://opiniojuris.org/2025/07/25/a-historic-chance-missed-harmonization-of-the-iccs-jurisdiction-over-the-crime-of-aggression-delayed-once-more/>
5. Nuridzhanian, G. (2026). The Special Tribunal for the Crime of Aggression Against Ukraine: Jurisdiction, immunities and due

process. *Nordic Journal of International Law*, 95(1), 82–112.
<https://doi.org/10.1163/15718107-bja10115>

Когнітивний капітал підприємства в умовах поширення генеративного штучного інтелекту

Становлення когнітивної економіки, яке ще кілька років тому описувалося переважно в категоріях державних стратегій та інвестицій у когнітивні технології, нині переходить на рівень повсякденної діяльності окремого підприємства. Поширення генеративних моделей штучного інтелекту, доступних через звичайний робочий інтерфейс, зробило інтелектуальну систему безпосереднім учасником праці знань: підготовки текстів, аналізу даних, консультування клієнтів, ухвалення управлінських рішень. Це ставить під сумнів усталені уявлення про структуру інтелектуального капіталу підприємства та про джерела продуктивності працівника розумової праці. Мета цієї роботи – окреслити зміст когнітивного капіталу підприємства як категорії, що відображає здатність організації ефективно поєднувати людські та машинні когнітивні ресурси, і проаналізувати емпіричні свідчення щодо впливу генеративного штучного інтелекту на продуктивність праці знань.

Класичне трактування інтелектуального капіталу виокремлює людський, структурний і реляційний капітал, підкреслюючи, що його роль полягає у створенні доданої вартості та зміцненні конкурентних позицій підприємства [1]. Т. О. Гусаковська та Л. О. Святний, аналізуючи підходи до економічної природи інтелектуального капіталу, визначають цифрові технології та методології управління знаннями як перспективний напрям подальших досліджень [1]. Генеративний штучний інтелект робить цей напрям нагальним: частина когнітивних операцій, які раніше були невід’ємними від людського капіталу, тепер може виконуватися системою, що формально належить до структурного капіталу. Межа між знаннями працівника та знаннями,

вбудованими в організаційні інструменти, стає рухомою, а цінність для підприємства створює вже не кожен із цих елементів окремо, а якість їхньої взаємодії. Саме цю інтегровану здатність доцільно позначати поняттям когнітивного капіталу підприємства.

Емпірична база для аналізу такої взаємодії сформувалася протягом останніх років у вигляді низки контрольованих досліджень. Ш. Ной та В. Чжан у попередньо зареєстрованому експерименті за участі 453 працівників із вищою освітою встановили, що доступ до ChatGPT під час виконання професійних письмових завдань скорочував середній час їх виконання на 40 %, тоді як якість результату зростала на 18 % [3]. При цьому найбільший вигравш отримували учасники з нижчим початковим рівнем навичок, що вело до звуження розриву між працівниками [3]. Е. Бріньолфссон, Д. Лі та Л. Реймонд, дослідивши запровадження генеративного асистента серед 5 172 працівників служби підтримки клієнтів, зафіксували зростання продуктивності, вимірюваної кількістю розв'язаних звернень за годину, у середньому на 15 % [2]. Ефект виявився суттєво неоднорідним: менш досвідчені працівники покращували і швидкість, і якість роботи, тоді як найкваліфікованіші отримували лише помірне прискорення за незначного зниження якості [2].

Особливо важливим для розуміння когнітивного капіталу є висновки авторів про те, що штучний інтелект сприяє навчанню працівників [2]. Якщо асистент відтворює зразки розв'язання проблем, напрацьовані найрезультативнішими фахівцями, то він фактично транслює їхні неявні знання менш досвідченим колегам. У такій інтерпретації генеративна система виконує функцію механізму дифузії знань усередині організації, а когнітивний капітал підприємства зростає не лише за рахунок прискорення окремих операцій, а й завдяки вирівнюванню компетентностей персоналу. Водночас для найсильніших працівників вигравш виявляється мінімальним, що порушує питання про стимули для тих, чиї знання стають сировиною для навчання моделі. Управління когнітивним капіталом у цьому разі включає і

механізми визнання внеску експертів у формування організаційних інтелектуальних систем.

Ще глибший аспект проблеми розкриває польовий експеримент Ф. Делл'Акві та співавторів, проведений за участі 758 консультантів [4]. Для завдань, що перебували в межах можливостей моделі GPT-4, учасники з доступом до неї виконували на 12,2 % більше завдань і робили це на 25,1 % швидше за суттєво вищої якості рішень. Однак для завдання, яке лежало поза межами можливостей системи, ймовірність отримання правильного рішення серед користувачів штучного інтелекту була на 19 % нижчою, ніж у контрольній групі [4]. Автори описують цю ситуацію метафорою «нерівного технологічного кордону»: межа між завданнями, з якими модель справляється, та завданнями, де вона вводить в оману, проходить непередбачувано навіть усередині одного робочого процесу.

З цього випливає ключова для управління когнітивним капіталом теза: його визначальним елементом стає не сам доступ до інструменту, а здатність працівника та організації розпізнавати, де пролягає цей кордон. Така здатність передбачає збереження власної експертизи, без якої неможливо критично оцінити результат моделі, розвиток навичок постановки завдань і верифікації, а також організаційні процедури, що визначають розподіл відповідальності між людиною та машиною. Підприємство, яке впроваджує генеративний штучний інтелект без розвитку цих компетентностей, ризикує отримати короткострокове прискорення ціною поступової ерозії людського капіталу, на якому ґрунтується критичне мислення.

Для українських підприємств, які функціонують в умовах кадрового дефіциту, спричиненого війною та міграцією, генеративні системи відкривають можливість часткової компенсації нестачі досвідчених фахівців, зокрема через прискорене навчання молодих працівників. Водночас така компенсація ефективна лише за умови, що підприємство свідомо інвестує у збереження та відтворення експертного знання, а не

замінює його машинним. Ідеться передусім про наставництво, документування рішень і процедури колективного розбору помилок моделі, які перетворюють індивідуальний досвід взаємодії зі штучним інтелектом на організаційне знання. Без таких механізмів підприємство ризикує опинитися в ситуації, коли молоді працівники швидко виконують типові завдання, але не набувають компетентностей, необхідних для роботи за межами можливостей системи.

Отже, поширення генеративного штучного інтелекту трансформує структуру інтелектуального капіталу підприємства, зміщуючи акцент від накопичення знань окремими працівниками до якості людино-машинної взаємодії. Емпіричні дослідження засвідчують суттєве зростання продуктивності праці знань, особливо серед менш досвідчених працівників, однак також виявляють ризики зниження якості рішень у завданнях, що виходять за межі можливостей моделі. Когнітивний капітал підприємства доцільно розглядати як інтегровану здатність організації поєднувати людську експертизу з можливостями інтелектуальних систем, зберігаючи при цьому критичну позицію щодо їхніх результатів. Подальші дослідження доцільно зосередити на розробленні показників оцінювання когнітивного капіталу та управлінських механізмів його відтворення.

Список використаних джерел

1. Гусаковська, Т. О., & Святний, Л. О. (2025). Інтелектуальний капітал як економічна категорія. *Бізнес Інформ*, (1), 435–440. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2025-1-435-440>
2. Brynjolfsson, E., Li, D., & Raymond, L. (2025). Generative AI at work. *The Quarterly Journal of Economics*, 140(2), 889–942. <https://doi.org/10.1093/qje/qjae044>
3. Noy, S., & Zhang, W. (2023). Experimental evidence on the productivity effects of generative artificial intelligence. *Science*, 381(6654), 187–192. <https://doi.org/10.1126/science.adh2586>

4. Dell’Acqua, F., McFowland III, E., Mollick, E., Lifshitz, H., Kellogg, K. C., Rajendran, S., Kraye, L., Candelon, F., & Lakhani, K. R. (2026). Navigating the jagged technological frontier: Field experimental evidence of the effects of artificial intelligence on knowledge worker productivity and quality. *Organization Science*, 37(2), 403–423. <https://doi.org/10.1287/orsc.2025.21838>

Публічний інтерес як ціннісна основа адміністративного права: від онтологічної категорії до принципів належного урядування

Дискусія між нормативістським і функціоналістським баченням адміністративного права, яка впродовж ХХ ст. визначала розвиток європейської публічно-правової думки, для української доктрини дотепер не є завершеною. Нормативізм, що походить від чистого вчення про право Г. Кельзена, розглядає адміністративне право як ієрархію норм, де акт управління є лише ланкою конкретизації закону, тоді як функціоналізм, закорінений у концепції публічної служби Л. Дюгі, шукає підстави адміністративного права у суспільних функціях, які держава зобов'язана виконувати. Обидва підходи, однак, по-різному відповідають на питання про те, що утримує адміністративне право як цілісність: у першому випадку це формальна чинність норми, у другому – соціальна необхідність. Видається, що між цими полюсами існує категорія, здатна поєднати нормативну форму і функціональний зміст, – публічний інтерес. Метою цих тез є обґрунтування публічного інтересу як онтологічної і водночас ціннісної категорії адміністративного права та простеження того, як вона набуває нормативного виміру через принципи належного урядування і Закон України «Про адміністративну процедуру».

Онтологічний статус публічного інтересу визначається тим, що він не є сумою приватних інтересів і не тотожний інтересу держави як апарату. Публічний інтерес виникає там, де певне благо – безпека, доступ до публічних послуг, правова визначеність, довкілля – не може бути забезпечене зусиллями окремих осіб і тому потребує інституційного опосередкування. У цьому розумінні адміністративне право існує не тому, що існують владні приписи, а

тому, що існує потреба у справедливому управлінні спільними благами, і саме вона легітимує владні повноваження. Нормативістська модель, яка вбачає в адміністрації виконавця закону, не пояснює, чому дискреція має межі, відмінні від меж буквального тексту норми. Функціоналістська модель, натомість, ризикує перетворити публічний інтерес на зручну формулу для виправдання будь-якого втручання в права особи. Отже, публічний інтерес може виконувати роль онтологічної основи лише тоді, коли його мислять не як самодостатню мету влади, а як цінність, зважену з правами людини.

Таке зважування є змістовним ядром концепції належного урядування, яка пройшла шлях від управлінської доктрини міжнародних фінансових інституцій до правового стандарту, що його застосовують Європейський суд з прав людини та національні суди. Як зазначають Д. Дюжнік, А. Попова і А. Голубов, належне урядування передбачає дотримання справедливого балансу між приватними і публічними інтересами, а порушення цього балансу, що покладає на особу надмірний тягар, вимагає компенсації [1]. Важливою є і та теза, що суб'єкт владних повноважень не може змінювати мотиви ухваленого рішення постфактум: обґрунтування має ґрунтуватися лише на тих підставах, які були зафіксовані в момент його ухвалення [1]. У цих вимогах публічний інтерес перестає бути абстрактною декларацією і перетворюється на предмет перевірки: його треба не лише назвати, а й довести співмірність обмеження приватного інтересу тій меті, заради якої воно встановлене.

Нормативним втіленням цього переходу став Закон України «Про адміністративну процедуру», ухвалений 17 лютого 2022 р. і чинний з 15 грудня 2023 р. [2]. Закон закріпив систему принципів адміністративної процедури, серед яких верховенство права, законність, обґрунтованість, безсторонність, добросовісність і розсудливість, пропорційність, своєчасність і розумний строк, гарантування права особи на участь в адміністративному провадженні. В. Тимошук, аналізуючи понад двадцятирічну

історію його підготовки, наголошує, що закон значною мірою спирається на німецьку модель адміністративного права і є інструментом наближення українського публічного управління до стандартів ЄС [5]. З філософсько-правового погляду принципи закону можна розглядати як позитивацію ціннісного змісту публічного інтересу: те, що раніше виводилося з доктрини чи практики ЄСПЛ, тепер стало обов'язковою мірою правомірності кожного адміністративного акта. Відтак саме вимога пропорційності, яка безпосередньо операціоналізує баланс публічного і приватного, має ставати ключовим критерієм судового контролю за адміністративними актами.

Перші роки дії закону дають підстави припустити, що головним викликом для правозастосування є не окремі процедурні норми, а усвідомлення ціннісної природи принципів. Показовим є підхід до строків: І. Бойко обґрунтовує, що принцип своєчасності і розумного строку вимагає від органу діяти в найкоротший строк, достатній для здійснення провадження, а дотримання строків є гарантією правової визначеності і передбачуваності відносин особи з адміністрацією [3]. Отже, навіть такий, здавалося б, технічний інститут, як строк, наповнюється змістом лише через публічний інтерес у стабільності правопорядку. Зовнішнім орієнтиром для оцінки цієї практики є Принципи публічного адміністрування SIGMA/OECD в редакції 2023 р., які формулюють 32 принципи як стандарти цінностей і поведінки, що їх громадяни та бізнес очікують від сучасної адміністрації [4]. Для держави – кандидата на членство в ЄС ці принципи слугують своєрідним містком між національним законодавством і європейським адміністративним простором.

Проведений аналіз дає змогу стверджувати, що суперечність між нормативізмом і функціоналізмом в адміністративному праві не розв'язується вибором одного з полюсів, а знімається через ціннісне розуміння публічного інтересу. Публічний інтерес є онтологічною підставою адміністративного права, оскільки пояснює, навіщо існує адміністративна влада, і водночас його

ціннісною мірою, оскільки визначає межі, у яких ця влада може обмежувати права особи. Принципи належного урядування і Закон України «Про адміністративну процедуру» переводять цю категорію з площини доктрини у площину юридично перевірюваних вимог: обґрунтованості, пропорційності, розумного строку, участі особи. Перспективним напрямом подальших досліджень є з'ясування того, як судова практика конкретизує зміст публічного інтересу при оцінці дискреційних рішень, оскільки саме тут теоретична конструкція проходить перевірку правозастосуванням.

Список використаних джерел

1. Дюжник, Д. О., Попова, А. В., & Голубов, А. А. (2024). Сучасний стан реалізації концепції належного урядування в Україні. Юридичний науковий електронний журнал, (3), 71–74. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-3/14>
2. Про адміністративну процедуру : Закон України від 17.02.2022 № 2073-IX. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20>
3. Бойко, І. (2024). Строки в адміністративній процедурі. Право України, (11), 42–59. <https://doi.org/10.33498/louu-2024-11-042>
4. OECD. (2023). The principles of public administration. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/7f5ec453-en>
5. Tymoshchuk, V. (2024). Ukraine's new Law on Administrative Procedure: Progress toward EU standards and implications for tax and customs. Lex Portus, 10(5), 16–27. <https://doi.org/10.62821/lp10502>

Далик В. П.
к.е.н., доцент кафедри менеджменту і міжнародного
підприємництва,
Інститут економіки і менеджменту
Національного університету «Львівська політехніка»;
доцент ЗВО «Львівський університет бізнесу та права»
Садовяк М. Б.
аспірант, Національний університет «Львівська політехніка»
<https://orcid.org/0009-0001-0214-1320>

Організаційна гнучкість як динамічна здібність малого та середнього бізнесу в умовах воєнної економіки України

Воєнна економіка формує для малого та середнього бізнесу середовище, в якому звичні інструменти стратегічного планування втрачають прогностичну цінність. Руйнування інфраструктури, розриви логістичних ланцюгів, скорочення платоспроможного попиту, ускладнений доступ до фінансування та дефіцит працівників унаслідок мобілізації діють одночасно і змінюються з непередбачуваною інтенсивністю. За таких умов стійкість підприємства визначається вже не стільки наявним запасом ресурсів, скільки здатністю швидко перебудовувати їх під нові обставини. Якщо в попередніх дослідженнях ми розглядали управлінську адаптивність як чинник стійкості бізнесу в період глобальних потрясінь, то тривалість війни потребує переходу від аналізу реактивних управлінських рішень до аналізу організаційних здібностей, що забезпечують гнучкість системно. Мета цієї роботи – обґрунтувати трактування організаційної гнучкості малого та середнього бізнесу як прояву динамічних здібностей і окреслити її складові в умовах воєнної економіки України.

Масштаб викликів, з якими стикається вітчизняний малий і середній бізнес, добре ілюструють дані, наведені А. А. Дюк та В. В. Чалановим: у період 2013–2022 рр. кількість суб'єктів малого підприємництва скоротилася приблизно на 34 %, а середнього –

приблизно на 22 % [2]. Автори виокремлюють ключові перешкоди воєнного часу – руйнування інфраструктури, логістичні порушення, падіння споживчого попиту, проблеми фінансування та нестачу робочої сили – і доходять висновку, що стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу є необхідною умовою розбудови країни у воєнні та повоєнні роки [2]. Ці перешкоди мають спільну рису: жодна з них не може бути нейтралізована одноразовим рішенням, а потребує постійного перегляду бізнес-моделі.

Теоретичною основою для розуміння такого постійного перегляду слугує концепція динамічних здібностей Д. Тіса, яка розрізняє три групи мікрооснов: здатність розпізнавати можливості та загрози (sensing), здатність використовувати виявлені можливості (seizing) і здатність переконфігурувати активи та організаційні структури (reconfiguring) [3]. Принципова відмінність динамічних здібностей від операційних полягає в тому, що вони спрямовані не на ефективне виконання наявних процесів, а на їхню зміну відповідно до трансформацій зовнішнього середовища. Організаційна гнучкість у цій логіці постає не окремою властивістю підприємства, а результатом поєднання всіх трьох груп здібностей: підприємство, що вчасно помічає зміну, але не здатне перерозподілити ресурси, гнучким не є.

Зв'язок між динамічними здібностями та гнучкістю малих і середніх підприємств отримав емпіричне підтвердження. Х.-Т. Йі зі співавторами на вибірці з 288 південнокорейських підприємств виробничого та дистриб'юторського секторів встановили, що динамічні здібності позитивно впливають на маркетингові, управлінські та технічні можливості, а маркетингові й технічні можливості, своєю чергою, зумовлюють організаційну гнучкість, яка впливає на інноваційні результати [4]. Важливо, що технологічна невизначеність, за даними авторів, модерує зв'язок між динамічними здібностями та технічними можливостями [4]. Для українського бізнесу, який функціонує за умов невизначеності набагато вищого порядку, цей результат вказує на необхідність

цілеспрямованого розвитку проміжних операційних можливостей, без яких динамічні здібності не трансформуються в реальну гнучкість.

Безпосередньо до українського контексту звертаються А. Длігач та А. Ставицький, які за результатами опитування 696 підприємств, проведеного у грудні 2023 – січні 2024 р., виявили, що на виживання бізнесу в умовах повномасштабного вторгнення суттєво впливали зрілість компанії, рівень інтернаціоналізації, стать керівника та безперервність операційної діяльності [1]. Зіставлення цих чинників із концепцією динамічних здібностей дає змогу зробити декілька висновків. Зрілість компанії можна інтерпретувати як накопичений досвід переконфігурування ресурсів, що підвищує готовність до нових змін. Інтернаціоналізація розширює простір для розпізнавання можливостей і зменшує залежність від одного ринку. Безперервність операційної діяльності відображає здатність підтримувати ключові процеси навіть за руйнування окремих ланок ланцюга створення вартості.

На підставі викладеного організаційну гнучкість малого та середнього бізнесу в умовах воєнної економіки доцільно розглядати як сукупність трьох взаємопов'язаних складових. Перша – стратегічна чутливість, тобто систематичне відстеження змін у безпековій ситуації, логістиці, регуляторному середовищі та поведінці споживачів. Друга – ресурсна мобільність, що охоплює здатність до релокації, диверсифікації постачальників і каналів збуту, перерозподілу персоналу між функціями. Третя – структурна пластичність, яка проявляється в децентралізації ухвалення рішень, скороченні кількості рівнів управління та готовності тимчасово змінювати бізнес-модель. Для малих підприємств ці складові часто зосереджені в особі власника-керівника, що одночасно є джерелом швидкості реагування і чинником вразливості.

Державна політика підтримки малого та середнього бізнесу, яку А. Длігач та А. Ставицький пов'язують насамперед зі

зниженням невизначеності, реформуванням оподаткування та прозорістю мобілізації ресурсів [1], може посилювати організаційну гнучкість лише тоді, коли не підміняє власні динамічні здібності підприємств, а створює умови для їхнього розвитку. Програми, орієнтовані лише на компенсацію втрат, підтримують поточну діяльність, але не стимулюють перебудову бізнес-моделей. Натомість інструменти, що знижують трансакційні витрати релокації, виходу на зовнішні ринки чи перепідготовки персоналу, безпосередньо працюють на розвиток ресурсної мобільності та стратегічної чутливості. Не менш важливою є передбачуваність регуляторного середовища: часті зміни правил ведення діяльності самі по собі стають джерелом невизначеності, на яку підприємство змушене витрачати свої адаптаційні ресурси. Отже, ефективна підтримка малого та середнього бізнесу у воєнний період має оцінюватися не лише за кількістю отримувачів допомоги, а й за тим, наскільки вона розширює простір для самостійних управлінських рішень.

Отже, в умовах тривалої воєнної невизначеності стійкість малого та середнього бізнесу визначається не одноразовими адаптаційними рішеннями, а сформованими динамічними здібностями, що забезпечують організаційну гнучкість системно. Поєднання здібностей до розпізнавання змін, використання можливостей і переконфігурування ресурсів формує основу для збереження діяльності в умовах, коли зовнішнє середовище змінюється швидше, ніж підприємство встигає планувати. Емпіричні дані щодо українського бізнесу підтверджують значення зрілості, інтернаціоналізації та безперервності операцій як чинників виживання. Перспективним напрямом подальших досліджень є розроблення інструментарію діагностики організаційної гнучкості малих і середніх підприємств та оцінювання її впливу на результативність у період повоєнного відновлення.

Список використаних джерел

1. Dligach, A., & Stavytskyy, A. (2024). Resilience factors of Ukrainian micro, small, and medium-sized business. *Economies*, 12(12), 319. <https://doi.org/10.3390/economies12120319>
2. Дюк, А. А., & Чаланов, В. В. (2025). Малий та середній бізнес в Україні: стан, тенденції, та виклики під час дії воєнного стану. *Економіка та суспільство*, (74), 643–651. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-74-95>
3. Teece, D. J. (2007). Explicating dynamic capabilities: The nature and microfoundations of (sustainable) enterprise performance. *Strategic Management Journal*, 28(13), 1319–1350. <https://doi.org/10.1002/smj.640>
4. Yi, H.-T., Oh, D., & Amenuvor, F. E. (2023). The effect of SMEs' dynamic capability on operational capabilities and organisational agility. *South African Journal of Business Management*, 54(1), a3696. <https://doi.org/10.4102/sajbm.v54i1.3696>

Ліпич Л. Г.

доктор економічних наук, професор,
Луцький національний технічний університет

Герило В. Я.

аспірант, Луцький національний технічний університет

Комплементарність маркетингу та логістики в управлінні підприємством в умовах цифровізації ланцюгів постачання

Розмежування маркетингу і логістики як окремих функціональних підсистем підприємства, усталене в класичному менеджменті, дедалі менше відповідає реальній логіці створення цінності. Споживач оцінює не продукт сам по собі, а сукупну пропозицію, у якій строки й точність доставки, можливість відстежити замовлення, умови повернення та якість сервісної підтримки важать не менше, ніж ціна чи технічні характеристики товару. Відповідно, логістика втрачає статус суто витратної, обслуговувальної діяльності й стає складником споживчої пропозиції, а маркетинг не може виконати власних ринкових обіцянок без логістичного забезпечення. Для українських підприємств, які працюють в умовах воєнних ризиків, змінених транспортних маршрутів і переорієнтації збуту на ринки ЄС, узгодженість цих функцій набуває значення чинника стійкості. Метою дослідження є обґрунтування комплементарності маркетингу та логістики в управлінні підприємством з огляду на цифровізацію ланцюгів постачання та посилення клієнтоорієнтованості логістичних процесів.

Під комплементарністю розуміємо таке взаємне доповнення функцій, за якого результат їхньої спільної дії перевищує суму результатів, досяжних кожною з них окремо. Маркетинг продукує знання про попит, сегменти споживачів, їхні очікування щодо швидкості та гнучкості обслуговування; логістика перетворює це знання на конфігурацію запасів, маршрутів, складських потужностей і графіків постачання. Розрив між ними виявляється у добре відомих управлінських збоях: промокампанії, не підкріплені

товарними запасами, обіцянки швидкої доставки, яких не здатна виконати наявна мережа, надлишкові залишки повільно оборотних позицій поряд із дефіцитом ходових. У вітчизняних дослідженнях інтеграційна взаємодія маркетингу та логістики пов'язується з автоматизацією процесів, розвитком «зеленої» логістики та блокчейн-рішеннями, а також із тим, що клієнти висувають до логістичних операторів дедалі конкретніші вимоги щодо якості послуги [1]. Отже, йдеться не про механічне підпорядкування однієї функції іншій, а про спільне проектування рівня сервісу, який підприємство здатне економічно обґрунтовано забезпечити.

Цифровізація змінює саму природу цього зв'язку. Систематизувавши 153 публікації, присвячені впливу електронної комерції на ланцюги постачання, Н. Al Mashalah та співавтори запропонували концептуальну модель, у якій етапи ланцюга постачання, корпоративна бізнес-стратегія, цифрові ініціативи та показники результативності розглядаються як взаємопов'язані елементи [2]. Практичний сенс такої моделі полягає в тому, що в цифровому каналі замовлення, оплата, доставка й комунікація з клієнтом зливаються в єдиний досвід, і споживач уже не розрізняє, де закінчується маркетинг і починається логістика. Інтеграція систем управління взаємовідносинами з клієнтами, складських і транспортних систем дає змогу прогнозувати попит на основі поточних даних про замовлення, а не лише на історичних продажах, синхронізувати акційну активність із запасами та персоналізувати не тільки комунікацію, а й параметри доставки. Водночас цифрові інструменти самі по собі не усувають функціональної роз'єднаності: якщо дані збираються у двох не пов'язаних між собою контурах, цифровізація лише прискорює відтворення старих конфліктів. Показово, що найбільш відчутним для споживача стає саме «останній кілометр»: вибір способу та часу доставки, поштомати, повернення товару формують враження від бренду не менше, ніж рекламна комунікація, а отже, рішення щодо них не можуть ухвалюватися логістичною службою відокремлено від маркетингової стратегії.

Клієнтоорієнтована логістика є тим полем, де комплементарність набуває операційного змісту. В. Baldi та співавтори, узагальнюючи літературу з консюмер-центричного управління ланцюгами постачання, обґрунтовують необхідність проєктувати ланцюг не від виробничих потужностей до ринку, а від потреб кінцевого споживача до конфігурації постачання [4]. Емпіричне дослідження Н. Aslam та співавторів засвідчує, що ринкова орієнтація та стратегія ланцюга постачання є чинниками формування здатності підприємства до інтеграції клієнта в ланцюг постачання, тоді як формальна узгодженість маркетингу й управління ланцюгом постачання не виявила модеруючого впливу на зв'язок між стратегією ланцюга та інтеграцією клієнта [3]. Цей результат має принципове значення для управлінської практики: комплементарність не забезпечується деклараціями про узгодженість чи спільними нарадами, вона виникає тоді, коли ринкове знання безпосередньо вбудоване в логістичні рішення, а логістичні обмеження – у маркетингове планування.

Для вітчизняних підприємств із цього випливає кілька практичних напрямів. Перший – запровадження спільних для маркетингу й логістики показників результативності, насамперед частки замовлень, виконаних вчасно й у повному обсязі, вартості обслуговування клієнта в розрізі сегментів і каналів, рівня утримання клієнтів після логістичних збоїв. Другий – формування єдиного масиву даних про клієнта, доступного обом функціям, і перехід до процедури інтегрованого планування продажів та операцій, у межах якої маркетингові плани проходять перевірку на логістичну реалізованість ще до запуску. Третій – диференціація рівня логістичного сервісу відповідно до цінності сегментів, що дозволяє уникнути як недообслуговування ключових клієнтів, так і надмірних витрат на тих, для кого швидкість доставки не є вирішальною. Євроінтеграційний вектор посилює ці вимоги, оскільки торговельні мережі та дистриб'ютори ЄС очікують від постачальників прозорості, простежуваності партій і електронного

обміну документами, тобто саме тих компетенцій, які формуються на перетині маркетингу та логістики.

Таким чином, комплементарність маркетингу та логістики в цифровому середовищі слід розглядати не як допоміжну координацію двох служб, а як принцип побудови управлінської моделі підприємства, у якій створення та доставка цінності становлять єдиний процес. Цифровізація ланцюгів постачання створює для цього технічні передумови, проте ефект залежить від того, чи вдасться підприємству подолати організаційну й інформаційну роз'єднаність функцій. Клієнтоорієнтована логістика, що спирається на ринкове знання, спільні показники та інтегроване планування, стає джерелом конкурентної переваги, особливо важливої для українських виробників, які виходять на європейські ринки в умовах високої невизначеності. Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробленням методичних підходів до оцінювання синергетичного ефекту маркетингово-логістичної інтеграції на рівні окремого підприємства.

Список використаних джерел

1. Тяжкун, Є. (2024). Інтеграційна взаємодія маркетингу та логістики: сучасні тенденції. Економіка та суспільство, (59). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-72>
2. Al Mashalah, H., Hassini, E., Gunasekaran, A., & Bhatt (Mishra), D. (2022). The impact of digital transformation on supply chains through e-commerce: Literature review and a conceptual framework. *Transportation Research Part E: Logistics and Transportation Review*, 165, 102837. <https://doi.org/10.1016/j.tre.2022.102837>
3. Aslam, H., Waseem, M., Muneeb, D., Ali, Z., Roubaud, D., & Grebinevych, O. (2025). Customer integration in the supply chain: The role of market orientation and supply chain strategy in the age of digital revolution. *Annals of Operations Research*, 348(3), 2145–2169. <https://doi.org/10.1007/s10479-023-05191-y>

4. Baldi, B., Confente, I., Russo, I., & Gaudenzi, B. (2024). Consumer-centric supply chain management: A literature review, framework, and research agenda. *Journal of Business Logistics*, 45(4), e12399. <https://doi.org/10.1111/jbl.12399>

Семчишин С. І.
кандидат політичних наук,
доцент кафедри міжнародних відносин,
суспільних комунікацій та регіональних студій
ЗВО «Львівський університет бізнесу та права»

Система стримувань і противаг в умовах воєнного стану: роль Конституційного Суду України та судового контролю

Воєнний стан, запроваджений в Україні у зв'язку з повномасштабною збройною агресією РФ, став найтривалішим випробуванням конституційного ладу за всю історію незалежної держави. Для політичної науки він становить особливий інтерес, адже дає змогу спостерігати, як система стримувань і противаг функціонує тоді, коли звичні механізми політичної конкуренції – вибори, ротація влади, зміна конституційних правил – тимчасово заблоковані. Класична теорія поділу влади виходить з того, що рівновага між гілками підтримується через їхню взаємну залежність і можливість змінювати склад органів через виборчий цикл. В умовах війни перший механізм зберігається, а другий фактично призупинений, тож вага інших інструментів стримування, передусім судових, різко зростає. Метою цих тез є аналіз ролі Конституційного Суду України та судового контролю як чинника збереження балансу влади в умовах воєнного стану.

Конституційна модель 1996 р. заклала в Україні змішану форму правління, у якій поділ влади поєднується зі значними повноваженнями глави держави. А. Войчук звертає увагу, що вже первісна редакція Конституції створювала ризики концентрації влади в руках Президента за відносно обмежених противаг з боку парламенту, що згодом і зумовило низку конституційних реформ [1]. Воєнний стан накладається на цю інституційну спадщину: Основний Закон прямо забороняє змінювати Конституцію в умовах воєнного або надзвичайного стану (ст. 157), продовжує повноваження Верховної Ради до першого засідання парламенту, обраного після його скасування (ст. 83), і допускає обмеження

окремих прав і свобод (ст. 64) [2]. Тим самим конституційний текст «заморожується», а легітимність органів влади, повноваження яких тривають понад звичайні строки, спирається вже не на свіжий електоральний мандат, а на конституційну норму. За цих умов саме орган конституційної юрисдикції стає ключовим гарантом того, що тимчасові правила не перетворяться на постійні.

Емпіричні дослідження міжгілкових відносин у воєнний час фіксують закономірне посилення виконавчої влади. К. Пельчар, Е. Геррон і Г. Флікке показують, що після лютого 2022 р. повноваження Президента зросли, тоді як парламент продовжує виконувати законодавчу функцію; ефект «згуртування навколо прапора» спочатку підвищив довіру до обох гілок, але згодом послабився, при цьому суспільство загалом сприймає відносини між парламентом і виконавчою владою радше як робочі, ніж конфліктні [3]. Цей висновок важливий для розуміння ролі судової влади: якщо політична опозиційність у парламенті приглушена логікою національної консолідації, то функцію неполітичного арбітра, здатного зупинити надмірне втручання в права, перебирає на себе суд. Йдеться не лише про Конституційний Суд, а й про систему адміністративних і загальних судів, які щоденно розглядають справи щодо мобілізації, обмежень свободи пересування, відшкодування шкоди. О. Овчаренко та співавтори, аналізуючи виклики воєнного часу для судової системи України, наголошують на необхідності забезпечити стандарти незалежності і справедливого суду навіть за надзвичайних умов, зокрема у разі відновлення військових судів [5].

Особливої ваги в цьому контексті набуває інституційна спроможність самого Конституційного Суду, легітимність якого була серйозно підважена кризою 2020 р. Реформа порядку добору суддів на конкурсних засадах стала однією з умов, сформульованих Європейською комісією для України як держави – кандидата на членство в ЄС, а ключовим її елементом стала Дорадча група експертів за участю міжнародних фахівців. Європейська комісія «За демократію через право» у висновку 2023

р. визнала суттєве поліпшення законодавчої моделі, зокрема надання міжнародним експертам вирішального голосу під час оцінювання доброчесності і професійної компетентності кандидатів, хоча й висловила жаль, що не було запроваджено сьомого члена групи для подолання патових ситуацій [4]. З політологічного погляду така конструкція є прикладом «запозиченої довіри»: в умовах, коли внутрішні політичні актори не можуть переконливо гарантувати неупередженість добору, частину цієї функції тимчасово делегують зовнішнім партнерам. Це не послаблює суверенітету, а навпаки, підвищує здатність Суду виконувати роль незалежного противаги щодо обох політичних гілок влади.

Судовий контроль у воєнний час постає перед подвійним викликом. З одного боку, від нього очікують самообмеження у питаннях оборони і національної безпеки, де органи влади діють в умовах невизначеності і браку часу. З другого боку, саме воєнний стан найбільше потребує перевірки пропорційності обмежень прав, оскільки тимчасові заходи мають тенденцію закріплюватися. Конституційна скарга, запроваджена реформою 2016 р., дає особі прямий доступ до Конституційного Суду і тим самим перетворює конституційний контроль із інструменту міжінституційних суперечок на механізм захисту прав людини. Для системи стримувань і противаг це означає зміщення акценту з горизонтального балансу між гілками на вертикальний баланс між владою і громадянином.

Проведений аналіз дає змогу дійти висновку, що в умовах воєнного стану система стримувань і противаг в Україні не зникає, а змінює свою конфігурацію. Вибірчий механізм і процедура зміни Конституції тимчасово вимкнені, повноваження виконавчої влади посилені, тому основне навантаження зі стримування переходить до судової гілки і насамперед до Конституційного Суду. Ефективність цієї ролі залежить від легітимності самого Суду, яку покликана відновити реформа добору суддів за участю міжнародних експертів, а також від готовності Суду поєднувати

повагу до дискреції органів влади у сфері безпеки з послідовною перевіркою пропорційності обмежень прав. Від того, наскільки інституції збережуть цей баланс під час війни, значною мірою залежатиме і якість демократії в повоєнний період, коли відновляться вибори і постане питання про конституційні зміни.

Список використаних джерел

1. Войчук, А. Ю. (2025). Система стримувань і противаг в Україні за Конституцією 1996 року. Актуальні проблеми політики, (75), 125–130. <https://doi.org/10.32782/app.v75.2025.17>
2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
3. Pelchar, K., Herron, E. S., & Flikke, G. (2025). Legislative–executive relations in Ukraine’s wartime conditions. PS: Political Science & Politics, 58(1), 125–127. <https://doi.org/10.1017/S1049096524000763>
4. European Commission for Democracy through Law (Venice Commission). (2023). Ukraine – Follow-up opinion to the opinion on the draft Law on amendments to certain legislative acts of Ukraine on improving the procedure for the selection of candidates for the position of judge of the Constitutional Court of Ukraine on a competitive basis (Draft Law no. 9322 of 25 May 2023) (CDL-AD(2023)022). Council of Europe. [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2023\)022-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2023)022-e)
5. Ovcharenko, O., Kozachenko, A., Kabalskyi, R., & Savchuk, O. (2026). The judiciary in Ukraine and challenges of wartime: The protection of human rights in extraordinary conditions and prospects of restoring military courts. Israel Law Review, 59(1), 44–70. <https://doi.org/10.1017/S0021223725100046>

Кудимов С.

заступник начальника науково-дослідного відділу наукового
центру Сухопутних військ,
полковник (НАСВ м. Львів)
<https://orcid.org/0009-0004-9549-0758>

Фуртес О.

канд. іст. наук, с.н.с.,
старший науковий співробітник науково-дослідного відділу
наукового центру Сухопутних військ,
працівник ЗС України (НАСВ м. Львів)
<https://orcid.org/0000-0003-2993-626X>

Трансформація військової освіти під час війни

Військова освіта в умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України є основним пріоритетом сучасного суспільства. Сучасна та якісна підготовка військовослужбовців, науково-педагогічних працівників, інструкторів та інших фахівців для викладання, планування й ухвалення рішень здійснюється за стандартами НАТО.

У формуванні професійної культури майбутнього офіцера важливу роль відіграють наступні нормативні документи НАТО: STANAG 6001 (мовна підготовка), Generic Officer PME Reference Curriculum, NATO Leadership Development Concept, Code of Conduct for NATO Personnel. Ці документи регулюють загальні принципи етичного лідерства, системи оцінювання професійної підготовки та міжнаціональної взаємодії. Стандарти НАТО не суперечать національним цінностям. Вони сприяють поглибленню громадянської свідомості та розвитку у військовослужбовців почуття відповідальності перед державою та народом.

В умовах широкомасштабної війни у зв'язку з активним переходом на експлуатацію закордонних зразків озброєння та військової техніки за стандартами НАТО військовослужбовці мають бути широко обізнаними з функціоналом цієї техніки, демонструвати відповідний рівень володіння іноземними мовами,

щоб за можливості швидко оволодіти навичками застосування іноземного ОВТ, необхідно також продовжувати ґрунтовно та якісно готувати резерв військових фахівців з належним багажем знань і компетентностей.

Набуття чинності змін до профільного законодавства дало змогу легітимізувати функціонування нової складової багаторівневої системи військової освіти – професійної військової освіти (L-курси).

Тож з 2022/2023 навчального року, після двох років апробації в межах пілотного проєкту, вона запрацює на повну потужність. Про це йдеться в наказі Міноборони (від 05.07.2022 р. №175) «Про організацію підготовки офіцерського, сержантського і старшинського складу в закладах фахової передвищої військової освіти, вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти».

Кабінет Міністрів постановою від 30 грудня 2022р. №1490 затвердив Концепцію трансформації системи військової освіти, що окреслює наявну проблематику, основні завдання і структуру системи військової освіти, передбачає реалізацію вичерпного переліку завдань і заходів на період до 2032 року та моніторинг їх виконання [1].

Інноваційні педагогічні технології у військовій освіті – це сучасні методи, підходи та інструменти, що спрямовані на підвищення ефективності підготовки військових кадрів через інтеграцію новітніх освітніх досягнень. Вони сприяють формуванню професійних компетенцій, критичного мислення, психологічної стійкості та командної взаємодії, що є необхідними для виконання завдань в умовах невизначеності та бойових дій.

Традиційна підготовка військовослужбовців, орієнтована на фундаментальні знання, тепер доповнюється дистанційними та інтерактивними формами навчання.

Застосування інтерактивних платформ для навчання створює можливості для глибшої взаємодії викладачів та військових фахівців, а також підвищує мотивацію до навчання.

Педагогічні інновації включають методи проблемного навчання, навчання на основі кейсів та гейміфікації, що допомагає розвивати критичне мислення та здатність приймати швидкі рішення в бойових умовах.

Особлива увага приділяється формуванню компетенцій, необхідних для сучасної війни, включаючи знання тактики, вогневої підготовки, управління в кризових ситуаціях під час проходження курсів.

Інтеграція військових навчальних курсів – це комплексний процес, спрямований на приведення системи підготовки військовослужбовців у відповідність до сучасних стандартів НАТО, де основними складовими інтеграції є:

1. Адаптація під стандарти НАТО – впровадження методології системного підходу до навчання (SAT), що базується на оцінці потреб, розробці курсів та оцінці результатів.

2. Підвищення компетентності викладачів. Навчання та розвиток викладацького складу, згідно сучасних вимог військової освіти.

3. Цифровізація управління – побудова цифрової системи управління підготовкою для автоматизації процесів.

4. Інтеграція у національну систему освіти. Включення військових навчальних закладів у загальну державну систему освіти для забезпечення безперервного розвитку військових фахівців.

5. Використання досвіду Lessons Learned. Включення досвіду бойових дій у навчальні програми для покращення тактичних навичок.

Інноваційні підходи дозволяють враховувати індивідуальні потреби військовослужбовців, створюючи гнучке освітнє середовище, що відповідає сучасним міжнародним стандартам.

Зростання ролі кіберзагроз потребує інтеграції знань з кібербезпеки у програми військової підготовки. Окрім цього, використання цифрових платформ для управління освітніми процесами дозволяє покращити координацію навчання та підготовки. Це особливо актуально в умовах війни, коли комунікація через цифрові канали є ключовою.

Військова освіта активно використовує можливості неформальної освіти, включаючи польові навчання та тренування за участі міжнародних інструкторів. Це дає можливість адаптувати навчальний процес до реальних бойових умов та застосовувати найсучасніші методики на практиці.

Впровадження концепцій «lifelong learning» та «blended learning» створює можливості для безперервного професійного розвитку військово-службовців та підвищує рівень їхньої готовності до виконання завдань будь-якої складності.

Аналіз сучасного стану застосування інноваційних технологій у військовій освіті України засвідчує, що вони включають низку передових підходів, таких як інтерактивне навчання, симуляційне моделювання, використання цифрових платформ, дистанційне навчання та розвиток м'яких навичок. Ці технології вже широко застосовуються в освітніх системах країн НАТО та інших розвинених держав, зокрема США, Канаді та Великій Британії.

Програми НАТО DEEP підкреслюють важливість адаптації цих підходів для підвищення якості військової освіти та її сумісності з міжнародними стандартами. Деякі сучасні педагогічні підходи, такі як використання цифрових платформ для дистанційного навчання та симуляційних тренажерів, вже впроваджуються.

На сьогодні перед військовою сферою стоїть проблема пошуку інноваційних методів навчання, які б допомагали забезпечити реалістичне, ефективне та безпечне навчання військовослужбовців, підбір викладачів та інструкторів, які на фаховому рівні можуть використовувати в освітньому навчальному процесі сучасні педагогічні технології.

У контексті підвищення якості освіти та підготовки висококваліфікованих військових фахівців Україна узяла курс на створення сучасної моделі військової освіти, сумісної з країнами НАТО, активно долучилася до програми з удосконалення військової освіти “Defence Education Enhancement Program” (далі – програма DEEP).

Адаптація наявних освітніх програм та створення нових, спрямовані на формування у військовослужбовців лідерських якостей, урахування в освітньому процесі досвіду ведення бойових дій, використання інноваційних методів навчання та модернізація структури навчального закладу – ключові результати співпраці військового закладу з іноземними партнерами за програмою DEEP.

Особливе місце серед сучасних педагогічних технологій, які інтегруються в військову освіту займає технологія віртуальної реальності (VR), спрямована покращення якості навчання та підготовки військового персоналу та створює іммерсивне віртуальне оточення, в якому користувач може взаємодіяти з об'єктами та сценаріями, що симулюють реальні умови [2].

Технологія віртуальної реальності є прогресивною педагогічною технологією, яка активно застосовується у навчальних процесах, включаючи військову освіту. VR дозволяє створювати симуляційні середовища для відпрацювання навичок та сценаріїв, які важко або неможливо відтворити у реальному житті. Це робить її особливо цінною в умовах, де важливими є безпека, швидке реагування та практичні навички.

У військовій освіті VR використовується для тренувань із тактики, логістики та кризового менеджменту.

За допомогою VR-симуляцій військові фахівці можуть без ризику для життя відпрацьовувати бойові операції, керувати технікою або проводити навчання у віртуальних зонах конфлікту.

Переваги VR у педагогіці включають:

- безпечність: можливість навчатися в умовах, що імітують реальні загрози, без шкоди для здоров'я;

- залученість: підвищення мотивації через інтерактивний досвід, коли студенти активно взаємодіють з матеріалом;
- глибше засвоєння знань: можливість багаторазового відпрацювання складних операцій з різними сценаріями розвитку подій;
- індивідуалізація навчання: VR дозволяє адаптувати тренування під індивідуальні потреби курсанта.

Таким чином, VR-технологія є важливою частиною сучасного педагогічного арсеналу, що сприяє якості навчання, особливо у військовій освіті, де необхідна точна підготовка для виконання бойових завдань.

Інтеграція віртуальної реальності в військову освіту має потенціал перетворити підготовку військових, забезпечуючи їм ефективне навчання, що в деяких випадках може рятувати життя та забезпечити успішне виконання важливих завдань.

Забезпечення якості військової освіти в закладах – під час проходження служби навчання на курсах (L-курси), здобуття освіти на другому (магістерському) рівні вищої освіти, підвищення кваліфікації на курсах перепідготовки та підвищення кваліфікації. В військових закладах функціонує базовий курс тактичного рівня (L-1A), фахові курси тактичного рівня (L-1B), командні курси тактичного рівня (L-1C), які інтегровано в програми підготовки бакалаврів і магістрів за всіма спеціальностями, а також базовий курс тактичного рівня (L-1A), фахові курси тактичного рівня (L-1B), командні курси тактичного рівня (L-1C), що інтегровано в програми підготовки бакалаврів і магістрів за всіма спеціальностями.

На шляху до впровадження нового стилю лідерства, що на часі, постають важливі завдання, серед яких – удосконалення змісту навчання з урахуванням досвіду дій частин та підрозділів Збройних Сил України під час відбиття агресії з боку російської федерації та забезпечується викладання процесу прийняття військових рішень (MDMP).

Окрему роль відіграє інтеграція міжнародного досвіду та впровадження принципів «освіти протягом життя» (lifelong learning), що сприяє постійному розвитку компетенцій військовослужбовців.

У результаті, українська військова освіта стає більш адаптивною, забезпечуючи підготовку кадрів, здатних ефективно діяти як у воєнний, так і в мирний час.

Підсумовуючи, трансформація системи військової освіти України під час війни, не лише підвищила її якість, але й сприяла інтеграції інноваційних підходів у загальнонаціональну систему підготовки військовослужбовців.

Отже, трансформація системи військової освіти України під час війни на основі інноваційних педагогічних технологій створює міцну основу для підготовки військових фахівців, спроможних оперативно реагувати на виклики збройного протистояння. Це гарантує, що освітня система зможе не лише відповідати актуальним оборонним потребам у воєнний час, а й підтримувати відновлювальні процеси в післявоєнний період та зміцнення обороноздатності держави.

Список використаних джерел

1. Концепція трансформації системи військової освіти, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2022р. № 1490. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1410-97-%D0%BF#Text>
2. Полторак С. Т. Методологія державного управління системою вищої військової освіти. Теорія та практика державного управління. 2017. Вип. 2. С. 33- 39.

Удосконалення системи управління ризиками у банківських установах

Особливістю в роботі банківських структур є значний ступінь ризикованості, адміністративно-управлінські помилки ведуть до втрати ліквідності, платоспроможності, а в завершальному етапі банкрутства. Банківська система характеризується вищою ризиковістю відносно з іншими видами економічної діяльності. Банківський ризик – це ймовірність того, що події можуть мати негативний вплив на капітал та надходження банку. Керування ризиками банку відбувається на базі певних принципів, функцій та методів. Ефективність керування ризиками має глибоке значення для будь-якого суб'єкта господарювання, але виключну роль вона приймає для банку. Вдосконалення управління ризиками сприяє підвищенню фінансової стійкості та безпеки банку.

Управління банківськими ризиками включає тактику і стратегію їх подолання. Тактика – це визначені методи і прийоми для досягнення поставленої мети в конкретних умовах. Її завдання – обрання оптимального рішення і допустимих за даною обставиною методів та прийомів управління ризиками. Під стратегією управління ризиками розуміють напрями і способи застосовування прийомів для досягнення поставленої мети, певний набір правил і обмежень для ухвалення рішення. [3]

Для підвищення ефективності управління ризиками використовують засоби направлені на вирішення і зниження ступеня ризику: ідентифікації ризику, оцінки ризику, моніторингу ризику, зниження ступеня ризику шляхом диверсифікації, лімітування, самострахування, страхування.

Вдосконалення управління ризиками банку – це використання сукупності методів, прийомів і заходів направлених на своєчасне прогнозування ризиків, визначення їхніх ймовірних розмірів і

наслідків з метою запобігання чи мінімізації пов'язаних з ними втрат.

На макрорівні вдосконалення управління ризиками банківської системи відбувається шляхом створення відповідної законодавчої та нормативної бази. На мікрорівні вдосконалення управління ризиками спрямоване на підвищення ефективності діяльності банку і на запобігання або зниження ризику втрат.

Сукупність взаємопов'язаних і взаємозалежних елементів, що беруть участь в управлінні ризиками, утворюють систему управління ризиками банку. Основними елементами такої системи є: суб'єкти управління, об'єкти управління, принципи, функції, методи, управлінські рішення. (рис. 1).

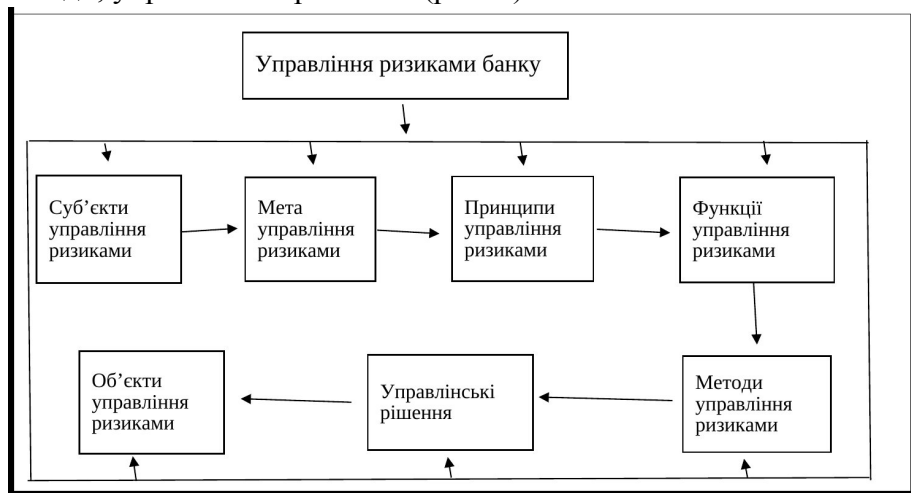

Рисунок 1 – Система управління банківськими ризиками [1]

У нинішніх умовах якість систем ризик-менеджменту залежить в значній мірі від здатності керівників банку запроваджувати відповідні механізми нейтралізації негативного впливу ризиків, активно їх долати. Таким чином, управління ризиками потребує комплексного бачення усіх аспектів, пов'язаних із виникненням, реалізацією та впливом ризиків на функціонування банку.

На подальшу гармонізацію українського банківського законодавства з європейськими нормами та оновленими

принципами Базельського комітету з банківського нагляду НБУ затвердив Постанову №9 від 22 січня 2026р. запроваджуючи в українську практику процесів ІСААР (оцінка достатності внутрішнього капіталу) та ІЛААР (оцінка достатності внутрішньої ліквідності). Основні зміни стосуються п'яти основних напрямів, які показані в таблиці №2

№ п/п	Напрями	Суть нововведень
1	Управління продуктами	Встановлюється більш чіткі вимоги до оцінки ризиків та моніторингу банківських продуктів
2	Профіль ризику банку	У профілю ризику банку мають бути відображені всі ризики притаманні його діяльності, без винятків
3	Встановлення лімітів ризику	Запроваджується вимога враховувати під час встановлення лімітів ризиків, фінансові показники ефективності банку
4	Звітність ІСААР/ІЛААР	Розширено перелік документів, які банки мають подавати до НБУ разом зі звітами щодо процесів оцінки достатності капіталу та ліквідності
5	Ринковий ризик	Уточнено вимоги до розрахунку ризику опціонів під час визначення мінімальних ринкового ризику

Таблиця №2 Напрями управління ризиками в банках згідно Постанови НБУ №9 від 22 січня 2026р.[2]

Отже, управління ризиками вимагає комплексного бачення усіх аспектів, пов'язаних із виникненням, реалізацією та впливом ризиків на функціонування банку. Водночас, ефективна організація системи управління ризиками є запорукою надійного управління банком, що, в свою чергу, сприяє зміцненню банківської системи України.

Список використаних джерел

1. Кльоба Л.Г. Ефективний ризик-менеджмент – запорука фінансової безпеки банку [online] Доступно: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5641>
2. Постанова НБУ №9 від 22.01.2026р.

3. О.Є.Мельник, О.Г., Муқан О.В., Сиротинська Н.М. Управління ризиками в системі процесно-структурованого менеджменту. Ефективна економіка. 2011. [online] Доступно: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2011_4_24

Куманська-Нор О.

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
навчально-наукового інституту права та правоохоронної діяльності
Львівського державного університету внутрішніх справ

Особливості формування державної регуляторної політики в Україні

Соціально-економічний розвиток держави та суспільства диктує необхідність зміни парадигми управління соціально-економічними процесами і управлінськими ресурсами з урахуванням ціннісно-орієнтованого підходу до організації життя суспільства. Певне значення набуває формування правової моделі державного управління, яка повинна опосередковувати інструменти, принципи, методологію, систему суб'єктів, функції, об'єкти, систему критеріїв. Одним з інструментів державного управління є державна регуляторна політика.

Державна регуляторна політики є одним з інструментів державного управління, що дозволяє сформулювати мету правового регулювання та ефективного досягнення доцільного результату. Державна регуляторна політика визначає стратегії трансформації інститутів національної правової системи у парадигмі реформування соціально-економічної та політичної систем, заснованої на відповідності комплексу правових засобів для досягнення поставленої мети. Зазначене знайшло відображення у Концепції реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року [1].

Ключовим моментом державної регуляторної політики виступає критерій ефективності щодо оптимізації та підвищення якості стратегій і технологій державного управління. Реалізація права пов'язана лише з правомірною поведінкою, тобто з такою, що відповідає правовим розпорядженням [2, с. 58]. Важливість державної регуляторної політики детермінована фундаментальним

протиріччям між рухом до сталого розвитку і зростанням ризику життя. Ризик-рефлексія є сформованим атрибутом сучасного соціально значимого мислення, а зниження ризику – важливим компонентом побудови державних стратегій, актуальних і підлеглих громадським інтересам. Конструювання державної регуляторної політики має проводитися способом на основі множинності суб'єктів, тобто за групами інтересів, що забезпечує соціально розподілену експертизу напрямом регуляторної політики за рахунок різних об'єднань та подолання протилежності між ними шляхом політичного діалогу.

Суб'єктами державної регуляторної політики повинні виступати публічно-владні структури, громадські об'єднання, наукове співтовариство та громадяни. Це дозволить визначати її стратегії шляхом діалогу, визначаючи взаємну адаптацію громадських, державних і приватних інтересів, формування їх балансу. Стійкість патерналізму в суспільній свідомості, орієнтовану на модель виняткових прерогатив держави у політико-правовій сфері, дефіцит комунікативних компетенцій відповідного змісту у певних публічних суб'єктів, недостатність активності та соціальної відповідальності громадян можуть призводити до дефектів ідентифікації належних суб'єктів формування моделі державної регуляторної політики, з огляду на рівень складності та правила інтерпретації відповідної правової інформації.

У контенті реформування державного управління важливим є оптимальний вибір суб'єктів, здатних транслювати правову інформацію необхідного змісту, результатом взаємодії яких, стане система програмних нормативних актів, що визначають правову основу державної регуляторної політики, забезпечуючи ефективне державне управління в Україні в окремих сферах життєдіяльності суспільства.

Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони охоплює різні напрями реформування національного законодавства, водночас не

охоплює усі аспекти регуляторної політики. Реалізуючи Угоду про асоціацію з Європейським Союзом проводиться адаптація національної регуляторної політики у відповідності до рекомендацій Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), яка є одним з наддержавних інститутів координації соціально-економічної політики.

Результати діяльності ОЕСР з питань соціально-економічного розвитку визначаються міжнародними угодами та договорами [3]. Сфера інтересів організації поступово розширюється, включає різні аспекти фінансової політики, підприємницької діяльності, соціального захисту, державного управління тощо. ОЕСР керується принципом доступності для держав, переваг глобалізації та науково-технічного прогресу на основі максимальної відкритості світових ринків.

Принципово важливою складовою регуляторної політики є практика у сфері застосування права та перевірок, заснована на інтеграції правотворчості та застосування права у частині контрольно-наглядової діяльності, виділяючи відповідний специфічний інструментарій (персоніфікація профілів ризику, ризик-орієнтованість, пропорційність тощо). Цей напрям діяльності підлягає у моніторингу і оцінці ефективності та результативності.

Стрімко підвищується значимість у державній регуляторній політиці інструментарій державно-приватного партнерства щодо якого ОЕСР висуває вимоги чіткої, передбачуваної та законної основи, результативності, ефективності, прозорості, підзвітності, мінімізації бюджетних ризиків. З позиції ОЕСР якість державної регуляторної політики та державного управління в кількісному вимірі оцінюється на основі критеріїв регулюючого впливу, фактичного впливу та залучення зацікавлених сторін.

Якісні оцінки державної регуляторної політики розглядаються з позиції ефективності та результативності державного управління щодо інструментарію досягнення стратегічних цілей держави для забезпечення сталого соціально-

економічного зростання, що визначено у Цілях сталого розвитку України на період до 2030 року [4].

Список використаних джерел

1. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 66-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/66-2020-%D1%80#Text>]
2. Сопільник Р. Л., Ковалів М. В. Право приватних виконавців на виконання судових актів у системі правового захисту. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. 2024. № 42. С. 56-61. <https://doi.org/10.5281/zenodo.13846824> <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/1368/1216>
3. Угода між Урядом України і Організацією економічного співробітництва та розвитку про відновлення дії Меморандуму про взаєморозуміння між Урядом України і Організацією економічного співробітництва та розвитку щодо поглиблення співробітництва від 29 грудня 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966_001-21#n2]
4. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30 вересня 2019 № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>]

Ковалів М.

кандидат юридичних наук, професор,
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
навчально-наукового інституту права та правоохоронної діяльності
Львівського державного університету внутрішніх справ

Соколовська А.

здобувач вищої освіти навчально-наукового інституту права та
правоохоронної діяльності
Львівського державного університету внутрішніх справ

Сутність дії адміністративно-правових норм

Кожна галузь права як і право, в цілому, являє собою цілісну організовану систему правових норм, її первинних «клітинок». Як відомо, правова норма – це загальнообов’язкове правило поведінки, що встановлюється (санкціонується) і виконання якого забезпечується (гарантується) державою [1, с. 72].

Норми адміністративного права, також як і норми інших галузей права, виконують функцію регулятора суспільних відносин. Вони відрізняються від норм інших галузей права тим, що предметом регулювання здебільшого є суспільні відносини, що виникають у сфері управлінської, виконавчої та розпорядчої діяльності держави.

Окрім суспільних відносин у сфері публічного управління норми адміністративного права регулюють відносини, що виникають у зв’язку з проходженням державної служби та служби в органах місцевого самоврядування, відносини щодо забезпечення органами публічної влади реалізації прав і свобод громадян за ініціативою останніх.

Отже, адміністративно-правові норми забезпечують регулювання суспільних відносин у різних сферах публічного, тобто державного і самоврядного, управління з пріоритетною орієнтацією на забезпечення реалізації та захисту прав і свобод громадян.

Дія адміністративно-правових норм пов'язана з наявністю певних меж їх здатності здійснювати певний вплив на регульовані суспільні відносини. Ці межі діють у часі та просторі та розрізняються за колом осіб.

Дія адміністративно-правових норм у часі, як правило, не обмежена певними строками. Це означає, що норми діють до офіційної зміни або скасування. Однак можуть передбачатися часові межі дії, наприклад, на період дії надзвичайного стану на визначеній території, тобто на визначений строк.

Для дії адміністративно-правових норм існують загальні правила:

а) адміністративно-правові норми набувають чинності з часу доведення до відома виконавців. У окремих випадках вони набувають чинності в строк, визначений у нормативному акті;

б) нормативний акт зворотної чинності не має, а винятки щодо цього застерігаються в самому акті [1, с. 83].

Питання про дію адміністративно-правової норми в часі має практичне значення, тому не дивно, що воно є предметом окремого дослідження науковців. Від його правильного вирішення найчастіше залежить, який законодавчий або нормативний акт – новий чи старий – застосовуватиметься до конкретних відносин, які імперативні приписи здійснюватимуться.

Питання про набуття чинності адміністративно-правової норми залежить від двох обставин:

- 1) дати набуття чинності норми;
- 2) меж дії норми при набутті чинності.

Питання про межі дії нової норми передбачає три варіанти дії:

– перспективна – дія щодо фактів, правовідносин, які виникли після набуття чинності;

– негайна – дія щодо правовідносин, які виникли знову чи раніше, але з дати набуття чинності;

– із зворотною чинністю – дія щодо правовідносин, які знову виникли, та правовідносин, які виникли до набуття чинності норми, але з більш ранньої дати.

Щодо встановлення меж зупинення дії норми, яка існувала раніше, можливі три варіанти дії:

– норма переживає себе, якщо продовжує регулювати відносини, які виникли на її основі після дати набуття чинності нової норми;

– норма негайно зупиняє дію щодо відносин, які раніше регулювалися нею, з дати втрати нормою чинності;

– норма достроково зупиняє дію і таким чином впливає на правовідносини, які раніше регулювалися цією нормою, а потім стали регулюватися новою нормою із зворотною чинністю.

Дія адміністративно-правових норм у просторі передбачає територію, на яку поширюється їх юридична сила. Такою територією дії норм можуть бути окремі економічні зони. Іноді адміністративно-правові норми діють на території декількох держав відповідно до двосторонніх і багатосторонніх угод. Можливий «вихід» таких норм за межі державного кордону, коли регламентують діяльність українських організацій і громадян за кордоном. У межах України дія адміністративно-правових норм поширюється на іноземців. Такі обмеження державою є особливим методом правового регулювання – не прямою, а відносною заборонаю [2, с. 2].

Дія адміністративно-правових норм у просторі пов'язана зі статусом органу, який видав акт.

Виходячи з цього, розрізняють:

– норми, які діють на всій території України або в межах окремих адміністративно-територіальних одиниць;

– норми загального та галузевого характеру;

– норми актів локального (внутрішнього організаційного) характеру.

Дія адміністративно-правових норм за колом осіб розрізняється залежно від поширення на всіх громадян або на

окремі групи тобто на спеціальних суб'єктів адміністративного права.

Список використаних джерел

1. Адміністративне право України (загальна частина) : навч. посіб. / [Остапенко О. І. Ковалів М. В., Єсімов С. С. та ін.] ; [Вид. 2-е, доп.] Львів : СПОЛОМ, 2021. 616 с.
2. Сопільник Р. Л., Ковалів М. В., Єсімов С.С. Дозвільна система як адміністративна послуга з реалізації права на володіння вогнепальною зброєю. Академічні візії. 2025. № 46. С. 2. <https://doi.org/10.5281/zenodo.17647980>
<https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/2391>

Гачак-Величко Л. А.

кандидат юридичних наук, доцент,
викладач кафедри економіко-правових
Львівський університет бізнесу та права
<https://orcid.org/0000-0001-5776-5352>

Трансформація вищої освіти в період війни та післявоєнного відновлення

Сучасна вища освіта України переживає безпрецедентні трансформаційні процеси, спричинені повномасштабною війною, що радикально змінила умови функціонування освітніх установ, структуру освітнього простору та пріоритети державної політики у сфері освіти. Збройна агресія завдала нищівного удару по інфраструктурі університетів, призвела до масової внутрішньої та зовнішньої міграції здобувачів і науково-педагогічних працівників, що поставило під загрозу сталість академічного процесу, доступ до якісної освіти та наукової діяльності. Одночасно, період війни актуалізував потребу в перегляді стратегічних орієнтирів вищої освіти з урахуванням нових викликів, пов'язаних із безпековим контекстом, цифровізацією, інтернаціоналізацією та необхідністю формування нових компетентностей для відновлення держави. В умовах невизначеності постає питання забезпечення гнучкості, стійкості та інноваційності освітніх систем, які мають адаптуватися до кризових обставин і водночас формувати фундамент для довгострокового розвитку. Проблематика трансформації вищої освіти у період війни та післявоєнного відновлення вимагає системного аналізу ризиків, які супроводжують її функціонування, а також формулювання стратегічних підходів до подолання негативних наслідків і створення умов для сталого освітнього розвитку.

Проблематика трансформації вищої освіти в умовах кризових ситуацій отримала суттєвий науковий резонанс у працях як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. Зокрема, у колективній монографії під редакцією С. Калашнікова та О. Набок (2023)

«Освіта в умовах війни: виклики та перспективи» розглянуто ключові напрями перебудови освітнього середовища України після 2022 року [1].

Дослідники акцентують увагу на проблемах переміщення університетів, адаптації навчальних програм та необхідності нових форматів академічної мобільності. Подібні аспекти також висвітлено у статті О. Сбруєвої та В. Горової (2023), де автори аналізують досвід українських закладів вищої освіти у впровадженні змішаного навчання як вимушеної реакції на безпекові ризики [2].

Основними векторами змін у системі вищої освіти стали цифровізація освітніх процесів, інтернаціоналізація освітніх програм, впровадження змішаних форм навчання та децентралізація управлінських рішень, що зумовлено необхідністю забезпечення безперервності освітнього процесу та реагування на кризові виклики. У той же час, постала потреба у зміцненні інституційної спроможності закладів вищої освіти для оперативного реагування на виклики воєнного часу.

Одним із ключових наслідків воєнних дій стало переміщення значної частини ЗВО з тимчасово окупованих або прифронтових територій до відносно безпечних регіонів країни, що призвело до необхідності формування нових освітніх кластерів, координації між інституціями та запровадження спеціальних механізмів інтеграції викладачів і здобувачів освіти у нове освітнє середовище.

Проблематика інтеграції українських ЗВО у глобальний освітній простір набула особливого значення у контексті війни, адже участь у міжнародних програмах, партнерствах та дослідницьких проєктах не лише сприяє обміну знаннями, а й формує позитивний імідж країни як суб'єкта світової освітньої спільноти. Однак у цьому процесі виникають труднощі, пов'язані з нерівністю доступу до ресурсів, обмеженням фінансуванням та необхідністю удосконалення англомовної компоненти в освіті [3], [4].

Фінансування вищої освіти в умовах війни зазнало суттєвих змін, що проявилися як у скороченні державного бюджету, так і в перерозподілі ресурсів на користь безпекових потреб. Це змусило ЗВО активізувати діяльність щодо диверсифікації джерел фінансування, зокрема шляхом залучення грантів, міжнародної допомоги, партнерських проєктів та розширення платних освітніх послуг. Однак у контексті економічної нестабільності така стратегія потребує підтримки на рівні державної політики через податкові стимули, фінансові гарантії та захист автономії ЗВО в управлінні ресурсами. Водночас посилюється роль стратегічного фінансового планування, аудиту та прозорості використання коштів у забезпеченні довіри громадськості [5].

Соціальна відповідальність університетів у період війни вийшла за межі традиційного розуміння їх ролі як суто освітніх і наукових інституцій. Вони стали активними агентами гуманітарної допомоги, волонтерської діяльності, підтримки внутрішньо переміщених осіб, організації психологічної допомоги та інтеграції ветеранів у цивільне життя. Університети відкривають свої простори для кризових центрів, освітніх програм для дітей та дорослих із зони бойових дій. Така соціальна місія трансформує стратегічні орієнтири розвитку ЗВО, як і дедалі більше позиціонують себе як центри соціальної стійкості та відновлення громад [6].

Важливою особливістю освітньої трансформації в умовах війни є переосмислення концепції університетської автономії, яка має поєднувати свободу академічної діяльності з відповідальністю за соціальну місію та адаптивність до екстремальних умов. Автономія ЗВО повинна бути не лише декларативною, а й інституційно забезпеченою через зміни в законодавстві, розширення фінансової незалежності, дерегуляцію управлінських процедур та створення механізмів прозорої звітності перед суспільством. Баланс між автономією, державним регулюванням і потребами громади має стати основою нової моделі управління освітою [6], [7].

Ключовим аспектом стратегічного відновлення вищої освіти є впровадження освітнього форсайту – системного інструменту прогнозування і проектування майбутніх сценаріїв розвитку галузі. Освітній форсайт дозволяє ідентифікувати нові тренди, технології, соціальні запити та виклики, формувати адаптивні моделі навчання і забезпечувати довгострокову стійкість освітньої політики. В умовах післявоєнного відновлення він стає основою формування візії нової української вищої освіти – інноваційної, інклюзивної, міжнародно орієнтованої та здатної відповідати на складні виклики XXI століття [8].

Таким чином, трансформація вищої освіти України в умовах війни та післявоєнного відновлення є складним і багатовимірним процесом, що вимагає системного переосмислення стратегічних орієнтирів розвитку освітнього середовища. Військові дії призвели до руйнування інфраструктури, переміщення закладів освіти, втрати людського капіталу та посилення соціальних викликів, що зумовлює необхідність адаптації освітніх політик до нових реалій. У цьому контексті ключовими стають завдання забезпечення безперервності освітнього процесу, впровадження цифрових технологій, розвиток інституційної стійкості закладів вищої освіти та модернізація змісту навчальних програм з урахуванням потреб безпеки, гуманітарного розвитку та інновацій.

Список використаних джерел

1. Калашніков С., & Набок О. (2023). Освіта в умовах війни: виклики та перспективи. Київ: Національна академія педагогічних наук України.
2. Сбруєва, О., & Горова, В. (2023). Змішане навчання в умовах війни: виклики для української вищої освіти. Педагогічний дискурс, (35), 120–132.
3. Aithal, P. S., & Kumar, P. M. (2020). Global ranking and its implications in higher education. *SCHOLEDGE International Journal of Business Policy & Governance*, 7(03), 25–47.

4. Мельник, В.М., & Житар, М.О. (2021). Основні тенденції розвитку вищої освіти України в контексті європейського вектору. In *Innovations of Higher Education of Ukraine and the EU in the Modern Information Society: collection of scientific works* (pp. 112 – 115). Київ.
5. Alkhawaldeh, A., Alsaad, A., Taamneh, A., & Alhawamdeh, H. (2020). Examining antecedents and consequences of university brand image. *Management Science Letters*, 10(5), 953–960
6. Ніколаєв Є., Рій Г., & Шемелинець І. (2023). Вища освіта в Україні: зміни через війну: аналітичний звіт. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка. Retrieved from <https://osvitanalityka.kubg.edu.ua/wp-content/uploads/2023/03/HigherEd-in -Times-ofWar.pdf>
7. Мельник О., Погребняк В., & Дашковська О. (2023). Інтегрування української вищої освіти в європейський освітній простір: модель процесу та досягнуті результати. *Нові технології навчання*, (97), 108 – 120. <https://doi.org/10.52256/2710-3560.97.2023.97.13>
8. Сідлецький С., & Шандар А. (2024). Вища освіта в Україні в умовах воєнного стану: виклики та пріоритети. *Економіка та суспільство*, (64). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-64-151>

Лопатка О. І.
кандидат економічних наук, доцент
ЗВО «Львівський університет бізнесу та права»
Лопатка С. С.
доктор економічних наук, доцент
ЗВО «Львівський університет бізнесу та права»

Цифровізація земельного та містобудівного кадастрів як передумова відновлення територій України в умовах євроінтеграції

Масштаби руйнувань, завданих повномасштабною агресією РФ, перетворили відновлення територій на центральне завдання економічної політики України на найближче десятиліття. За П'ятою швидкою оцінкою збитків і потреб, підготовленою Світовим банком, Урядом України, Європейською комісією та ООН, прямі збитки станом на кінець 2025 р. оцінюються у 195,1 млрд дол. США, а потреби на відновлення та відбудову на десятирічному горизонті – у 587,7 млрд дол. США, причому найбільше постраждали житловий сектор, транспорт і енергетика [5]. Ресурси такого обсягу неможливо ефективно спрямувати без достовірної, актуальної та юридично значущої інформації про земельні ділянки, об'єкти нерухомості, їхній правовий режим і містобудівні обмеження. Тому кадастрові системи перестають бути технічним довідковим інструментом і набувають ролі інституційної інфраструктури відновлення. Метою дослідження є обґрунтування цифровізації земельного та містобудівного кадастрів як економіко-правової передумови відновлення територій з урахуванням вимог європейської інтеграції.

Земельний кадастр і містобудівна документація історично розвивалися в Україні як окремі контури з різними держателями, форматами даних і процедурами. Державний земельний кадастр фіксує межі, цільове призначення, обмеження у використанні земель і нормативну грошову оцінку, тоді як містобудівний кадастр має забезпечувати відомості про планувальні рішення,

зонування, інженерну інфраструктуру та будівельну діяльність. Роз'єднаність цих масивів породжує прямі економічні втрати: тривалі погодження, суперечності між земельною та містобудівною документацією, правову невизначеність для інвестора, підґрунтя для корупційних практик. В умовах відновлення ці вади множаться, оскільки рішення про відбудову, перепланування чи зміну функціонального призначення територій доводиться ухвалювати швидко і в значних обсягах. Із позицій інституційної економіки якість кадастрової інформації безпосередньо впливає на вартість капіталу: чим вища невизначеність щодо меж ділянки, обтяжень і дозволеного використання, тим більшу премію за ризик закладає інвестор і тим довшим виявляється інвестиційний цикл. Для громад, які конкурують за ресурси відбудови, наявність узгоджених і відкритих просторових даних стає, таким чином, чинником інвестиційної привабливості, а не лише показником адміністративної впорядкованості.

Важливим кроком до подолання цієї роз'єднаності став експериментальний проєкт щодо запровадження Містобудівного кадастру на державному рівні, започаткований постановою Кабінету Міністрів України від 9 серпня 2024 р. № 909 [3]. Його зміст полягає в перенесенні в цифрове середовище процедур розроблення, оновлення, внесення змін, погодження та затвердження містобудівної документації, зокрема документації на місцевому рівні, яку територіальні громади готують для планування свого розвитку. З економіко-правового погляду це означає зміну характеру містобудівної документації: з паперового документа, доступ до якого фактично обмежений, вона перетворюється на відкритий набір просторових даних, придатний для автоматизованої перевірки, аналізу та поєднання з іншими державними реєстрами. Для інвестора і забудовника це знижує трансакційні витрати, пов'язані з пошуком інформації та погодженнями, а для органів влади створює можливість

контролювати відповідність забудови затвердженим планувальним рішенням.

Окремий вимір проблеми пов'язаний із механізмами компенсації за пошкоджене та знищене майно. Закон України № 2923-IX запровадив Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок збройної агресії, і визначив правові засади компенсації, які на практиці реалізуються через державну програму «Відновлення» [1]. Функціонування цього механізму безпосередньо залежить від якості кадастрових і реєстрових даних: компенсація можлива лише тоді, коли об'єкт ідентифікований, право власності на нього підтверджене, а пошкодження задокументоване. Кожна розбіжність між земельним кадастром, реєстром речових прав і реєстром пошкодженого майна обертається відмовою, затримкою або ризиком повторного чи необґрунтованого відшкодування. Тому інтегруєбельність державних реєстрів є не лише питанням зручності адміністративних послуг, а й умовою ефективного використання бюджетних і донорських коштів.

Цифрові кадастри цінні також як аналітичне джерело для стратегічного планування. Дослідники наголошують, що геоінформаційні системи дають змогу збирати, аналізувати й візуалізувати просторові дані для оперативних рішень щодо відновлення інфраструктури, управління земельними ресурсами та оцінювання екологічних наслідків війни, а дані дистанційного зондування Землі – оперативно виявляти ризики на постраждалих територіях; водночас ефективність таких рішень залежить від міжсекторальної координації між рівнями влади [2]. Поєднання кадастрових даних з даними про руйнування, розмінування, забруднення ґрунтів і стан інженерних мереж дозволяє визначати черговість відбудови не за адміністративною інерцією, а за економічною й соціальною доцільністю.

Євроінтеграційний вимір задає для цих процесів чіткий орієнтир. Директива 2007/2/ЄС, яка створила інфраструктуру просторової інформації в Європейському Співтоваристві

(INSPIRE), вимагає, щоб просторові дані публічних органів були сумісними, доступними через мережеві сервіси й описаними метаданими, що дозволяє використовувати їх у різних державах і секторах [4]. Для України наближення до цих стандартів означає не лише виконання зобов'язань у переговорному процесі, а й можливість інтегрувати національні кадастрові дані в європейські інструменти фінансування відновлення, де прозорість об'єкта інвестування та його правового статусу є базовою вимогою. Ризиками залишаються нерівномірна спроможність громад, кадрові дефіцити в землевпорядних і містобудівних службах, втрати документації на окупованих і прифронтових територіях, а також кібервразливість централізованих реєстрів.

Отже, цифровізація земельного та містобудівного кадастрів є економіко-правовою передумовою відновлення територій, оскільки саме вона забезпечує юридичну визначеність прав на землю і нерухомість, знижує трансакційні витрати інвестування та створює підґрунтя для прозорого розподілу ресурсів відбудови. Експериментальне запровадження Містобудівного кадастру на державному рівні та функціонування реєстру пошкодженого майна закладають основу такої системи, проте її результативність визначатиметься інтеперабельністю реєстрів, якістю первинних даних і узгодженістю національних рішень зі стандартами INSPIRE. Подальші дослідження доцільно спрямувати на оцінювання економічного ефекту цифрових кадастрових сервісів для територіальних громад, які відновлюють свою забудову.

Список використаних джерел

1. Закон України № 2923-IX. (2023, 23 лютого). Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених

- збройною агресією Російської Федерації проти України.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20>
2. Кошель, А., Кошель, Д., & Кемпа, О. (2024). Геоінформаційне забезпечення стратегічного планування та моніторингу регіонального розвитку України в умовах воєнного стану. Землеустрій, кадастр і моніторинг земель, (3), 56–63. <https://doi.org/10.31548/zemleustriy2024.03.05>
 3. Постанова Кабінету Міністрів України № 909. (2024, 9 серпня). Деякі питання реалізації експериментального проекту щодо запровадження Містобудівного кадастру на державному рівні. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/909-2024-п>
 4. Directive 2007/2/EC of the European Parliament and of the Council of 14 March 2007 establishing an Infrastructure for Spatial Information in the European Community (INSPIRE). (2007). Official Journal of the European Union, L 108, 1–14. <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2007/2/oj/eng>
 5. World Bank, Government of Ukraine, European Commission, & United Nations. (2026). Ukraine – Fifth Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA5): February 2022 – December 2025. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099022026094036395/pdf/P514499-22f93f3a-4278-42bc-b907-db9553d12069.pdf>

Сидор М.

кандидат юридичних наук,

старший викладач кафедри адміністративно-правових дисциплін
навчально-наукового інституту права та правоохоронної діяльності
Львівського державного університету внутрішніх справ

Роль та місце суб'єктів правовідносин в інформаційному просторі

Поняття правові відносини виступає одним з найбільш затребуваних в юридичній науці, є вихідним пунктом і об'єднуючими засади характеристики права у процесі реалізації його потенціалу. Розвиток суспільства ініціював появу нового виду правових відносин – відносин у мережі Інтернет.

Правовідносини можна визначити, як суспільні відносини, врегульовані правом, учасники якого виступають носіями прав і обов'язків. Взявши за основу загальнотеоретичних дефініцію правовідносин, розглянемо категорію Інтернет-правовідносин. Інтернет-правовідносини виникають, змінюються та припиняються при наявності певних передумов, серед яких можна виділити загальні та спеціальні. Спільними передумовами виникнення Інтернет-правовідносин є: наявність інтересу у користувачів Інтернету, під впливом яких вони вступають у відповідні правовідносини у віртуальному просторі і обумовлюють об'єктивну необхідність правового регулювання Інтернет-відносин; наявність суб'єктів Інтернет-правовідносин; наявність об'єкта правовідносин, з приводу якого особи вступають в Інтернет-правовідносини.

До спеціальних передумов виникнення Інтернет-правовідносин можна віднести: наявність норм кримінального, цивільного, адміністративного і іншого права, які поширюють дію на суб'єктів правовідносин в Інтернеті; суб'єкти Інтернет-правовідносин мають правоздатність і дієздатність; наявність певних обставин, тобто юридичного факту, у межах якого між

суб'єктами виникають, змінюються або припиняються Інтернет-відносини [1, с. 1002].

У реальному світі люди вступають у правовідносини у результаті виникнення певного інтересу, дії в Інтернеті залежать від бажань користувачів. Інтерес виступає як первинний елемент будь-яких правовідносин, від якого в подальшому буде залежати об'єкт і суб'єкт правовідносин.

Суб'єктами правовідносин у загальній теорії права виступають окремі фізичні і юридичні особи, які на підставі юридичних норм можуть бути учасниками правовідносин, носіями суб'єктивних прав і обов'язків. Що стосується Інтернет-правовідносин, то в науковій літературі немає єдиної думки щодо їх складу. У науковій літературі виділяють три групи суб'єктів: творці програмно-технічної частини інформаційної структури мережі Інтернет – розробники мереж, засобів зв'язку, телекомунікацій, програмних засобів; суб'єкти, які виробляють і поширюють інформацію у мережі Інтернет, власники інформаційних ресурсів, інформаційних продуктів, власники інформаційних систем і засобів забезпечення, які надають послуги з доступу до мережевих ресурсів; споживачі інформації, інформаційних ресурсів, інформаційних продуктів, інформаційних послуг: фізичні і юридичні особи, які підключаються до мережі для отримання інформації та використання у власній діяльності.

Крім наведеної класифікації, виділяють провайдера, юридичну особу, у якої є ліцензія на надання послуг в Інтернеті та користувача віртуального простору, який звертається до Інтернету у власних інтересах.

Є. Харитонов і О. Харитонova виділяє наступних суб'єктів Інтернет-відносин: оператори зв'язку, постачальники послуг доступу до Інтернету, постачальники інформації, користувачі [2, с. 35].

На наш погляд, наведені класифікації охоплюють повною мірою всіх суб'єктів Інтернет-правовідносин. Водночас оскільки управління ними включає участь різних сторін, які мають

експертні знання з наукової та технічної сторін, у тому числі міжнародні організації.

Загальносвітова громадська організація Internet Society ввела термін «екосистема Інтернету», під яким розуміють організації та спільноти, які допомагають Інтернету працювати та розвиватися, серед яких: технологи, архітектори, інженери, винахідники, організації, які здійснюють загальну координацію і допомагають впроваджувати відкриті стандарти; глобальні та місцеві організації, які управляють ресурсами, що забезпечують можливості глобальної адресації, наприклад, (ICANN), реєстри та реєстратори доменних імен; оператори, інженери та постачальники, які забезпечують послуги мережевої інфраструктури, такі як служба іменування доменів, мережеві оператори та точки обміну трафіком; користувачі Інтернету, які використовують Інтернет для обміну інформацією один з одним, а також для надання послуг; освітні заклади, які навчають і створюють ресурси для розробки та використання Інтернет-технологій. Кожен з перелічених учасників Інтернет-відносин займає певну нішу, є володарем або носієм певних прав і обов'язків в Інтернеті.

Подібний перелік учасників Інтернет-правовідносин, що враховує інтереси, пріоритети та можливості зацікавлених сторін у галузі вирішення питань управління Інтернетом, знайшов відображення в статті 49 Декларації принципів «Побудова інформаційного суспільства – глобальне завдання у новому тисячолітті», визначальну роль для основних сторін: держави – політичні повноваження по зв'язаних з Інтернетом і питань державної політики (включаючи міжнародні аспекти); приватний сектор – розвиток Інтернету в технічній і в економічній сфері; громадянське суспільство – важлива роль в відносяться до Інтернету питаннях, особливо на рівні населення; міжурядові організації – координація пов'язаних з Інтернетом питань державної політики; міжнародні організації – розробка відносяться до Інтернету технічних стандартів і відповідної політики [3].

Таке різноманіття суб'єктів Інтернет-правовідносин можна об'єднати у групи: технічні, індивідуальні, колективні, міжнародні.

Технічні суб'єкти, відповідають за роботу Інтернету, інфраструктури та компонентів. До них відносяться: технологи, архітектори, інженери, організації, які здійснюють загальну координацію і допомагають впроваджувати відкриті стандарти тощо.

Специфікою цієї групи суб'єктів виступає те, що вони не можуть здійснювати роботу без відповідного дозволу органів державної влади. До індивідуальних суб'єктів відносяться фізичні особи, користувачі Інтернету.

Позначення індивідуального суб'єкта права в цифровому середовищі, є цифрова проекція як певний індивідуалізований засіб, невіддільний від нього і створений самим користувачем для забезпечення взаємодії з іншими користувачами, що складається з облікового запису та цифрового образу [4, с. 398].

Колективні суб'єкти Інтернет-правовідносин представлені юридичними особами. Як суб'єкти правовідносин юридичні особи можуть бути державними та недержавними. До державних відноситься Міністерство цифрової трансформації зв'язку України, основним завданням якого є вироблення і реалізація державної політики та нормативно-правове регулювання у сфері інформаційних технологій, електрозв'язку, масових комунікацій і засобів масової інформації, а також Інтернету.

Важливу роль у розвитку Інтернету займають громадянське суспільство, у тому числі науковці, а також бізнес-співтовариство, зусиллями яких створюється технологічна інфраструктура, комп'ютери, мережі, програмне забезпечення.

Особливе місце в Інтернет-правовідносинах займають міжнародні організації, найбільш значущим є Міжнародний союз електрозв'язку. Його діяльність спрямована на надання допомоги у розвитку інформаційно-комунікаційної інфраструктури та послуг, розвитку людського потенціалу та новітніх технологій.

Формування правовідносин важливий етап правового регулювання Інтернет-відносин, необхідний елемент досягнення юридичних цілей.

Список використаних джерел

1. Ковалів М., Єсімов С., Скриньковський Р., Красницький І., Мазур Ю., Гарасим П., Князь С. Особливості правових відносин, які виникають в мережі Інтернет. *Trajectoriâ Nauki = Path of Science*. 2021. Vol. 7. № 3. S. 1001-1007.
2. Харитонов Є. О., Харитонova О. І. «Інтернет-відносини» та «інтернет-правовідносини»: до визначення поняття і сутності. *Університетські наукові записки*. 2017. № 3. С. 27-38.
3. Declaration of Principles «Building an Information Society - a Global Challenge in the New Millennium». URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c_57#Text
4. Ковалів М. В., Сопільник Л.С. Характеристика окремих суб'єктів права в контексті розвитку цифрових технологій. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2025. № 46. С. 397-404. <https://doi.org/10.5281/zenodo.17647856>
<https://nzlubbp.org.ua/index.php/journal/article/view/1814>

Ковалів М.

кандидат юридичних наук, професор,
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
навчально-наукового інституту права та правоохоронної діяльності
Львівського державного університету внутрішніх справ

Коваль А.

здобувач вищої освіти навчально-наукового інституту права та
правоохоронної діяльності
Львівського державного університету внутрішніх справ

Громадянське суспільство як гарантія демократичного розвитку України

Утвердження громадянського суспільства як гарантії демократичного розвитку України визначено одним із напрямів її внутрішньої політики відповідно до Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 1 липня 2010 р. [1].

Активне, впливове і розвинене громадянське суспільство є важливим елементом будь-якої демократичної держави та відіграє одну з ключових ролей у впровадженні нагальних суспільних змін і належного врядування, в управлінні державними справами і вирішенні питань місцевого значення, розробці і реалізації ефективної державної політики у різних сферах, утвердженні відповідальної перед людиною правової держави, розв'язанні політичних, соціально-економічних та гуманітарних проблем.

У правовій доктрині склалися різні підходи до розуміння діяльності з реалізації права: це процес застосування права, юридичних норм у фактичній поведінці суб'єктів; це спеціальний юридичний механізм дії права, що дозволяє здійснювати безпосереднє регулювання суспільних відносин; це соціально-психологічна правова практика, що охоплює всі існуючі сфери суспільно значимих відносин та ін. [2, с. 58].

Роль та місце молоді у розвитку сучасної держави є одним з основоположних факторів, який варто розглядати в якості потужного рушія суспільних змін, що має належним чином

відображатися в державній молодіжній політиці сучасної України, оскільки саме молодь є найбільш мобільною суспільною силою процесів державотворення та стабільного розвитку держави. Проте цей фактор та сила може мати й негативний потенціал, набуваючи дестабілізуючого з точки зору розвитку держави змісту, адже, у тому числі й в силу своєї мобільності, а також сутності, підпадає значному впливу з боку різноманітних тенденцій суспільного розвитку, вбираючи в себе та відображаючи як позитивні, так і негативні процеси. Розуміючи це, більшість дослідників звертає увагу на молодіжну політику як самостійне явище, що відображає певні тенденції розвитку суспільства та молоді як його невід’ємної складової.

Специфіка ж державної молодіжної політики як правило залишається у цьому випадку поза увагою – як виключення можна розглядати спроби зарубіжних та вітчизняних науковців досліджувати окремі аспекти реалізації державної молодіжної політики, яка, як об’єкт наукового дослідження, залишається головним чином в межах питань інституціоналізації державної влади, розвитку системи інституційної взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства, які представляють інтереси молоді у суспільно-політичній сфері.

Синтезування підходів у межах державного управління дозволяє науковцям досліджувати державну молодіжну політику з точки зору одного з найважливіших аспектів – поєднання змісту та форми реалізації державної політики. Зокрема, оскільки роль державної політики полягає не тільки у забезпеченні поступового розвитку суспільства, але й у забезпеченні, стабільності, стійкості суспільних відносин, без чого неможливо домогтися впорядкованості суспільного життя, саму державну політику потрібно розглядати не тільки як форму державного управління, але й як організаційний ресурс. Головне джерело для наповнення організаційної структури державної політики – соціальні інтереси суспільства, ступінь його захищеності й задоволеності.

Успішне впровадження політики залежить від комплексної підтримки заходів, прогнозування і передбачуваності усіх негараздів та перешкод.

Загалом державне управління у сфері молодіжної політики здійснюється суб'єктом управління, яким, зокрема, є: державні органи – центральні органи виконавчої влади; місцеві органи державної виконавчої влади зі своїми структурними підрозділами по роботі з молоддю; органи місцевого самоврядування; соціальні служби для молоді, які виробляють і ухвалюють рішення, здійснюють керуючий вплив на об'єкти управління.

Об'єктом державного управління є молоді громадяни віком від 14 до 35 років, їх об'єднання, а також процеси в молодіжному середовищі, відносини у сфері суспільного життя, пов'язані з молоддю, на які спрямовано направляючі, організуючі та контролюючі дії відповідних суб'єктів.

Суб'єкт і об'єкт взаємодіють у процесі управління для досягнення головної мети державної молодіжної політики – створення соціально-економічних, політичних, організаційних, правових умов та гарантій для життєвого самовизначення, інтелектуального, морального, фізичного розвитку молоді, реалізації її творчого потенціалу як у власних інтересах, так і в інтересах України. Розуміння цього відображається на законодавчому рівні закріплення основних принципів вироблення та реалізації державної молодіжної політики.

Молодь, у свою чергу, є не тільки об'єктом впливу, вона бере участь у провадженні молодіжної політики, що забезпечує створення та функціонування зворотного зв'язку, реакцію на здійснювану державними органами політику. Таким чином, у межах реалізації державної молодіжної політики відбувається взаємодія різних елементів управління [3].

Відтак, ураховуючи законодавчо-правовий рівень представленості інтересів суспільства і держави в державній молодіжній політиці відбувається формування організації державного управління у відповідній сфері. Організація

державного управління у сфері державної молодіжної політики здійснюється через систему державних органів по роботі з молоддю, соціальні служби та молодіжну інфраструктуру. Завдання цієї політики, закріплені законодавством України та нормативно-правовими актами, які регламентують діяльність і обумовлюють функції органів по роботі з молоддю, впливають на їх внутрішню структуру, зумовлюючи її ієрархічний розподіл. Разом з тим органи управління, реалізуючи свої функціональні повноваження у процесі діяльності, здійснюють вплив на молодь, її об'єднання, процеси у молодіжному середовищі. Їх практичні дії пов'язані з прийняттям державних рішень, зі створенням економічних, політичних, організаційних, правових умов здійснення цієї політики на всіх рівнях держави.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 1 липня 2010 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>
2. Сопільник Р. Л., Ковалів М. В. Право приватних виконавців на виконання судових актів у системі правового захисту. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. 2024. № 42. С. 56-61. <https://doi.org/10.5281/zenodo.13846824>
<https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/1368/1216>
3. Метьюлкіна Н.Б. Шляхи підвищення ефективності державної молодіжної політики в Україні URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2007-1-1/doc/2/12.pdf>

Степанець Н. О.

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри суспільно-гуманітарних дисциплін

Заклад вищої освіти "Львівський університет бізнесу та права"

<https://orcid.org/0009-0008-6343-4806>

Комунікативна культура в освітньому середовищі як фундамент національної безпеки

Національна безпека держави формується сукупністю військових можливостей і соціокультурних чинників, серед яких важливе місце посідає здатність суспільства через мовну комунікацію створювати, транслювати та підтримувати ціннісні смисли, що забезпечують суспільну згуртованість і стійкість. Освітнє середовище функціонує як простір формування комунікативної культури, що забезпечує ідентичність, критичне мислення, стійкість до інформаційних загроз. Комунікативна компетентність випускників визначає ефективність публічного дискурсу. Деградація мовної культури провокує ерозію національної ідентичності та вразливість до пропаганди.

Комунікативна культура в освіті охоплює володіння літературною нормою української мови, риторичні навички, дискурсивну етику, медіаграмотність. Студенти опановують стратегії аргументації, верифікації джерел, розпізнавання маніпулятивних технік. Критична важливість набуває здатність аналізувати ідеологічні конструкти в текстах, виявляти мовні маркери дезінформації, протистояти риториці ворожнечі [1]. Освітній процес сприяє формуванню навичок конструктивної полеміки та міжгрупового діалогу, а також розвитку компетентностей, необхідних для забезпечення соціальної когезії.

Викладання мовних дисциплін зазнає змістовної трансформації, поступово переходячи від нормативно-граматичного підходу до комунікативно-діяльній моделі навчання, зорієнтованій на розвиток критичного мислення та суспільної відповідальності. Курси української мови дедалі

активніше інтегрують аналіз публічних виступів, медіатекстів і контенту соціальних мереж, що дає змогу осмислювати мовлення як інструмент впливу та соціальної взаємодії. Значна увага приділяється дослідженню мовної політики, історії мовних конфліктів і механізмів лінгвоциду, які розглядаються в ширшому соціокультурному та політичному контексті. Практичні заняття спрямовуються на створення аналітичних текстів, модерування публічних дискусій і здійснення фактчекінгу, формуючи прикладні комунікативні компетентності [2]. Міждисциплінарний характер мовної підготовки посилюється завдяки інтеграції з курсами історії та політології, що забезпечує комплексне розуміння ролі мови у процесах суспільного розвитку та національної безпеки.

Оцінювання рівня сформованості комунікативної культури ґрунтується на комплексному аналізі письмових текстів, усних презентацій та участі здобувачів освіти в дебатах і публічних обговореннях. Вагомим інструментом такого оцінювання виступає портфоліо студента, до складу якого входять академічні есе, медіаогляди та матеріали з фактчекінгу, що відображають динаміку розвитку комунікативних умінь. Критерії оцінки охоплюють нормативність і стилістичну коректність мовлення, здатність до логічної та переконливої аргументації, а також дотримання етичних засад комунікації в різних дискурсивних ситуаціях [3]. Зворотний зв'язок спрямовується на формування рефлексивного ставлення студентів до власних комунікативних практик і поглиблення усвідомлення їхнього суспільного резонансу та відповідальності мовленнєвої поведінки.

Комунікативна культура в освітньому середовищі функціонує як механізм відтворення національної ідентичності, фільтр інформаційних загроз, інструмент демократичної участі. Випускники з розвиненими мовними компетентностями здатні артикулювати національні інтереси, протистояти маніпуляціям, будувати конструктивний діалог. Інвестиції в якість викладання мовних дисциплін є стратегічним пріоритетом забезпечення

когнітивної стійкості суспільства та консолідації громадянської нації.

Список використаних джерел

1. Шалівська, Ю. (2023). Дефініція і сутнісне наповнення поняття «формування комунікативної культури майбутнього фахівця» у різних галузях і спеціальностях. Інноватика у вихованні, (17), 322–333. <https://ojs.itup.com.ua/index.php/iiu/article/download/531/465>
2. Черниш, Н. (2025). Формування комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти засобами української мови. *Theoretical and Didactic Philology*, (40), 64–76. <https://tdp-journal.com/index.php/journal/article/download/395/310>
3. Столяренко, О. В., Столяренко, О. В., & Московчук, О. С. (2025). Формування мовної культури як основи професійної етики майбутнього фахівця. Наукові інновації та передові технології. Серія: управління та адміністрування, право, економіка, психологія, педагогіка, (3(43)), 1464–1472. <https://rep.nuos.edu.ua/server/api/core/bitstreams/1222252c-091b-4219-8d4e-778831af3fe5/content>

Процюк Т.

кандидат економічних наук, доцент
Національного університету оборони України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2010-2146>

Скриньковський Р.

кандидат економічних наук, професор,
Львівського університету бізнесу та права
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2180-8055>

Штучний інтелект у правовому захисті військовослужбовців

Збройні конфлікти XXI століття генерують безпрецедентний обсяг інформації: перехоплені дані, відеозаписи, електронні документи, свідчення. Водночас права самих військовослужбовців – як жертв незаконних наказів, так і осіб, яких хибно звинувачують чи помилково притягують до кримінальної відповідальності – залишаються системно незахищеними та потребують новітніх інструментів оперативного захисту.

Ключовим вектором у цьому контексті є правовий захист військовослужбовців, які відмовляються виконувати завідомо злочинні накази. Міжнародне гуманітарне право встановлює чітку межу: військовослужбовець зобов'язаний виконувати накази командування, але не має права виконувати явно злочинні накази. Це фундаментальний принцип, закріплений у Римському статуті, Женевських конвенціях про захист жертв війни та внутрішніх військових статутах більшості держав. Однак на практиці, хоч і міжнародне гуманітарне право гарантує таке право, військовослужбовці, які відмовляються виконувати злочинний наказ, зазнають переслідувань без достатньої доказової бази для захисту.

Проблема полягає в тому, що в умовах бойових дій військовослужбовець часто не має ні часу, ні правових знань для оцінки законності отриманого наказу. Він діє під тиском ієрархії, стресу та обмеженої інформації. Саме тут виникає потреба в розробці технологічного інструменту на основі штучного інтелекту

(III), здатному миттєво аналізувати накази військового командування і сигналізувати про потенційні порушення в режимі реального часу.

Оптимальним інструментом для вирішення цього завдання є система обробки природної мови – NLP. NLP (Natural Language Processing) – це здатність комп'ютера розуміти людську мову.

NLP-класифікація наказів – це автоматизований процес, коли система автоматично читає текст наказу і визначає, до якої категорії він належить. Обробка інформації через систему NLP складається з таких послідовних етапів:

- отримує текст наказу з цифрової системи зв'язку або голосового введення;
- аналізує семантику, контекст та ключові юридичні маркери;
- зіставляє зміст із базою норм міжнародного гуманітарного права та прецедентів;
- присвоює наказу правову категорію і рівень ризику;
- фіксує результат аналізу з метаданими часу, місця та авторства.

Правовий аспект функціонування NLP-класифікатора безпосередньо співставляється зі статтею 33 Римського Статуту Міжнародного Кримінального Суду (далі – Римський Статут). Вона встановлює, що виконання наказу уряду або командира не звільняє від кримінальної відповідальності, якщо тільки особа не була зобов'язана виконувати накази, не знала про незаконність наказу, і наказ не був «явно незаконним» (manifest unlawfulness). При цьому накази про вчинення геноциду або злочинів проти людяності є явно незаконними завжди [1].

Для розробки архітектури III технічне завдання полягає в операціоналізації поняття «явна незаконність» – перетворити оціночний правовий стандарт на алгоритмічно верифіковані критерії. Система робить це через три рівні аналізу:

Перший рівень – абсолютні заборони. Накази, що містять маркери геноциду або злочинів проти людяності, класифікуються як явно незаконні автоматично – незалежно від контексту.

Другий рівень – контекстуальна оцінка. Для наказів, де незаконність залежить від обставин (наприклад, «знищити будівлю» – законно щодо військового об’єкта, незаконно щодо лікарні), система аналізує контекст: попередні накази, розвіддані в системі, статус цілі, час доби, присутність цивільних.

Третій рівень – стандарт «розумної особи». Система моделює, чи міг би навчений військовослужбовець розпізнати незаконність. Цей рівень є найскладнішим технічно, оскільки вимагає врахування культурного, мовного та операційного контексту. Тут наявний найвищий ризик алгоритмічного упередження.

Якщо система класифікувала наказ як «явно незаконний» і зафіксувала факт сповіщення військовослужбовця – це документально підтверджує, що об’єктивний стандарт «явної незаконності» був досягнутий. Військовослужбовець, який відмовився від виконання, отримує автоматичний правовий імунітет; військовослужбовець, який виконав наказ попри сповіщення ІІІ, – позбавляється права посилаючись на суб’єктивне незнання.

Стаття 8 Римського статуту є найбільш деталізованою нормою, яка кодифікує воєнні злочини (включно із серйозними порушеннями Женевських конвенцій 1949 року та Додаткових протоколів 1977 року). Вона структурує злочини за чотирма категоріями:

- 8(2)(а) – серйозні порушення Женевських конвенцій у міжнародних збройних конфліктах (8 складів: умисне вбивство, катування, взяття заручників тощо);

- 8(2)(b) – інші порушення законів і звичаїв війни у міжнародних конфліктах (26 складів: від нападів на цивільних до використання дітей-солдатів чи забороненої зброї);

- 8(2)(с) та 8(2)(е) – серйозні порушення, вчинені під час неміжнародних збройних конфліктів (разом 16 складів).

Виходячи з цієї специфіки, виникають три ключові проблеми для алгоритмізації матеріального права:

1. Динамічний статус особи (комбатант/цивільний). Більшість злочинів за ст. 8(2)(b) стосуються нападів на цивільні об'єкти чи населення. Проте цивільна особа, яка бере безпосередню участь у бойових діях, тимчасово втрачає свій імунітет. NLP-система не може оцінити реальний статус особи на полі бою – вона здатна аналізувати лише те, як наказ описує ціль.

2. Оціночний характер принципу пропорційності. Стаття 8(2)(b)(iv) забороняє напади, що завдають надмірної супутньої шкоди цивільним порівняно з очікуваною воєнною перевагою. Оцінку «надмірності» неможливо повністю автоматизувати, оскільки вона потребує людського судження та балансу інтересів. Система III тут може виступати лише як індикатор високого ризику.

3. Кваліфікація типу конфлікту. Оскільки переліки злочинів для міжнародних та внутрішніх конфліктів відрізняються, класифікатору необхідний додатковий вхідний контекст для правильного вибору нормативної бази.

Практично стаття 8 Римського статуту виконує функцію «словника» та бази знань для навчання NLP-моделі. Кожен із понад 50 видів злочинів розкладається на елементи складу (Elements of Crimes) через систему лінгвістичних маркерів:

– Позитивні маркери (тригери порушення): поєднання дієслів агресії («знищити», «атакувати», «вдарити») із захищеними об'єктами («лікарня», «школа», «гуманітарна місія») сигналізує системі про ймовірний злочин.

– Негативні маркери (контекстуальні виключення): слова та фрази на зразок «законна воєнна ціль», «попередження», «евакуація цивільного населення» знижують індекс ризику.

Стаття 69(7) Римського статуту встановлює, що докази, отримані з порушенням Статуту або міжнародно визнаних прав людини, є недопустимими якщо: порушення ставить під серйозний сумнів надійність доказу, або допуск доказу є несумісним з добросовісним веденням провадження [1].

Це найбільш пряма і водночас найбільш проблематична норма для NLP-класифікатора – адже вона регулює не те, що система аналізує, а те, чи може результат її аналізу стати доказом у суді.

Судова практика МКС показує, що суд схильний допускати широке коло доказів, включно з цифровими, якщо сторона може підтвердити їхню автентичність і цілісність.

Ключова проблема для III-доказів – так звана «чорна скринька» (black box problem). Якщо система не може пояснити, чому вона класифікувала наказ саме так, суд не може оцінити надійність цієї класифікації. Це вимога до explainability – пояснюваності – є не лише технічною, а юридично обов'язковою вимогою для допустимості.

Друга проблема – ланцюг зберігання доказів (chain of custody). Для цифрових доказів МКС вимагає документування кожного кроку: хто зібрав, як зберігав, хто мав доступ, чи були зміни. NLP-система повинна не лише аналізувати, а й автоматично вести незмінний журнал усіх операцій з даними.

Стаття 69(7) Римського Статуту формує архітектурні вимоги до системи, а не вимоги до змісту аналізу:

- забезпечення надійності: використання верифікованих методів збору даних, задокументовані алгоритми, високі статистичні метрики точності моделі (precision, recall, F1-score), підтверджені незалежним аудитом, та наявність механізму оскарження результатів.

- забезпечення добросовісності: суворя заборона на аналіз даних, отриманих із порушенням прав (наприклад, несанкціонованого перехоплення), надійне шифрування та прозорість щодо вибірки, на якій навчалася модель.

Оскільки МКС ще не розглядав кейси з використанням NLP-систем, перший подібний випадок матиме прецедентне значення. Формування чітких стандартів для таких технологій сьогодні є науковим завданням першочергової важливості.

Чотири Женевські конвенції 1949 року та два Додаткові протоколи 1977 року утворюють базу знань ІІІ, де виділяються три ключові блоки [2-5]:

- спільна стаття 3 (Мінімальний стандарт): Містить абсолютні заборони на катування, страти та взяття заручників у будь-якому конфлікті. Для ІІІ це зона «нульової толерантності» – такі накази автоматично отримують «червоний маркер»;

- Конвенція ІІІ (Захист військовополонених): Забороняє будь-який фізичний чи моральний примус під час допитів. Модель навчена розпізнавати евфемізми та приховані накази (на кшталт «посилити допит» чи «позбавити сну»), спираючись на практику міжнародних трибуналів;

- Додатковий протокол І (Захист цивільних): Найскладніший блок для алгоритмізації. Охоплює принципи розрізнення (ст. 48), пропорційності (ст. 51), запобіжних заходів (ст. 57) та заборону живих щитів (ст. 58). ІІІ має постійно звіряти описану в наказі дію зі змінним статусом об'єкта, оскільки те, що є законним щодо комбатанта, є воєнним злочином щодо цивільного.

На основі розібраних правових масивів NLP-класифікатор будується за такою логікою [2-5]:

Рівень 1 – Абсолютні заборони (спільна ст. 3 Конвенцій + ст. 33 Римського статуту): Бінарна класифікація без врахування контексту. Геноцид, катування чи страти – це завжди критичний ризик «червоний колір».

Рівень 2 – Контекстуально залежні норми (Додатковий протокол І + ст. 8 Римського статуту): Ймовірна класифікація. Оцінює тип цілі, попередні розпорядження та оперативну обстановку. Результат варіюється від помірного до високого ризику («жовтий колір» – «помаранчевий колір»).

Рівень 3 – Процесуальні стандарти (ст. 69(7) Римського статуту): Не впливає на саму оцінку наказу, але визначає правила криптографічного збору та зберігання даних, щоб результат аналізу став допустимим доказом у суді.

Отже, впровадження систем обробки природної мови (NLP) у сферу правового захисту військовослужбовців є перспективним інструментом, що спроможний мінімізувати випадки виконання завідомо воєнних злочинів в умовах бойового стресу та дефіциту часу

Список використаних джерел

1. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду : за станом на 25 жовт. 2025 р. / Організація Об'єднаних Націй. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text.
2. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 року : за станом на 23 лют. 2023 р. / Організація Об'єднаних Націй. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text.
3. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року : за станом на 19 серп. 1989 р. / Організація Об'єднаних Націй. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text.
4. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру (Протокол II), від 8 червня 1977 року : за станом на 19 серп. 1989 р. / Організація Об'єднаних Націй. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_200#Text.
5. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується прийняття додаткової відмітної емблеми (Протокол III), від 8 грудня 2005 року : за станом на 22 жовт. 2009 р. / Організація Об'єднаних Націй. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g74
6. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act) / European Parliament, Council of the European Union. Official Journal of

the European Union. 2024. OJ L. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj/eng>.

Особливості класифікації корпоративної культури

Ефективність управління персоналом в умовах російської агресії в Україні, яке характеризується такими якостями як забезпечення оптимального економічного розвитку держави, безпосередньою участю в діяльності трудового колективу у виконанні завдань, високим рівнем мотивації колективу до ефективної праці – не позбавлено у цьому управлінському процесі такої професійної особливості як дотримання норм корпоративної культури.

Досліджуючи організаційно-теоретичні підходи у визначенні сутності корпоративної культури, вважаємо, що це багатоаспектна система гуманістичних цінностей, закоріплених нормами, формами та принципами поведінки спрямована на самореалізацію творчого та професійного потенціалу працівників з метою досягнення певних результатів.

Вивчення сутності корпоративної культури дозволяє зрозуміти основні умови, особливості, цінності, спрямування та правила, яких дотримуються переважна більшість співробітників організації; традиції, ретуали, забезпечення організації праці та комфорту, що існують у колективі, а також порядок добору кадрів, адаптації, визначення їх прав, обов'язків та забезпечення охорони робітників, дотримання законності та правопорядку на виробництві, процесуального забезпечення у провадженні дисциплінарних правопорушень інших конфліктних ситуацій, спрямованих на недотримання дисципліни та порядку управління в трудовому колективі.

Мілошевич Н. В., зазначає, що правильно сформована корпоративна культура (її ціннісна орієнтація, норма поведінки людей і їх очікування) це свого роду стратегічний інструмент, що дає змогу менеджерам усіх рівнів орієнтувати підрозділи

організації, весь промислово-виробничий персонал на реалізацію основної місії підприємства, підвищувати його економічну і соціальну ініціативу, забезпечувати трудову віддачу виробничій справі трудового колективу, полегшувати культуру взаємин на робочих місцях» [1, с. 46].

Підтримуючи цю тезу І. Семененко зазначає, що класифікацію основних форм культури доцільно проводити, виходячи з критеріїв організаційної структури та правового статусу державних органів. З цього приводу автор виділяє організаційну та корпоративну культури, визначаючи організаційну культуру як комплекс (паттерен) базових соціальних уявлень, цінностей, норм службової поведінки, а носієм корпоративної культури виступає службовець державних органів, у структурі якого поряд з центральним апаратом діють територіальні державні органи, які в сукупності утворюють корпорацію [2, с.241].

Проте, нам більше імponує модель популярної класифікації корпоративної культури, яка запропонована Джеффрі Зоненфельдом. Дослідник зосереджує увагу на таких її типах:

– «бейсбольна команда» – цей тип корпоративної культури виникає в ситуаціях, коли приймаються ризиковані рішення, де реалізується безпосередній і швидкий взаємозв'язок із зовнішнім середовищем. У такій культурі стимулюються талант, новаторство та ініціатива. Це команда зірок. Ключові успішні працівники вважають себе «вільними гравцями» і їх дуже цінують, а працівники з невисокими показниками швидко потрапляють на лаву «запасних»;

– «клубна культура» характеризується лояльністю, відданістю та спрацьованістю командної роботи. Тут цінується досвід працівників, сюди приходять молодими і залишаються працювати довгий час (нерідко до пенсії), поступово просуваючись до вищої службової сходинки. Працівники мають високу професійну компетенцію. Це команда – Зірка. Такі організації сприймаються

іншими як закриті, зміни в них відбуваються повільно та поступово;

– «академічна культура» – в таких організаціях кожний працівник має свій специфічний напрям, в якому він розвиває свій творчий та професійний потенціал. Хоча вузька спеціалізація й сприяє професійному зростанню та забезпечує гарантію якісної роботи, проте така культура обмежує широкий розвиток особистості працівника і заважає внутрішньо-організаційній кооперації;

– «захисна культура» – виникає в ситуації, коли організації треба виживати. За такої культури немає гарантії постійної роботи та можливостей для професійного зростання, бо треба часто реструктуризуватися і скорочувати персонал. Така культура згубна для працівників, хоча деяким упевненим у своїх силах спеціалістам надає можливості для кар'єрного зростання. Ті менеджери, які впоралися із складною ситуацією в таких умовах, отримують визнання не тільки серед колег по бізнесу, а й у широкому масштабі в суспільстві [3,с.247].

Таким чином, виходячи із критеріїв вказаних сутності та класифікацій корпоративної культури, слід підкреслити, що наукові розробки вчених у цій сфері спираються на різні її особливості, проте як свідчить практика її дотримання при вивченні процесу управління, це не повинно заважати використанню будь-якої представлених моделей класифікацій, спрямованість яких буде корисним у вдосконаленні корпоративної культури, збагачуючи та наповнюючи їх новими формами та змістом.

Список використаних джерел

1. Мілошевич Н. В. Корпоративна культура управління як фактор підвищення результативності діяльності підприємства / Ніна Василівна Мілошевич // Галицький економічний вісник. – Т. : ТНТУ, 2017. – Том 52. – № 1. – С. 44–51

2. Семененко І.С. Організаційна та корпоративна культура в державному управлінні: термінологічний аналіз /І.С. Семененко// Публічне управління: теорія та практика. 2014.- вип.14. С.238-243. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pubupr_2014_4_38
3. Моделі корпоративних культур по Дж. Зонненфельду. https://stud.com.ua/79856/menedzhment/modeli_korporativnih_kultur_zonnenfeldu

Литвиненко Є.

доктор філософії з галузі знань 08 Право,
асистент кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства
Навчально-наукового інституту права Сумського державного
університету
<https://orcid.org/0000-0002-4735-3722>

**Правові виклики охорони інтелектуальної власності в умовах
повномасштабної війни та пріоритети гармонізації
законодавства України з правом Європейського Союзу**

У сучасних умовах повномасштабної війни Російської Федерації проти України право інтелектуальної власності набуває особливого значення не лише як механізм охорони результатів творчої та інноваційної діяльності, а і як інструмент економічної стійкості держави, збереження людського капіталу та повоєнного відновлення. Водночас саме ця сфера гостро реагує на наслідки воєнного стану: зупинення та відновлення процесуальних строків, ускладнення адміністрування прав, проблеми з колективним управлінням авторськими і суміжними правами, ослаблення інституційної спроможності та нерівномірність судового захисту [1].

На шляху до членства в Європейському Союзі Україна має забезпечити не лише формальне оновлення законодавства у сфері інтелектуальної власності, а й його реальну імплементацію відповідно до *acquis* ЄС. Європейська Комісія у звіті в межах пакета розширення 2025 року вказала, що Україна має певний рівень підготовки у сфері права інтелектуальної власності, а серед позитивних кроків назвала підготовку законопроектів щодо авторського права, патентів, торговельних марок і комерційних таємниць, оновлення правил подання заявок та інтеграцію українських даних щодо знаків для товарів і послуг до системи TMview. Разом із тим Європейська Комісія окремо наголосила на необхідності подальшого наближення до стандартів ЄС у частині додаткової охорони прав на винаходи, примусового ліцензування

фармацевтичних патентів, біотехнологічних винаходів, функціонування організацій колективного управління та боротьби з піратством і контрафактом [2].

Одним із найскладніших правових викликів воєнного періоду стала тимчасова зміна режиму охорони прав ІВ через спеціальні механізми, запроваджені після початку повномасштабного вторгнення. Такі рішення були обґрунтованими в умовах форс-мажорного порушення діяльності правовласників, бізнесу й державних інституцій, однак тривале збереження виключень не могло не вплинути на правову визначеність та стабільність обігу об'єктів права інтелектуальної власності. У 2025 році Україна скасувала спеціальний режим зупинення строків, і з 31 травня 2025 року відновлено стандартні довоєнні строки для подання документів, сплати зборів, надання відповідей на запити відомства та поновлення процедур, водночас передбачивши пільговий перехідний період для правовласників. Цей крок має подвійне значення: з одного боку, він посилює юридичну визначеність у сфері ІВ, а з іншого свідчить про готовність України повертати систему правової охорони до стандартного європейського режиму навіть в умовах триваючої війни.

Водночас сам факт відновлення строків не усуває всіх накопичених проблем. Воєнні дії суттєво вплинули на інноваційний і креативний сектор України, що визнається і в міжнародних документах ВОІВ та матеріалах співпраці України з міжнародними інституціями, які спрямовані на пом'якшення негативних наслідків війни та відновлення інноваційної й творчої екосистеми. Отже, правове регулювання у сфері ІВ має поєднувати стабільність процедур із чутливістю до фактичних умов функціонування суб'єктів правовідносин, які працюють під обстрілами, переміщуються, втрачають виробничі потужності або доступ до документів і цифрових ресурсів [3].

Окремою проблемою є функціонування системи колективного управління авторськими та суміжними правами. Європейська Комісія прямо вказала, що зупинення процедур

акредитації організацій колективного управління під час воєнного стану негативно впливає на збір і розподіл винагороди правовласникам. У межах експертної підтримки з боку EU4IP у 2025 році також було наголошено на необхідності підвищення прозорості руху роялті, запровадження електронної звітності, створення інтегрованих інформаційних систем і подальшого наближення до вимог Директиви 2014/26/ЄС та суміжних актів права ЄС. Це означає, що в умовах війни право ІВ виконує ще й соціальну функцію: належне колективне управління є джерелом доходу для авторів, виконавців та інших суб'єктів креативних індустрій, які часто втратили звичні канали монетизації творчої діяльності.

Не менш важливим є питання інституційної спроможності системи захисту прав інтелектуальної власності. Позитивним сигналом є продовження співпраці УкрНОІВІ з EUIPO, початок інтеграції до інструментів Європейської мережі інтелектуальної власності та включення даних українських торговельних марок до TMview, що сприяє прозорості, доступності інформації та практичному зближенню з європейською інфраструктурою охорони прав. Водночас серйозною проблемою залишається відсутність повноцінного запуску Вищого суду з питань інтелектуальної власності. У 2025 році представники судової влади України знову підкреслили, що без спеціалізованого судового механізму ускладнюється забезпечення єдності судової практики та ефективного захисту прав ІВ, а розгляд таких спорів судами загальної та господарської юрисдикції не забезпечує належної спеціалізації. За цих умов євроінтеграція потребує не лише оновлення нормативного масиву, а й завершення інституційної архітектури захисту ІВ [4].

Особливу увагу слід приділити авторському праву та суміжним правам, оскільки саме ця сфера найбільш тісно пов'язана з функціонуванням креативних індустрій, цифрового середовища, онлайн-платформ і трансграничного обігу контенту. Європейська Комісія відзначила підготовку українською стороною

проекту закону про авторське право і суміжні права, спрямованого на подальше наближення до *acquis* ЄС. У контексті наближення до права ЄС важливими залишаються питання ефективного управління майновими правами, справедливої винагороди авторів, відповідальності цифрових посередників, правового режиму контенту в мережі Інтернет, а також адаптації українського законодавства до сучасних підходів ЄС у сфері цифрового авторського права. У воєнний період ці питання ускладнюються тим, що доступ до культурного продукту, освітніх матеріалів та цифрових сервісів набуває ще й гуманітарного виміру.

Суттєвий блок викликів стосується промислової власності. За інформацією, відображеною у звіті про прогрес України, у 2024-2025 роках набрали чинності оновлені правила складання, подання та експертизи заявок на винаходи, корисні моделі й торговельні марки, а також порядок розгляду заяв про додаткову охорону прав на винаходи. Такі кроки є важливими для технічної модернізації національної системи та наближення її до процедурних стандартів ЄС. Разом із тим Європейська Комісія прямо вказує на потребу додаткового наближення до європейських правил щодо *supplementary protection certificate*, примусового ліцензування фармацевтичних патентів і біотехнологічних винаходів. Для України це особливо актуально, оскільки в умовах війни питання забезпечення доступу до лікарських засобів, підтримки національного виробника та балансу між приватними патентними правами і публічним інтересом виходять за межі суто технічного регулювання та стають елементом політики безпеки й охорони здоров'я [5].

У площині міжнародного права та захисту державного суверенітету інтелектуальна власність також набула нових вимірів. Україна неодноразово порушувала на майданчиках ВОІВ питання неправомірного зазначення адрес заявників із тимчасово окупованих територій України як адрес Російської Федерації в міжнародних реєстраційних системах. Українська сторона підкреслювала, що такі практики суперечать міжнародному праву

та резолюціям Генеральної Асамблеї ООН щодо територіальної цілісності України. Це свідчить, що правові виклики у сфері ІВ під час війни охоплюють не лише приватноправову охорону результатів творчої діяльності, а й питання невизнання окупації, захисту суверенітету, культурної ідентичності та юридичної репрезентації України в міжнародних реєстрах.

Важливим стратегічним орієнтиром для України є подальша інтеграція до європейського патентного простору. У межах програми EU4IP прямо зазначено, що приєднання України до Європейської патентної конвенції розглядається як стратегічний пріоритет і ключовий етап інтеграції національної системи ІВ до європейської патентної архітектури. Такий крок потенційно сприятиме гармонізації матеріального та процедурного патентного права, розширенню можливостей українських винахідників і технологічних компаній, а також зміцненню довіри іноземних інвесторів. Однак реалізація цієї мети вимагає належної підготовки законодавства, інституцій та практики правозастосування, щоб інтеграція була не декларативною, а функціонально ефективною [6].

Таким чином, правові виклики у сфері інтелектуальної власності в умовах повномасштабної війни слід розглядати комплексно. Вони охоплюють забезпечення безперервності охорони прав, відновлення процедурної визначеності, удосконалення колективного управління, зміцнення інституційної спроможності, запуск спеціалізованого судового захисту, оновлення законодавства про авторське право та промислову власність, а також захист державних інтересів у міжнародному правовому просторі. У свою чергу, шлях України до Європейського Союзу вимагає переведення цих завдань із режиму точкових рішень у формат послідовної державної політики, закріпленої в Національній стратегії розвитку інтелектуальної власності до 2030 року, на необхідності якої наголошує Європейська Комісія.

Право інтелектуальної власності в умовах повномасштабної війни стало для України не лише сферою приватноправового регулювання, а й важливим елементом економічної безпеки, культурної стійкості, технологічного розвитку та європейської інтеграції. Попри об'єктивні труднощі воєнного часу, Україна демонструє поступ у наближенні законодавства та інституцій до стандартів ЄС, що підтверджено оцінками Європейської Комісії.

Разом із тим ключовими завданнями залишаються: ухвалення євроінтеграційного пакета законів у сфері авторського права, патентного права, торговельних марок і комерційних таємниць; відновлення та модернізація системи колективного управління; запуск ефективного спеціалізованого судового захисту; посилення боротьби з піратством і контрафактом; затвердження та реалізація Національної стратегії розвитку ІВ до 2030 року. Саме системне виконання цих завдань дасть змогу перетворити сферу інтелектуальної власності на один із практичних інструментів повоєнного відновлення України та її повноцінної інтеграції до правового простору Європейського Союзу.

Список використаних джерел

1. Previously Suspended IP Deadlines to Resume 31 May 2025. CWB. URL: <https://cwbip.com/insights/news/2025/ukraine-previously-suspended-ip-deadlines-resume-31-may-2025> (дата звернення: 10.05.2026).
2. Ukraine Report 2025: European Commission report on IP progress in Ukraine / Ukrainian National Office for Intellectual Property and Innovations. URL: <https://nipo.gov.ua/en/ukraine-report-2025-en/> (дата звернення: 10.05.2026).
3. Міщенко І. Економічний аналіз тенденцій та проблем розвитку креативних індустрій у світі та Україні. Теорія і практика інтелектуальної власності. 2023. № 4-5. С. 101-112. DOI: <https://doi.org/10.33731/4-52023.289804>
4. Кирін Р. С., Петренко В. О., Пономаревська О.І. Аналіз юридичного захисту інтелектуальної власності у контексті

- воєнного стану: виклики та можливості. Академічні візії. 2024. № 28. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10714874>
5. Комарницька І.І., Буцяк М.М. Захист прав інтелектуальної власності під час воєнного стану. Аналітично-порівняльне правознавство. 2024. № 6. С. 238-242. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.06.37>
 6. Кронда О.Ю., Зосименко О.М. Інтелектуальна власність в Україні в умовах воєнного стану. Аналітично-порівняльне правознавство. 2022. № 4. С. 104-108. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.04.19>

Консервативні методи українських політичних партій в умовах європейської інтеграції: інституційні суперечності та перспективи демократизації

У сучасних умовах трансформації політичної системи України особливої актуальності набуває дослідження механізмів функціонування політичних партій у контексті поєднання консервативних методів із задекларованим курсом держави на європейську інтеграцію. Політичні партії виступають не лише як сили, що здатні консолідувати суспільство, а й як ключові інститути демократичної площини, через які здійснюється формування політичної еліти, артикуляція суспільних інтересів та легітимація політико-управлінських рішень.

Політичні партії перебувають у ситуації подвійного інституційного виклику. Враховуючи це вони змушені адаптуватися до європейських демократичних стандартів, що передбачають відкритість кадрових процедур, прозорість внутрішньопартійного управління та інклюзивність політичного процесу. З іншого боку, значна частина партій продовжує функціонувати в межах пострадянської політичної культури, для якої характерними є персоналізація влади, концентрація кадрових рішень у руках вузького кола еліт та домінування неформальних політичних практик. Особливої актуальності проблематика набуває в умовах активізації євроінтеграційних процесів після Революції Гідності 2014 року та набуття Україною статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу. Адже саме ефективність демократичної модернізації держави безпосередньо залежить від рівня інституційної зрілості партійної системи, оскільки саме політичні партії забезпечують кадрове наповнення органів влади та формують механізми політичної відповідальності.

У сучасній політології політичні партії розглядаються як базові інститути представницької демократії. Згідно з класичними концепціями М. Вебера, Дж. Сарторі та М. Дюверже, партії виконують функції політичної соціалізації, мобілізації громадян, формування еліт та забезпечення стабільності політичної системи [4; 5]. Європейська партійна модель ґрунтується на кількох ключових принципах: внутрішньопартійної конкуренції, прозорості ухвалення рішень, колективної відповідальності, ідеологічної визначеності. Натомість формування української партійної системи відбувалося під впливом пострадянської політичної культури, що зумовило виникнення низки специфічних характеристик: домінування партій лідерського типу з чіткими асоціаціями лідера, акцентом на його здібностях та харизмі, а вже потім на ролі самої політичної партії; залежність від фінансово-промислової олігархії, яка отримує тіньовий вплив через партії на процес прийняття рішень; нестабільність партійної ідентичності – перехід політиків від однієї до іншої партії, через втрату актуальності самої партії або для збереження репутації перед виборцями, особливо актуально це для мажоритарників [3].

Важливим фактором залишається вплив неформальних відносин на політичну поведінку акторів, в цьому контексті кадровий консерватизм можна розглядати як механізм самозбереження політичних еліт, спрямований на мінімізацію внутрішньої конкуренції та утримання контролю над ресурсами партії. Формально більшість політичних сил декларують демократичні принципи управління, однак фактично визначальний вплив на кадрову політику мають партійні лідери та їхнє найближче оточення, зокрема на формування виборчих пропорційних списків, добір кандидатів до органів влади (в парламент та партійні осередки міських рад), розподіл фінансових і медійних ресурсів. Наприклад, діяльність партій «Опозиційна платформа – за життя», «Народний фронт» або «Слуга народу» значною мірою асоціювалася насамперед із політичним авторитетом їхніх лідерів, а не зі сталою ідеологічною

платформою чи детальними пунктами стратегії програми політичної партії [1].

Крім того, значна частина українських партій продовжує використовувати непотизм та патронажно-клієнтельні механізми кадрового добору, за яких кар'єрне просування залежить не від професійної компетентності, а від особистої лояльності до керівництва. Це створює передумови для корупційних практик та знижує ефективність державного управління. Навіть переваги цифровізації і мережевої політичної комунікації мають суперечливий характер, вони розширюють можливості громадянської участі та забезпечують швидкий доступ до політичної інформації. Але є ризик того, що цифрове середовище створює сприятливі умови для поширення дезінформації, політичних маніпуляцій та інформаційного популізму. В свою чергу, це призводить до електоральної волатильності, коли виборці швидко змінюють політичні уподобання залежно від поточного суспільного контексту [2].

Для підвищення ефективності функціонування українських політичних партій доцільно: запровадити механізми внутрішньопартійних праймеріз, посилити фінансову прозорість партій, забезпечити реальну конкуренцію всередині партійних структур, удосконалити систему політичної освіти для суспільства та майбутніх молодих політиків, розвивати постійний діалог між партіями та громадянським суспільством. Важливим є аспект незалежності системи освіти задля уникнення стороннього впливу на політично активну молодь.

Таким чином, сучасна партійна система України перебуває у стані складної інституційної трансформації, поєднуючи елементи пострадянського кадрового консерватизму з прагненням до європейської демократичної моделі. Закритість кадрових процедур, персоналізація влади та домінування неформальних відносин істотно стримують розвиток внутрішньопартійної демократії та негативно впливають на рівень суспільної довіри до політичних інститутів. Водночас євроінтеграційний курс України

створює потужний стимул для демократичної модернізації партійної системи, поступової адаптації до європейських стандартів у питанні розвитку прозорих механізмів політичного представництва та формуванню більш стабільної демократичної політичної культури. Подальший розвиток українських політичних партій значною мірою залежатиме від їхньої здатності поєднати організаційну стабільність із відкритістю, та відповідальністю перед суспільством.

Список використаних джерел

1. Богатир В. (2025). Партійне будівництво України: як змінювався політичний ландшафт. 4 жовтня 2025. Українська правда.
<https://www.pravda.com.ua/columns/2025/10/04/8001166/>
2. Грушецький А. (2025). Рівень довіри окремим українським політикам. Прес-релізи та звіти. Київський міжнародний інститут соціології.
<https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1531&page=1>
3. Теремко В. (2023). Проблеми діяльності політичних партій в умовах воєнного стану в Україні. Науковий журнал «Політикус». Випуск 1. С. 41-45. <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2023-1.7>
4. Duverger M. (1954). Political Parties Their Organization and Activity in the Modern State. New York: John Wiley & Sons.
5. Sartori G. (2005). Parties and party systems: A framework for analysis. Colchester: ECPR Press.

Розвиток саморегуляції молодших школярів в освітньому середовищі Нової української школи

Державний стандарт початкової освіти, на якому ґрунтується Нова українська школа, серед спільних для всіх ключових компетентностей умінь називає критичне та системне мислення, ініціативність, уміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, співпрацювати з іншими особами [1]. Кожне з цих умінь передбачає здатність дитини утримувати мету, стримувати імпульсивну реакцію, перемикатися між способами дії та контролювати власний поступ. Стандарт, по суті, ставить перед початковою школою завдання розвивати саморегуляцію, хоча й не завжди називає його прямо. Від того, наскільки свідомо вчитель вибудовує освітнє середовище під це завдання, залежить не тільки навчальна успішність учнів, а й якість їхньої взаємодії з однолітками й дорослими. Метою цієї розвідки є окреслення педагогічних умов розвитку саморегуляції молодших школярів у повсякденній практиці НУШ.

Психологічне підґрунтя для педагогічного осмислення саморегуляції дає концепція виконавчих функцій. А. Даймонд виокремлює три базові виконавчі функції – гальмівний контроль (зокрема самоконтроль і вибіркочу увагу), робочу пам'ять і когнітивну гнучкість, на основі яких формуються міркування, розв'язання проблем і планування [2]. Принципово, що ці функції не є незмінною даністю: вони розвиваються впродовж дитинства і піддаються тренуванню, а найкращий ефект дає діяльність, яка постійно й із поступовим ускладненням ставить перед ними нові вимоги; водночас стрес, втома й самотність помітно знижують ефективність виконавчих функцій [2]. Для початкової школи це означає, що розвиток саморегуляції не потребує окремого

«корекційного» курсу, а має бути вбудований у щоденну навчальну діяльність – гру, проєкт, роботу в групі, рефлексію.

Вагомість цього завдання підтверджують дані лонгitudних досліджень. Метааналіз Д. Робсон, М. Аллена та С. Говарда, що узагальнив 150 досліджень, засвідчив: саморегуляція в дошкільному віці позитивно пов'язана із соціальною компетентністю, залученістю до навчання й академічною успішністю та негативно – з поведінковими й емоційними труднощами в ранні шкільні роки, а її прогностична сила простежується аж до дорослого віку [3]. Для педагога важливе й інше спостереження цієї праці: оцінки на основі виконання завдань і вчительські оцінки виявилися більш прогностичними, ніж батьківські. Учитель, отже, є не лише суб'єктом розвивального впливу, а й одним із найкомпетентніших спостерігачів того, як дитина регулює свою поведінку в реальних навчальних ситуаціях.

Сучасний молодший школяр приходить до класу з досвідом, що ускладнює формування саморегуляції. О. Петрук, аналізуючи особливості сучасних молодших школярів, вказує на порушення концентрації уваги, швидке перемикавання, втрату здатності до сприймання великих текстів та поширення «кліпового мислення», пов'язані з цифровим середовищем [4]. Для українських дітей до цього додаються чинники воєнного часу – повітряні тривоги, переривання уроків, перехід між очним і дистанційним форматами, – що порушують ритм дня й підвищують рівень напруження. Ці обставини не дають підстав для «медикалізації» поведінки дитини; вони радше показують, що зовнішні опори саморегуляції, які раніше забезпечувала стабільна організація навчання, тепер мають свідомо вибудовуватися педагогом.

Освітнє середовище НУШ містить для цього значні можливості. Ранкова зустріч задає передбачувану структуру дня й дає дитині змогу назвати свій емоційний стан; візуальні розклади та покрокові алгоритми розвантажують робочу пам'ять; правила класу, вироблені разом з учнями, переносять контроль поведінки із зовнішнього примусу на спільно прийняту домовленість.

Діяльнісне навчання й робота в малих групах вимагають чекати своєї черги, узгоджувати дії, змінювати стратегію, якщо обраний шлях не спрацює, – тобто тренують усі три виконавчі функції водночас. Формувальне оцінювання із самооцінюванням і рефлексією наприкінці заняття вчить дитину зіставляти результат із метою, що становить ядро саморегуляції навчальної діяльності. Ключовою умовою залишається поступове перенесення відповідальності: учитель спочатку виконує регуляторну функцію замість учня, потім разом із ним, і лише згодом дитина діє самостійно, спираючись на засвоєні опори.

Не менш важливою є власна саморегуляція педагога. Дитина молодшого шкільного віку значною мірою засвоює способи впоратися з напруженням, спостерігаючи за дорослим, тому спокійна, передбачувана реакція вчителя на помилку, конфлікт чи порушення правила стає для неї моделлю поведінки сильнішою за будь-яке пояснення. Саме тут проходить межа між співрегуляцією, коли вчитель допомагає учневі заспокоїтися, назвати свій стан і повернутися до завдання, та зовнішнім контролем, який лише тимчасово пригнічує небажану поведінку. Рухливі паузи, короткі вправи на зосередження, чергування видів діяльності, право на «тиху хвилину» в обумовленому куточку класу дають дитині прийнятні способи відновити рівновагу, не виходячи з освітнього процесу. Важливу роль відіграє й узгодженість вимог між школою та сім'єю: коли батьки розуміють логіку класних домовленостей і підтримують її вдома, дитина отримує цілісну систему опор замість двох суперечливих.

Розвиток саморегуляції молодших школярів у Новій українській школі доцільно розглядати як наскрізне педагогічне завдання, а не як роботу з окремою групою дітей, які мають труднощі. Його розв'язання ґрунтується на розумінні виконавчих функцій як здатностей, що розвиваються і тренуються, на знанні про їхню прогностичну цінність для подальшого життя дитини та на врахуванні чинників, які сьогодні ускладнюють концентрацію й контроль поведінки. Структурованість, передбачуваність, спільне

вироблення правил, групова взаємодія і рефлексія перетворюють освітнє середовище на простір, де саморегуляція формується щодня, природно і без стигматизації. Від педагога при цьому вимагається не стільки нових методик, скільки послідовності та уважного спостереження, яке дає змогу вчасно підтримати дитину і так само вчасно передати їй відповідальність за власні дії.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Державного стандарту початкової освіти, Постанова Кабінету Міністрів України № 87 (2018) (зі змінами, внесеними постановами № 688 від 24.07.2019 і № 898 від 30.09.2020). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-п>
2. Diamond, A. (2013). Executive functions. *Annual Review of Psychology*, 64, 135–168. <https://doi.org/10.1146/annurev-psych-113011-143750>
3. Robson, D. A., Allen, M. S., & Howard, S. J. (2020). Self-regulation in childhood as a predictor of future outcomes: A meta-analytic review. *Psychological Bulletin*, 146(4), 324–354. <https://doi.org/10.1037/bul0000227>
4. Петрук, О. (2024). Особливості сучасних молодших школярів: орієнтири для навчальної взаємодії. *Український педагогічний журнал*, (1), 132–140. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2024-1-132-140>

Вдович С.

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
доцент кафедри практичної психології та педагогіки,
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності,
м. Львів, Україна

Особливості забезпечення психологічного благополуччя науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти в умовах воєнного стану

Науково-педагогічним працівникам закладів вищої освіти нині доводиться працювати у складних умовах воєнного стану: існує постійна загроза небезпеки, ризик для життя і здоров'я; через численні повітряні тривоги доводиться переривати навчання та перебувати в укриттях; виникають, соціально-економічні та інші труднощі. Розглянемо їх детальніше:

- психоемоційні: переживання за безпеку свою та рідних, через втрату близьких чи вимушене переселення, емоційне виснаження, тривожність і постійний стрес, зниження мотивації до роботи, професійне вигорання, погіршення концентрації уваги та працездатності;

- комунікативні: ускладнена взаємодія та погіршення зворотного зв'язку між суб'єктами навчального процесу через відсутність живого контакту, зниження мотивації у студентів;

- фізичні: збільшення професійних обов'язків, поєднання професійної діяльності з волонтерством, необхідність постійного професійного вдосконалення, зниження продуктивності наукових досліджень;

- освітньо-організаційні: зміна планів, форм і методів навчання і необхідність підлаштовуватися під навчальні можливості;

- технічні: відсутність електроенергії, нестабільність інтернету, обмеження доступу до навчальних ресурсів, складність контролю самостійності виконання завдань в онлайн-форматі;

– соціально-економічні: фінансова нестабільність, вимушена міграція викладачів і студентів, поєднання професійної діяльності з сімейними обов'язками в кризових умовах.

Нині викладачеві, окрім освітньої діяльності, доводиться виконувати ряд інших функцій: психологічно підтримувати здобувачів освіти, колег по роботі, своїх близьких і рідних, адаптувати власну професійну діяльність та навчальну діяльність до умов сьогодення, надавати допомогу в екстремальних умовах. Це вимагає високої гнучкості, стресостійкості, постійного професійного розвитку та, безумовно, впливає на психологічний добробут науково-педагогічного працівника.

Під психологічним благополуччям ми розуміємо властивості та психологічний стан особистості, які дозволяють їй позитивно і повноцінно функціонувати в суспільстві, адаптуватися до змін, самореалізовуватися та самовдосконалюватися, розвиваючи власні потенційні можливості, що виражається у відчутті комфортності, задоволення і повноцінності життєдіяльності та взаємодії з оточенням, щастя, власної автономності та цілісності.

Психологічне благополуччя викладача закладу вищої освіти – це багатовимірна система, яка поєднує в собі універсальні особистісні компоненти, такі як самоприйняття, автономія, особистісне зростання, життєві цілі тощо, особливості професійної діяльності у сфері вищої освіти, зокрема систему мотивації, чинники професійного вигорання та ін., і безпосередньо впливає на якість освітнього процесу, професійну ефективність викладача та психічне здоров'я всіх суб'єктів освітнього процесу.

Розглянемо основні складові психологічного благополуччя науково-педагогічних працівників:

1. Емоційна стабільність як основа психологічного благополуччя. Професійна діяльність науково-педагогічного працівника і в звичайних умовах є досить емоційно насиченою, а в умовах воєнного стану й поготів. Від рівня стресу і тривожності викладача, емоційної напруги на заняттях суттєво залежить результативність навчання студентів. Тому доцільно розвивати

позитивне мислення, здатність до саморегуляції та емоційної стійкості, навички адаптації до складних життєвих обставин, конструктивного подолання стресів, травм та відновлення після них, здійснювати профілактику емоційного та професійного вигорання.

2. Фізичний стан особистості. Психологічне благополуччя неможливе без задовільного здоров'я людини, яке забезпечує внутрішні енергетичні ресурси та дозволяє ефективно діяти у складних реаліях воєнного часу. Тому такими важливими є здоровий спосіб життя, відсутність шкідливих звичок, достатній сон і здорове харчування, рухова активність, дотримання режиму праці та відпочинку.

3. Самооцінка та самоприйняття, наявність цінностей та сенсів, мотивація до діяльності та розвитку, здатність до рефлексії та саморозвитку. Ресурсами для психологічного добробуту особистості також можуть стати ефективні копінг-стратегії, які допомагають долати стрес, складні емоції чи важкі життєві ситуації, розвинута здатність до відновлення, збалансованість роботи й особистого життя, улюблена справа, постійний розвиток творчих здібностей і талантів та ін.

4. Задоволеність науково-педагогічного працівника власним життям і професійною діяльністю, його професійна «Я-концепція», відчуття власної професійної ефективності, узгодженості очікувань і реальних досягнень. Це можливо, коли сформовані й узгоджуються між собою особистісні та професійні цінності, коли викладач повною мірою усвідомлює значущість педагогічної діяльності, має власну місію, життєві та професійні цілі та відчуває сенс у навчанні та вихованні молоді. Задоволеність викладача професійною діяльністю залежить від рівня його професійної ідентичності, умов праці, навчального, наукового, методичного й організаційного навантаження, автономності у викладанні, відчуття професійної ефективності та компетентності, контролю над професійною діяльністю, балансу між роботою, особистим життям та іншими сферами діяльності.

5. Постійний особистісний і професійний розвиток науково-педагогічних працівників вищої школи. Ця складова психологічного благополуччя забезпечується їхнім прагненням до самореалізації, відкритістю до нового досвіду, професійною гнучкістю, а також системою мотивації та стимулювання у закладах вищої освіти.

6. Позитивна взаємодія з соціальним середовищем. Оточення, як відомо, може стати для людини як потужним ресурсом, так і джерелом стресу. Йдеться про якість взаємодії науково-педагогічного працівника зі студентами, колегами по роботі та керівництвом, про конструктивні міжособистісні стосунки, про академічну культуру та дружню атмосферу в колективі, про відчуття приналежності до академічної спільноти, про визнання досягнень у науковій сфері, про соціальну підтримку як у ЗВО, так і поза його межами. Середовище, яв якому працює викладач, має бути безпечним та надавати необхідну підтримку, що значною мірою залежить від ефективності та стилю управління в закладі вищої освіти, підтримки колег і керівництва, доступу до ресурсів і можливостей професійного й особистісного розвитку, стабільності умов праці.

В умовах кризи, в якій нині перебуває українське суспільство через російсько-українську війну, на психологічний добробут науково-педагогічних працівників негативно впливають травматичні події (такі як постійні обстріли і повітряні тривоги, загибель рідних, друзів, сусідів, знайомих), хронічна невизначеність і нестабільність, яка триває уже понад 4 роки, поєднання професійних і особистих криз, постійні зміни форматів освітнього процесу, інформаційно-комунікаційне перевантаження, розмиття меж між роботою і відпочинком, необхідність постійного опанування нових технологій, інфляція, тривожні події у світі тощо.

Таким чином, розвиток психологічного добробуту науково-педагогічного працівника закладу вищої освіти потребує системного підходу на рівні як індивіда, так і освітньої інституції.

Реалізувати його можна на програмах психологічної підтримки викладачів, курсах підвищення кваліфікації, на соціально-психологічних тренінгах (наприклад, тренінги розвитку стресостійкості, емоційної саморегуляції, резильєнтності, профілактики професійного вигорання та ін.), на психотерапевтичних консультаціях, супервізіях тощо, які покликані надавати викладачам психологічну підтримку, формувати у них культуру турботи про психічне здоров'я, розвивати його психологічний добробут.

Зельман Л.

кандидат педагогічних наук, доцент,
ЗВО «Львівський університет бізнесу та права»
<https://orcid.org/0000-0002-2497-7292>

Вавринів-Безживотна Н.

вчитель КЗ ЛОР «Львівський науковий ліцей № 1 імені Б.-І.
Антонича»

Формування ключових компетентностей учнів НУШ у контексті європейських освітніх стандартів

Сучасний етап розвитку української освіти характеризується активним реформуванням та орієнтацією на європейські освітні стандарти. Євроінтеграційні процеси зумовлюють оновлення змісту навчання, упровадження інноваційних підходів до організації освітнього процесу та формування особистості, здатної успішно діяти в умовах динамічного інформаційного суспільства. Особливої актуальності набуває проблема формування ключових компетентностей учнів, які забезпечують готовність молоді до самореалізації, професійного розвитку й активної громадянської участі.

Реформа Нової української школи спрямована на створення сучасного освітнього середовища, у межах якого пріоритетного значення набуває компетентнісний підхід до навчання. Важливим завданням освіти стає засвоєння учнями системи знань, розвиток умінь застосовувати набуті знання у практичній діяльності, формування критичного мислення, комунікативних навичок і цифрової грамотності [1]. Відповідність зазначених орієнтирів рекомендаціям Європейського Союзу щодо ключових компетентностей для навчання впродовж життя сприяє інтеграції української освіти до європейського освітнього простору.

Компетентнісний підхід у сучасній школі забезпечує підготовку учнів до викликів сьогодення, сприяє розвитку здатності адаптуватися до суспільних змін і приймати відповідальні рішення. Упровадження сучасних методів навчання,

інтерактивних технологій та педагогіки партнерства створює умови для підвищення якості освіти й модернізації освітнього процесу відповідно до європейських стандартів.

Формування ключових компетентностей учнів у сучасній школі потребує застосування інноваційних підходів до організації освітнього процесу. Освітня діяльність дедалі більше орієнтується на розвиток практичних умінь, самостійності, творчого мислення та здатності учнів використовувати знання у різних життєвих ситуаціях. Значну роль у реалізації таких завдань відіграють діяльнісний та особистісно орієнтований підходи.

Діяльнісний підхід сприяє активному залученню учнів до навчального процесу через виконання практичних завдань, дослідницьку діяльність, аналіз проблемних ситуацій і пошук шляхів їх розв'язання [2]. Освітній процес за таких умов набуває прикладного характеру та забезпечує формування навичок, необхідних для подальшого навчання й соціальної адаптації. Особистісно орієнтований підхід враховує індивідуальні особливості, здібності та освітні потреби кожного учня, створює умови для розвитку мотивації до навчання, самореалізації та відповідальності за власні результати.

Ефективність формування компетентностей значною мірою забезпечують інтерактивні методи навчання. Використання дискусій, роботи в групах, навчальних тренінгів, рольових ігор та ситуаційного моделювання активізує пізнавальну діяльність учнів, розвиває комунікативні навички, критичне мислення та вміння працювати в команді. Інтерактивна взаємодія між учителем і учнями формує позитивне освітнє середовище, засноване на співпраці та партнерстві.

Важливе місце у сучасному освітньому процесі посідає використання цифрових технологій та проектної діяльності. Освітні онлайн-платформи, мультимедійні ресурси, інтерактивні сервіси та цифрові інструменти розширюють можливості навчання, сприяють розвитку інформаційної та цифрової компетентностей учнів. Проектна діяльність забезпечує інтеграцію

знань із різних навчальних предметів, формує дослідницькі вміння, навички планування, співпраці та презентації результатів власної роботи [3].

Розвиток сучасної школи в умовах євроінтеграційних процесів супроводжується низкою викликів, пов'язаних із реформуванням системи освіти та впровадженням компетентнісного підходу. Оновлення змісту освіти, зміна підходів до навчання й оцінювання результатів освітньої діяльності потребують адаптації педагогів до нових вимог та підвищення рівня професійної компетентності. Значну увагу необхідно приділяти створенню сучасного освітнього середовища, забезпеченню закладів освіти цифровими ресурсами та впровадженню інноваційних методик навчання.

Труднощі впровадження компетентнісного навчання пов'язані з недостатнім рівнем матеріально-технічного забезпечення окремих закладів освіти, потребою у вдосконаленні навчально-методичного супроводу та необхідністю підготовки педагогів до роботи в нових умовах. Важливим викликом залишається формування в учнів умінь самостійно здобувати знання, критично мислити, працювати в команді та ефективно використовувати цифрові технології. Освітній процес потребує системного оновлення відповідно до сучасних суспільних потреб і тенденцій розвитку європейської освіти.

Перспективи модернізації української освіти пов'язані з подальшим упровадженням принципів Нової української школи, розвитком цифрового освітнього середовища, удосконаленням системи оцінювання та розширенням можливостей для професійного розвитку педагогів. Важливого значення набуває орієнтація на формування компетентностей, необхідних для успішної самореалізації особистості в сучасному суспільстві та на ринку праці. Розвиток партнерства між школою, батьками, громадою й міжнародними освітніми організаціями сприяє підвищенню якості освіти та інтеграції України до європейського освітнього простору.

Міжнародний освітній досвід відіграє важливу роль у модернізації української школи. Вивчення та адаптація європейських практик дають можливість удосконалювати методи навчання, розвивати академічну мобільність, упроваджувати інноваційні освітні технології та забезпечувати відповідність української освіти сучасним міжнародним стандартам. Співпраця з європейськими освітніми установами створює умови для обміну досвідом, розвитку професійної культури педагогів і підвищення конкурентоспроможності української освіти.

Список використаних джерел

1. Федяєва В. Л. Компетентнісний підхід у концепції «Нова українська школа»: плюси, мінуси, перспективи втілення. Збірник наукових праць «Педагогічні науки». 2023. № 102. С. 12–18. URL: <https://ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/article/download/4541/4010>
2. Кузьма-Качур М. І., Іванна Д. Шляхи впровадження діяльнісного підходу в освітній процес початкової школи. 2024. URL: http://dspace-s.msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/12343/1/Ways_to_implement_an_activity_approach_in_the_educational_process_of_primary_school.pdf
3. Вишнівська Н. В., Прошкуратова Т. С. Інтрамедіальні технології як інструмент розвитку креативного мислення учнів у НУШ. Вісник науки та освіти. 2025. Т. 39, № 9. С. 927–935. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/53706/1/N_Vyshnivska_T_Proshkuratova_BSE_9%2839%29_FPO.pdf

Попадюк Н.

кандидатка філософських наук, доцентка,
наукова співробітниця відділу періодичних видань ім. Мар'яна та
Іванни Коців,

Львівська національна наукова бібліотека України ім. В.

Стефаника

<https://orcid.org/0000-0001-8913-1071>

Мар'ян Коць – фундатор та речник Асоціації дослідників голодоморів в українській діаспорі США

На початку 90-х рр. ХХ ст. в Україні, із наближенням 60-х роковин, набула актуальності тема Голодомору-геноциду 1932–1933 рр. В цей час подружжя Володимира Маняка (1934–1992) та Лідії Коваленко (1936–1993) ініціювало створення громадської організації, яка б займалася дослідженням цієї проблеми, збиранням доказів та просвітництвом громадськості України й світу щодо геноцидів і масових штучних голодів, поширенням інформації про їхні наслідки для українців та української держави, впорядкуванням поховань жертв голоду-геноциду. Ідею створення такої організації активно підтримали не тільки очевидці Голодомору, а й письменники, історики, діячі культури, журналісти та народні депутати України. З-поміж небайдужих було створено ініціативну групу й обрано оргкомітет на чолі з В. Маняком, який розпочав активну підготовку до Установчого з'їзду. До участі в роботі запрошувалися громадяни України, українці з-за кордону та всі, хто цікавився цією проблематикою і займався її дослідженням. У різних регіонах України ідею створення організації активно підтримували, а на зборах ухвалювали рішення щодо створення її місцевих відділень [2, с. 457].

Установчий з'їзд, на якому було оголошено про створення «Асоціації дослідників Голодомору-геноциду 1932–1933 років в Україні» (нині – Асоціація дослідників Голодоморів в Україні), відбувся 27 червня 1992 р. у Києві. Його головуєчим був народний

депутат України, голова товариства «Україна», відомий український поет-шістдесятник Іван Драч (1936–2018). На з'їзд прибули представники 35 зареєстрованих осередків (понад 500 осіб) з усіх областей України. Робота розпочалася із вшанування пам'яті Володимира Маняка, який трагічно загинув у автокатастрофі. 15 червня 1992 р. він разом із дружиною повертався рейсовим автобусом з відкриття одного з перших пам'ятників жертвам Голодомору в с. Тимошівка (Черкаська обл.). Біля селища Глеваха назустріч автобусу несподівано виїхала вантажівка. Унаслідок зіткнення чоловік загинув на місці, а дружина отримала важкі травми, однак вижила.

Далі було обрано Президію та прийнято статут організації. Учасники з'їзду одноголосно ухвалили рішення про призначення головою Асоціації Лідії Коваленко-Маняк. Її заступниками стали свідок Голоду Дмитро Каленик, історик Василь Марочко та письменник Олесь Воля. Основним органом Асоціації проголошено з'їзд, на якому обиралася Мала Рада, що здійснювала безпосереднє керівництво організацією.

Вже 29 червня голова Асоціації разом із представниками діаспори та членом Ради Мар'яном Коцем зустрілися з представником Президента України в Києві Іваном Салієм, з метою обговорення та вирішення нагальних питань щодо діяльності Асоціації. Зокрема, делегація отримала запевнення щодо надання відповідного приміщення, де вона мала б можливість працювати, зберігати власний архів та створити музейно-виставковий простір [4, с. 1].

Ще задовго до створення Асоціації, починаючи з 1987 р., подружжя Маняків збирало спогади людей, які пережили Голодомор. Вони розшукували архівні документи та записували свідчення-спогади очевидців, які в подальшому лягли в основу книги «33-й: голод: Народна Книга-Меморіал» (Київ, 1991) [1], що у 1993 р. була удостоєна Шевченківської премії. На жаль, на той момент авторів вже не було серед живих. Лідія Коваленко-Маняк

померла за пів року після чоловіка. Подружжя поховане на Байковому кладовищі.

У «Колекції Мар'яна Коця», яка зберігається у відділі періодичних видань ім. Мар'яна та Іванни Коців Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника (далі – ВПВ ім. Мар'яна та Іванни Коців ЛННБ України ім. В. Стефаника), є три примірники зазначеного видання, кожний із яких має написи та вклейки. Зокрема, у другому примірнику міститься дарчий напис подружжя. Лідія Коваленко написала: «Вельмишановний Пане Мар'яне! Побажаймо щастя й долі нашій з Вами рідній, милій і не надто щасливій (дотепер!) Україні». Володимир Маняк зазначив: «Сердечно вдячні за ті документальні фотознімки з часів Голодомору, які були, пане Мар'яне, надіслані нам до цієї книги». Напис був зроблений подружжям 13 березня 1992 р. У третьому примірнику книги міститься рукописний напис: «За чоловіка й за себе – Лідія Коваленко-Маняк». Також у цьому примірнику книги є рукописні написи із прізвищами, іменами та по батькові й автографами учасників з'їзду Асоціації дослідників Голодомору-геноциду 1932–1933 рр. в Україні. Є рукописний напис власника книги Мар'яна Коця: «чоловіка – уже його вбили, Лідія Коваленко-Маняк – також згинула...». Незважаючи на те, що М. Коць ще влітку 1944 р. поїхав з України, він завжди переймався долею своєї Батьківщини, щедро підтримував різноманітні проєкти та окремих українських дослідників та митців, друкував українські книги і підтримував українські видавництва. Сьогодні його особиста бібліотека (майже 6 тис. видань) та мистецька колекція (148 живописних творів і 11 скульптур українських мистців ХХ ст.) зберігається у ЛННБ України ім. В. Стефаника.

Американський меценат українського походження Мар'ян-Павло Коць (1922–2011) був одним із фундаторів та почесних членів Асоціації дослідників голодомору-геноциду 1932–1933 років в Україні, представником Ради Асоціації в українській діаспорі США [5, с. 6]. Він також займався збором документальних свідчень про голодомори в Україні 1921–1923 та 1932–1933 років

[6; 7] та впродовж багатьох десятиліть здійснював активну діяльність за визнання на світовому рівні Голодомору 1933 р. геноцидом українського народу, звертаючись до президентів та церковних діячів різних країн. Разом з активістами української громадської організації «Американці в обороні людських прав в Україні» (АОЛПУ, англ. Americans for Human Rights in Ukraine), яка успішно діяла у США, подружжя Коць у 80-90-х рр. XX ст. надіслало багатотисячні звернення до президента США, американських конгресменів, сенаторів, впливових політичних та громадських діячів, канадських політиків. Підтримку українцям тоді надавав також майбутній прем'єр-міністр Канади Браян Малруні. В матеріалах міжнародної науково-теоретичної конференції «Геноцид українського народу: історична пам'ять та політико-правова оцінка» (Київ, 2000) вміщено тексти листів, які Мар'ян Коць надсилав до Папи Івана Павла II у 1983–2000 рр. з проханням поминання Церквою жертв радянських Голодоморів в Україні [11]. Ні відповіді, ані інформації про отримання чи задоволення про розгляд даного питання меценат, на жаль, так і не отримав.

Мар'ян Коць не тільки підтримував заходи, присвячені темі голодомору в Україні, але й сам організовував такі дні пам'яті за кордоном. Зокрема, у 1983 р. він «у своїх краях організував таке вшанування пам'яті жертв українського Голодомору, що тамтешні люди досі пам'ятають» [5, с. 6]. Наприкінці січня 1983 р. подружжя Коців зустрілося із 45 представниками українських громадських організацій США та митрополитом Мстиславом в Домі української культури при УПЦ (Саут-Баунд-Брук, США). Метою зустрічі було заснування Крайового громадського комітету США для вшанування пам'яті загиблих від голоду 1932–1933 рр. на теренах України. Пізніше до комітету приєдналися 120 недержавних організацій із Нью-Йорка, Чикаго, Детройта, Клівленда, Лос-Анджелеса й Сан-Франциско. Навесні, 15 травня 1983 р., в церкві містечка Саут-Баунд-Брук (США) відбулася панахида за загиблими від голоду в Україні. Її провели митрополит

Мстислав, архієпископ УАПЦ Марко та митрополит УКЦ Стефан. Губернатор штату Нью-Джерсі Томас Кейн оголосив цей день Днем вшанування жертв Великого голоду в Україні [10].

Тисячі спогадів про Голодомор, зібраних активістами Асоціації протягом 19 років її діяльності (1992–2011), а також чимало матеріалів наукових конференцій на тему голодоморів, проведених Асоціацією та Інститутом історії України НАН України, стало можливо видати тільки завдяки М. Коцю. Він покривав видавничі витрати з власних коштів та пожертв українців Америки, які йому довіряли.

З нагоди відзначення 60-х роковин Голодомору 1932–1933 рр. у 90-х рр. ХХ ст. Мар'ян Коць висунув пропозицію встановлення пам'ятника жертвам Великого голоду у м. Києві. Асоціація підтримала ініціативу діяча української громади ЗСА і оголосила конкурс на кращий проєкт пам'ятника. До участі запрошували скульпторів та архітекторів-українців як з України, так і з-за кордону. Головною умовою було те, що пам'ятник має поєднуватися із Будинком скорботи, де зберігатимуться і будуть доступні для загального огляду документи, фотознімки, речові свідчення трагедії, «де кожний зможе перед Вічним вогнем-лямподою віддати шану пам'яті замордованих голодною смертю» [3, с. 4].

На початку 1993 р. у своєму інтерв'ю голова Асоціації Лідія Коваленко-Маняк зазначає, що результати конкурсу будуть оголошені під час міжнародної наукової конференції «Голодомор 1932–1933 рр. в Україні: причини та наслідки» (Київ, 1993). Переможці мали отримати іменні нагороди від подружжя Коців: за перше місце – 5000, за друге – 3000, а за третє – 2000 доларів [8, с. 95; 3, с. 6]. На жаль, не вдалося віднайти інформації стосовно визначення переможців, кількості учасників та виплати винагороди. На цей час також не з'ясовано, чи встановлення та відкриття пам'ятного знаку жертвам Голодомору 1932–1933 рр. (скульптор – Василь Перевальський, архітектор – Микола Кислий) 12 вересня 1993 р. у Києві на Михайлівській площі біля

Михайлівського Золотоверхого монастиря має стосунок до конкурсу, який проводила Асоціація. Це буде предметом подальшого наукового дослідження.

У рідному місті Львові подружжя Коців також ініціювало проведення музичного заходу з нагоди 60-х роковин Голодомору 1932–1933 рр. Протягом 23-27 квітня 1993 р. у Львівській обласній філармонії тривали музичні вечори скорботи і молитви, присвячені пам'яті жертв трагедії. У межах цього циклу 30 композиторів з України та з-за кордону отримали нагороди. В концертному залі імені С. Людкевича звучали твори таких українських композиторів як Іван Карабиць, Мирослав Скорик, Євген Станкович, Богдан Янівський, Юрій Ланюх, Олександр Красотов та ін. [9, с. 1–2]. Це була одна із перших масштабних спроб осмислення трагедії Голодомору через сучасну музику. Меценати та організатори заходу подбали про те, щоб вхід на вечори був безкоштовним.

Таким чином, будучи одним із фундаторів та почесних членів Асоціації дослідників Голодомору в Україні, представником Ради Асоціації в українській діаспорі США, Мар'ян Коць брав активну участь у висвітленні теми голодоморів, приверненні уваги міжнародної громадськості до цього питання та організації різноманітних заходів. Меценат також фінансово підтримував громадську організацію та сприяв виданню книжок, присвячених проблемам голоду в Україні 1921–1923 рр., 1932–1933 рр., 1946–1947 рр. У «Видавництві М. П. Коць» вийшло друком понад 10 наукових та науково-популярних видань, а також 3 збірники матеріалів міжнародних конференцій, присвячених цій темі. Сьогодні ці видання зберігаються у «Колекції М. Коця» у фонді ВПВ імені Мар'яна та Іванни Коців ЛННБ України ім. В. Стефаника.

Список використаних джерел

1. 33-й: голод: народна книга меморіал / авт.-упор.: Л. Б. Коваленко, В. А. Маняк. Київ: Радянський письменник, 1991. 584 с.

2. Веселова О. Пам'ять про жертви голоду-геноциду 1932–1933 років в Україні: смертність й ушанування загиблих. URL: <http://history.org.ua/JournALL/pro/10/24.pdf>
3. Конкурс на пам'ятник жертвам великого голоду. Свобода. 1992. Ч. 136 (субота, 18 липня). С. 4.
4. Коць М. Створено асоціацію дослідів Великого Голоду. Свобода. 1992. Ч. 130 (п'ятниця, 10 липня). С. 1.
5. Веселова О., Кульчицький С. Життя і вічність Маріяна Коця. День: щоденна Всеукраїнська газета. № 55 (3456). Середа, 30 березня 2011 р. С. 6.
6. «ЗВУ» продовжує активний пошук документів про голодомори в Україні. За вільну Україну: народний часопис. 1998. Число 132 (1449) (вівторок, 3 листопада). С. 1.
7. Коць М. До свідків голодомору. За Вільну Україну: народний часопис. 1998. Число 68 (1385) (вівторок, 2 червня). С. 2.
8. «Ми затялися: полинів не буде...». Про Асоціацію дослідників голоду-геноциду 1932–33 років в Україні розповідає її голова Лідія Коваленко-Маняк / записав Володимир Кулик. Сучасність: література, наука, мистецтво, політологія, суспільне життя. 1993. № 1 (січень). С. 95.
9. Чавага К. П'ять вечорів скорботи і молитви: до 60-ї річниці голодомору. За вільну Україну. 1993. № 51 (567) (субота, 1 травня). С. 1–2.
10. Волянська М. Голодомор. Пам'ять загиблих у справах живих! Ukrainian-American Magazine. 2016 (3 листопада). URL: <https://ukrainianpeople.us/%d0%b3%d0%be%d0%bb%d0%be%d0%b4%d0%be%d0%bc%d0%be%d1%80-%d0%bf%d0%b0%d0%bc%d1%8f%d1%82%d1%8c-%d0%b7%d0%b0%d0%b3%d0%b8%d0%b1%d0%bb%d0%b8%d1%85-%d1%83-%d1%81%d0%bf%d1%80%d0%b0%d0%b2%d0%b0%d1%85-%d0%b6/>
11. Коць М. Про поминання Церквою жертв советських Голодоморів в Україні (Листи до Папи Івана Павла II у 1983-2000 рр.). Геноцид українського народу: історична пам'ять та політико-правова оцінка: матеріали міжнар. наук.-теорет.

конф. (Київ, 25 листопада 2000 р.). Київ-Нью-Йорк: Вид-во
М. П. Коць, 2003. С. 419–425.

Специфіка процедур добору кандидатів на посаду слідчого судді

Поряд із модернізацією змісту та методології професійної підготовки суддівського корпусу особливої актуальності набуває питання вдосконалення процедур добору кандидатів на здійснення функцій слідчого судді. Така необхідність зумовлена загальними тенденціями розвитку судової системи України, а також суттєвим ускладненням характеру процесуальної діяльності слідчого судді в сучасному кримінальному провадженні. У межах чинної моделі кримінального процесу саме слідчий суддя фактично виступає ключовим суб'єктом судового контролю за дотриманням прав, свобод та законних інтересів особи на стадії досудового розслідування, здійснюючи перевірку законності процесуальних рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування та прокуратури. За таких умов виконання відповідних повноважень об'єктивно потребує високого рівня загальної юридичної підготовки та наявності спеціалізованих професійних компетентностей, пов'язаних із процесуальним аналізом, оцінкою доказової інформації, застосуванням стандартів ЄСПЛ та здатністю оперативного ухвалювати юридично виважені рішення в умовах значного процесуального навантаження.

Водночас аналіз чинного законодавства України дає підстави констатувати, що існуючі процедури добору суддів не забезпечують належного врахування функціональної спеціалізації кандидатів залежно від характеру майбутньої професійної діяльності. Відповідно до положень Закону України “Про судоустрій і статус суддів” ключові повноваження у сфері формування суддівського корпусу покладено на Вищу кваліфікаційну комісію суддів України та Вищу раду правосуддя,

які здійснюють кваліфікаційне оцінювання, перевірку професійної компетентності, доброчесності та відповідності кандидата критеріям суддівської професії [1]. Проте сама модель кваліфікаційного оцінювання переважно орієнтована на встановлення загального рівня професійної придатності особи до здійснення правосуддя без достатньої диференціації залежно від конкретної процесуальної спеціалізації судді.

На нашу думку, такий підхід лише частково відповідає сучасним потребам функціонування кримінальної юстиції. Специфіка діяльності слідчого судді полягає у необхідності постійного балансування між інтересами ефективного кримінального переслідування та забезпеченням фундаментальних прав людини, насамперед права на свободу, недоторканність приватного життя, захист персональних даних та права на справедливий суд. Саме тому виконання функцій судового контролю на досудовій стадії кримінального провадження передбачає наявність у судді не лише теоретичних знань кримінального процесуального законодавства, але й сформованого професійного юридичного мислення, здатності до швидкої правової оцінки складних процесуальних ситуацій та належного рівня психологічної стійкості.

У цьому контексті особливого значення набуває європейський досвід формування суддівського корпусу, який дедалі більше орієнтується на концепцію функціональної спеціалізації суддів [2; 3]. У документах Консультативної ради європейських суддів (Consultative Council of European Judges – CCJE) неодноразово наголошується, що професійна компетентність судді має оцінюватися не ізольовано від характеру тих функцій, які він виконуватиме у системі правосуддя, а з урахуванням специфіки відповідної юрисдикції та процесуальної ролі судді [4]. У сучасних європейських підходах до формування суддівського корпусу крім формальних показників рівня правничої підготовки дедалі більшого значення набуває здатність кандидата застосовувати правові норми у складних практичних ситуаціях,

здійснювати юридичне тлумачення у світлі практики ЄСПЛ, дотримуватися стандартів суддівської етики та забезпечувати належний баланс між публічними й приватними інтересами.

Слід також враховувати, що інститут слідчого судді за своєю правовою природою істотно відрізняється від здійснення класичної функції судового розгляду справи по суті. Якщо під час судового розгляду основний акцент робиться на оцінці доказів у межах змагального процесу, то діяльність слідчого судді безпосередньо пов'язана із процесуальним контролем за допустимістю втручання держави у сферу конституційних прав особи ще до завершення досудового розслідування. Саме тому процедура добору кандидатів на здійснення функцій слідчого судді повинна, на нашу думку, передбачати додаткові механізми оцінювання професійної спеціалізації кандидата, зокрема перевірку рівня його практичної підготовленості до здійснення судового контролю у кримінальному провадженні.

У цьому аспекті доцільним видається використання окремих елементів європейської моделі добору суддівських кадрів, які передбачають застосування ситуаційного моделювання, аналізу процесуальних кейсів, оцінювання навичок юридичної аргументації та здатності кандидата ухвалювати рішення у складних правових ситуаціях. Подібний підхід дозволяє встановити не лише рівень теоретичної обізнаності особи, але й ступінь сформованості її професійної готовності до виконання конкретних функцій у системі кримінальної юстиції. Більше того, практика держав-членів Європейського Союзу свідчить про поступове утвердження концепції безперервного професійного оцінювання судді, за якої спеціалізація розглядається як один із визначальних критеріїв ефективності здійснення правосуддя.

На переконання автора, подальше реформування системи добору кандидатів на посаду слідчого судді в Україні має здійснюватися у напрямі поєднання загальних критеріїв професійної придатності судді із спеціалізованим оцінюванням здатності особи здійснювати функції судового контролю на стадії

досудового розслідування. Такий підхід дозволить підвищити якість кадрового забезпечення судової системи та сприятиме зміцненню гарантій захисту прав людини у кримінальному провадженні, що повністю відповідає сучасним європейським стандартам організації правосуддя.

Список використаних джерел

1. Закон України “Про судоустрій і статус суддів”. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 31, ст.545. (Документ 1402-VIII, чинний, поточна редакція – від 04.06.2025, підстава - 4433-IX). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
2. Прокопенко Б. О. Міжнародні стандарти добору кандидатів на посаду судді. Часопис Київського університету права. № 1. 2013. с. 356-359.
3. Скомороха Л. В. Конкурсний добір кандидатів на посаду суддів, міжнародний досвід та вітчизняні реалії. URL: <http://www.vru.gov.ua/Docs/a160909.pdf>
4. Consultative Council of European Judges. URL: https://www.coe.int/en/web/ccje/ccje-opinions-and-magna-carta?utm_source

Крамар Р. І.

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративного права і процесу,
фінансового та інформаційного права
ЗВО «Львівський університет бізнесу та права»
<https://orcid.org/0000-0001-5086-9845>

Євроінтеграційні перспективи правового регулювання кібербезпеки в Україні

Сучасний етап розвитку цифрового суспільства характеризується глибокою залежністю державних інституцій, економіки та соціальної сфери від інформаційно-комунікаційних технологій. Цифровізація управлінських процесів, розвиток електронного урядування, фінансових технологій та автоматизованих систем управління критичною інфраструктурою одночасно створюють нові можливості для розвитку держави і формують принципово нові ризики кібербезпекового характеру. Для України ці виклики є особливо актуальними в умовах збройної агресії та постійних кібероперацій, спрямованих на дестабілізацію державного управління, енергетичного сектору та інформаційного простору [1].

У таких умовах кібербезпека набуває статусу одного з ключових елементів національної безпеки. Вона охоплює не лише технічний захист інформаційних систем, але й комплекс правових, організаційних та міжнародних заходів, спрямованих на запобігання, виявлення та реагування на кіберзагрози. Україна, обравши стратегічний курс на європейську інтеграцію, здійснює поступове наближення національного законодавства до стандартів Європейського Союзу, що передбачає комплексну трансформацію правового регулювання у сфері кібербезпеки.

Правову основу національної системи кібербезпеки становить Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», який визначає принципи формування та реалізації державної політики у цій сфері, а також закріплює повноваження

основних суб'єктів забезпечення кіберзахисту [1]. Окрім цього, важливу роль відіграють Закон України «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах», Закон України «Про критичну інфраструктуру» та Стратегія кібербезпеки України, яка визначає довгострокові пріоритети державної політики у сфері кіберзахисту [3].

Інституційна система кібербезпеки України включає низку ключових суб'єктів, серед яких Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, Служба безпеки України, Національна поліція України, Міністерство цифрової трансформації України та Національний координаційний центр кібербезпеки. Вони здійснюють координацію заходів із захисту державних інформаційних ресурсів, реагування на кіберінциденти та забезпечення функціонування системи кіберзахисту критичної інфраструктури.

Водночас аналіз сучасного стану правового регулювання кібербезпеки в Україні свідчить про наявність низки системних проблем. Серед них слід виокремити фрагментарність нормативно-правової бази, недостатній рівень міжвідомчої координації, обмеженість ресурсного забезпечення та нестачу кваліфікованих кадрів. Крім того, динамічний розвиток кіберзагроз потребує постійного оновлення законодавства, що не завжди відбувається достатньо оперативно [4].

Європейський Союз формує одну з найрозвиненіших правових систем у сфері кібербезпеки, яка базується на комплексному підході до захисту цифрового середовища. Центральне місце в ній займає Директива NIS2, яка встановлює високий спільний рівень кібербезпеки для всіх держав-членів ЄС та охоплює широкий спектр секторів критичної інфраструктури. Вона передбачає обов'язкове управління кіберризиками, посилені вимоги до звітності про інциденти, а також персональну відповідальність керівників організацій за недотримання вимог кібербезпеки [2].

Крім NIS2, важливими актами права ЄС є Загальний регламент про захист даних (GDPR), який визначає стандарти обробки персональних даних, та регламенти, спрямовані на забезпечення кіберстійкості фінансового сектору та цифрової інфраструктури. Сукупність цих актів формує цілісну систему правового регулювання, орієнтовану на мінімізацію кіберризиків та підвищення рівня цифрової довіри в суспільстві.

У процесі євроінтеграції Україна поступово імплементує європейські підходи до кібербезпеки. Це передбачає не лише формальне наближення законодавства, але й глибинну трансформацію інституційної системи та управлінських практик. Зокрема, адаптація до вимог NIS2 передбачає запровадження систем управління кіберризиками, посилення контролю за критичною інфраструктурою та розвиток механізмів раннього попередження про кіберзагрози [2].

Наукові дослідження останніх років підкреслюють, що ефективна євроінтеграція у сфері кібербезпеки неможлива без врахування адміністративно-правового досвіду держав ЄС. Так, Мігалатюк В. В. зазначає, що ключовим напрямом реформування є формування ефективної системи координації між державними органами та приватним сектором, що відповідає європейській моделі кіберстійкості [3]. Такий підхід дозволяє забезпечити оперативне реагування на кіберінциденти та підвищити загальний рівень захищеності цифрової інфраструктури.

Савчук С. О. акцентує увагу на тому, що гармонізація законодавства України з правом ЄС у сфері кібербезпеки є складним і багаторівневим процесом, який включає не лише нормативне наближення, але й інституційні та організаційні зміни [4]. Дослідник підкреслює, що основними викликами залишаються недостатня узгодженість державної політики, обмеженість фінансових ресурсів та необхідність модернізації технічної бази.

Важливим напрямом розвитку правового регулювання кібербезпеки є захист критичної інфраструктури. Сучасні дослідження свідчать про суттєве зростання кількості кібератак на

енергетичні об'єкти, транспортні системи, фінансові установи та державні реєстри [6]. Це підтверджує необхідність формування комплексної системи кіберстійкості, яка включає як технічні, так і правові механізми захисту.

Окрему увагу слід приділити питанням захисту персональних даних, які в умовах цифровізації набувають особливої чутливості. Науковці підкреслюють, що розвиток технологій збору та обробки інформації створює додаткові ризики порушення приватності громадян, що вимагає посилення правових гарантій захисту даних [7]. У цьому контексті імплементація європейських стандартів GDPR є важливим елементом євроінтеграційного процесу.

Попри значний прогрес у сфері кібербезпеки, Україна продовжує стикатися з низкою викликів. Серед них – недостатній рівень фінансування, дефіцит кваліфікованих кадрів, технологічна залежність від іноземних рішень, а також необхідність підвищення рівня кіберграмотності населення [4]. Додатковим фактором ризику залишається інтенсивність кібератак у контексті воєнного конфлікту, що потребує постійного вдосконалення системи реагування.

Перспективи розвитку правового регулювання кібербезпеки в Україні пов'язані з подальшою імплементацією права ЄС, розвитком державно-приватного партнерства, удосконаленням системи підготовки фахівців та створенням інтегрованої системи кіберзахисту. Важливим стратегічним завданням є формування національної системи кіберстійкості, яка відповідатиме європейським стандартам та забезпечуватиме захист держави в умовах цифрових загроз.

Євроінтеграційні перспективи правового регулювання кібербезпеки в Україні безпосередньо пов'язані з модернізацією національної системи кіберзахисту та гармонізацією законодавства відповідно до стандартів Європейського Союзу. Ефективне впровадження європейських правових механізмів у сфері кібербезпеки сприятиме зміцненню національної безпеки України, підвищенню стійкості критичної інфраструктури та інтеграції

держави до єдиного європейського цифрового простору. У сучасних умовах кібербезпека стає не лише елементом технічного захисту інформації, але й важливим фактором забезпечення державного суверенітету, демократичного розвитку та стабільності суспільства.

Імплементація європейських нормативних підходів сприятиме зміцненню національної безпеки, розвитку міжнародного співробітництва та інтеграції України до єдиного цифрового ринку ЄС. Водночас успішна реалізація цих процесів залежить від ефективності державної політики, належного фінансування, розвитку кадрового потенціалу та постійного вдосконалення законодавства у відповідь на новітні кіберзагрози.

Таким чином, євроінтеграційні перспективи правового регулювання кібербезпеки в Україні полягають у комплексній трансформації правової, інституційної та організаційної системи кіберзахисту. Гармонізація з правом Європейського Союзу, впровадження сучасних стандартів управління кіберризиками та розвиток міжнародного співробітництва створюють передумови для формування ефективної та стійкої системи кібербезпеки, що є важливою складовою національної безпеки та європейської інтеграції України.

Список використаних джерел

1. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 05 жовт. 2017 р. № 2163-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19>
2. Directive (EU) 2022/2555 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 (NIS2 Directive). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2022/2555/oj>
3. Мігалатюк В. В. Удосконалення адміністративно-правового забезпечення кібербезпеки в Україні: досвід європейських країн. Наукові записки. Серія: Право. 2023. № 14. С. 143–147. DOI: <https://doi.org/10.36550/2522-9230-2023-14-143-147>

4. Савчук С. О. Виклики гармонізації законодавства ЄС в галузі кібербезпеки для України. Економіка, управління та адміністрування. 2024. № 1 (107). С. 207–213. DOI: [https://doi.org/10.26642/ema-2024-1\(107\)-207-213](https://doi.org/10.26642/ema-2024-1(107)-207-213)
5. Мазур Я. П. Правові основи регламентації кібербезпеки. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2024. Вип. 85. Ч. 3. С. 11–15. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.3.1>
6. Фесенко О. Д., Колтовсков Д. Г., Остапчук В. М., Макаренко О. О. Аналіз динаміки кібератак на об'єкти критичної інфраструктури в умовах геополітичної напруженості. Системи і технології зв'язку, інформатизації та кібербезпеки. 2025. Вип.7. С. 187–201. DOI: <https://doi.org/10.58254/viti.7.2025.17.187>
7. Івкова В., Опірський І. Дослідження проблематики забезпечення безпеки персональних даних. Кібербезпека: освіта, наука, техніка. 2024. Еом 2. № 26. С. 189–199. DOI: <https://doi.org/10.28925/2663-4023.2024.26.682>

Гендерна рівність і військовий обов'язок: порівняльно-правовий аналіз законодавства України та зарубіжних держав

Питання співвідношення принципу гендерної рівності та виконання військового обов'язку належить до актуальних напрямів сучасної правової науки, оскільки безпосередньо пов'язане із забезпеченням обороноздатності держави, реалізацією конституційних обов'язків громадян та дотриманням міжнародних стандартів у сфері прав людини. В умовах повномасштабної збройної агресії проти України проблема участі жінок у виконанні військового обов'язку набула не лише соціального, а й виразного конституційно-правового значення.

Конституція України закріплює принцип рівності громадян незалежно від статі та визначає захист Вітчизни, незалежності й територіальної цілісності України обов'язком громадян України [1]. Таким чином, конституційне законодавство формує нормативну основу для реалізації принципу рівності прав та обов'язків жінок і чоловіків у сфері оборони держави.

Правове регулювання військового обов'язку в Україні здійснюється відповідно до Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу». Чинне законодавство передбачає обов'язковий військовий облік для жінок, які мають медичну або фармацевтичну освіту, тоді як для інших категорій жінок військовий облік має добровільний характер [2]. Законодавчі зміни 2022 року свідчать про поступове розширення участі жінок у секторі безпеки та оборони держави, однак загальна обов'язкова мобілізація жінок в Україні наразі не запроваджена [3].

Українська модель правового регулювання військового обов'язку жінок має змішаний характер, оскільки поєднує елементи добровільності та обмеженої імперативності. Жінки

мають право проходити військову службу за контрактом, обіймати бойові посади та брати участь у забезпеченні оборони держави на рівних умовах із чоловіками. Водночас законодавець зберігає диференційований підхід щодо мобілізаційних механізмів, що обумовлено як демографічними чинниками, так і особливостями функціонування системи національної безпеки.

У науковій доктрині гендерна рівність у військовій сфері розглядається як складова принципу рівності публічно-правових обов'язків. Водночас дослідники наголошують, що реалізація такого принципу має здійснюватися з урахуванням критеріїв пропорційності, розумності та об'єктивної диференціації правового регулювання [7, с. 35]. Це означає, що рівність у сфері військового обов'язку не виключає можливості встановлення окремих особливостей правового статусу осіб за умови наявності об'єктивного правового обґрунтування.

Особливий інтерес у контексті порівняльно-правового аналізу становить досвід Держави Ізраїль. Законодавство Ізраїлю передбачає обов'язкову військову службу як для чоловіків, так і для жінок, що є складовою системи тотальної оборони держави [5]. При цьому законодавство встановлює окремі винятки, пов'язані з релігійними, медичними та соціальними обставинами. Ізраїльська модель функціонує в умовах постійних зовнішніх загроз, що значною мірою вплинуло на формування системи загального військового обов'язку.

Гендерно-нейтральний підхід до військового обов'язку реалізований також у Норвегії. У цій державі військовий обов'язок поширюється на осіб обох статей, а відбір до збройних сил здійснюється за критеріями професійної придатності, фізичної підготовки та потреб оборонного сектору [6, с. 34]. Така модель розглядається як прояв функціональної рівності у сфері публічної служби та відповідає сучасним стандартам держав-членів НАТО.

Подібний підхід застосовується і у Швеції, де після відновлення системи загального військового обов'язку його дія була поширена як на чоловіків, так і на жінок [6, с. 36]. Водночас

шведська модель характеризується селективним принципом комплектування, за якого проходження служби залежить від реальних потреб держави у мобілізаційному ресурсі.

У більшості держав Європейського Союзу переважає добровільна модель участі жінок у військовій службі. Це свідчить про відсутність єдиного універсального підходу до реалізації принципу гендерної рівності у сфері військового обов'язку. Формування відповідної моделі залежить від історичних, демографічних, соціальних та безпекових факторів конкретної держави.

Відповідно до положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод держави мають право застосовувати окремі обмеження прав людини в умовах надзвичайної ситуації, яка загрожує життю нації, однак такі заходи повинні відповідати принципу пропорційності та не мати дискримінаційного характеру [4]. У зв'язку з цим реалізація військового обов'язку повинна здійснюватися із дотриманням міжнародних стандартів у сфері прав людини та принципу верховенства права.

Науковці зазначають, що ефективність забезпечення гендерної рівності у військовій сфері залежить не лише від нормативного закріплення рівних прав, а й від створення належних умов проходження служби, забезпечення соціальних гарантій, розвитку інфраструктури та недопущення дискримінаційних практик у військових формуваннях [7, с. 39].

Отже, порівняльно-правовий аналіз законодавства України та зарубіжних держав свідчить про поступове утвердження принципу гендерної рівності у сфері військового обов'язку. Україна формує змішану модель правового регулювання, яка поєднує принцип рівності, обмежений обов'язковий військовий облік жінок та добровільність проходження військової служби. Подальший розвиток законодавства у цій сфері має здійснюватися з урахуванням потреб національної безпеки, міжнародних стандартів у сфері прав людини та принципу пропорційності правового регулювання.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25.03.1992 № 2232-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 27. Ст. 385.
3. Про внесення змін до Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» щодо військового обліку жінок : Закон України від 07.10.2022 № 2664-ІХ. Голос України. 2022.
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. Офіційний вісник України. 2006. № 32. Ст. 2371.
5. Israel Defense Service Law, 1986 (Consolidated Version). State of Israel.
6. Kjølberg A. Gender-neutral conscription in Norway and Sweden: legal and institutional analysis. *Nordic Defence Studies*. 2023. Vol. 5. P. 31–39.
7. Шевчук С. В. Принцип рівності та гендерна політика у сфері публічної служби. *Право України*. 2023. № 11. С. 34–41. DOI: 10.33498/louu-2023-11-034.

Брийовська І. Б.

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри економіко-правових дисциплін
ЗВО «Львівський університет бізнесу та права»
<https://orcid.org/0009-0001-1807-613X>

Омельчук Б. А.

кандидат історичних наук
ЗВО «Львівський університет бізнесу та права»
<https://orcid.org/0000-0001-8055-8108>

Геополітичні передумови російсько-українського протистояння (історіософський аспект)

При розгляді даної проблематики потрібно перш за все окреслити передумови виникнення військового протистояння з нашим північно-східним сусідом в історичному ракурсі його зародження та подальшого розвитку.

Традиційно історію військових конфліктів у розглядуваному регіональному контексті відстежують з відомого захоплення Києва князем Андрієм Боголюбським у середині XII ст., продовжуючи колізіями періоду монгольських походів у Східну Європу.

Д. Донцов ще у статті 1935 р. "Четверта Росія" передбачав нову геополітичну реальність, що "настане по упадку Совітів" [1, с. 96].

Події вітчизняної історії вже XXI ст. спонукають звернути увагу на деякі лінії історичних процесів, продовження яких визначає геополітичні реалії сьогодення.

Цікавим фактом, врахування якого становить важливий змістовний акцент, є завоювання монголами Китаю, котре було їхнім найбільшим геополітичним досягненням і відбулося ще за правління Чінгісхана, де вони заснували династію Юань. На максимумі свого розширення імперія монголів включала: майже весь сучасний Китай, практично всю територію сучасної РФ, Середню Азію та Іран. Російську імперію у різних її версіях іноді з

іронією називають "улусом Джучієвим", тобто наділом, наданим сину Чінгісхана Джучі.

Восени 1240 року вся ця геополітична реальність, представлена внуком Чінгісхана (сином Джучі) Батием взяла в облогу Київ. 6 грудня того року Київ було взято та знищено. Враховуючи зближення сучасної РФ з Китаєм, аналогічна геополітична ситуація склалася у перший місяць повномасштабного вторгнення у 2022 році, проте без таких трагічних наслідків для українського народу.

Для того щоб завершити монгольський сюжет нашої геополітичної розвідки та продемонструвати, як історія народів трансформується в сучасну геополітичну реальність, пригадаємо тут ще два факти, які стосуються монголів. Більша частина етнічних територій монголів, монголами і населених, сьогодні входить до складу КНР (Внутрішня Монголія). Великих людських втрат в російсько-українській війні зазнали буряти, мобілізовані або завербовані в російську армію, тобто нащадки монголів, які на курултаї у XVII ст. вирішили перейти під владу московського царя. Коли буряти з награбованим в Україні майном поверталися до Криму, у них з приводу цього самого добра виникали сутички і конфлікти зі стрільниною з чеченськими підрозділами, які забезпечували контрольно-пропускний режим на перешийку. Такі загострення міжнаціональних відносин загалом характерні для армій багатонаціональних імперій і характеризують військово-політичну динаміку в сучасній РФ.

Данило Галицький отримав від папи королівську корону, щоправда одночасно обзавівшись від хана Батия ярликом на княжіння у частині руських земель. Як не важко зауважити, наші предки у XIII ст. торували шляхи української державності у геополітичних реаліях не менш складних, ніж ті, з якими довелося зіткнутися сучасному поколінню українців. Як і тоді, українським елітам доводиться проектувати національний розвиток та шукати союзників в умовах конфронтації та геополітичної невизначеності.

Варто також згадати про Угорське королівство, яке було постійним джерелом геополітичних проблем для Данила Галицького, так само як сучасна Угорщина для української дипломатії.

Лише оці два моменти геополітичної палітри (монгольський та угорський) засвідчують підставність і потребу історіософського дискурсу геополітичної ситуації, в якій розгортається російсько-українська війна.

Не менш значущим елементом геополітичної ситуації довкола війни, історично та географічно обумовленим, є Польща і позиція її суспільства та еліт щодо українського народу і його державності. Зрозуміти дійсні мотиви та механізми поведінки польського суспільства щодо України не так просто, необхідно укотре проаналізувати історію самої Польщі та історію україно-польських взаємин.

Польська держава формувалася історично як багатонаціональна та поліконфесійна, втративши у процесі національної консолідації на основі польського етнічного елементу та католицизму до двох третин колись контрольованих територій, на чому наголошують сучасні історики, котрі прагнуть об'єктивно схарактеризувати тенденції польської історії, зокрема британський історик Норман Девіс, котрий з 60-их років XX ст. живе і працює у Кракові [2, с. 8]. Цей вчений добросовісно і часто з іронією розвіює польські національні міфи, виявляючи дійсні обставини польської історії, що визначали та продовжують визначати її геополітичне становище.

Ще у XIX ст. історики зауважили, що найзапеклішим військово-політичним противником Росії довгий час була Литва. Серед праць останнього десятиліття, присвячених, зокрема, цій проблемі, варто виокремити ґрунтовне дослідження литовського вченого Зенона Норкуса [3].

У 1547 р. Московське князівство стало царством. У 1569 р. Велике князівство Литовське внаслідок унії стало частиною Речі Посполитої, однак це геополітичне протистояння тривало аж до

кінця XVIII ст., епохи поділів Польщі. Географічні особливості регіону перетворюють будь яку незалежну від Москви державу на цій території в її супротивника. Сьогодні це прибалтійські держави та Україна. Існування Української незалежної держави передбачає протистояння з Росією та іншими державами, що її підтримують з власних інтересів. Зараз таку підтримку ми особливо спостерігаємо зі сторони Китаю, Ірану та Північної Кореї. Жодна половинчастість, різні форми "нейтралітету" не можуть нівелювати цей геополітичний фактор, обумовлений фізичною географією Східної Європи.

Зрештою, факт триваючої війни, найбільшої у Європі з часів Другої світової, засвідчує зіткнення конфліктуючих інтересів різних держав, у тому числі географічно віддалених від регіону.

Висновки

Історіософський дискурс є необхідною підставою та елементом аналізу геополітичної ситуації на фоні якої розгортаються події російсько-української війни. Розглянувши в історіософській площині історичні та етнополітичні процеси, котрі сформували конкретну геополітичну ситуацію встановлено триваючий характер багатьох з них з домінуванням цивілізаційного розламу між євразійським та європейським культурними ареалами. Геополітична природа російсько-українського протистояння, проявом якого є нинішня війна, визначається фізичною географією відповідної частини Східної Європи, котра впливала і на етнополітичні процеси у попередні періоди.

Список використаних джерел

1. Донцов Д. Вибрані твори [Текст]: у 10 т. / Редкол.: О. Баган (від. ред.) [і ін.]; літ. ред. Я. Радевич-Винницький. - Дрогобич: ВФ "Відродження", 2014. Т. 6. Політична аналітика (1933-1939 рр.) / Упоряд., передм., комент. О. Баган. 2014. / Донцов Д. Четверта Росія. - С. 96-99.

2. Дейвіс Н. Боже ігрище: історія Польщі / Норман Дейвіс; пер. з англ. П. Тарашук. - К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2008. - 1080 с.
3. Норкус, Зенонас. Непроголошена імперія. Велике князівство Литовське з погляду порівняльно-історичної соціології імперій - *Nepasiskelbusioji imperija. Lietuvos Didžioji Kunigaikštija lyginamosios istorinės imperijų sociologijos požiūriu*: монографія / З. Норкус, пер. з лит. Петро Білінський; Український науковий інститут Гарвардського університету, Інститут критики. - Київ: Критика, 2016. - 440 с.

Лібрук-Ліпкевич С. Я.

кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник,
викладач ЗВО «Львівський університет бізнесу та права»,
Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра
Сагайдачного (м. Львів)
<https://orcid.org/0000-0002-5035-0071>

Івахів О. С.

кандидат політичних наук,
провідний науковий співробітник науково-дослідного відділу
наукового центру Сухопутних військ,
Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра
Сагайдачного (м. Львів)
<https://orcid.org/0000-0001-5932-5959>

Вплив військових технологій на економіку України під час війни

Повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України, яке розпочалося 24 лютого 2022 року, стало найбільшим збройним конфліктом у Європі з часів Другої світової війни.

За перші місяці бойових дій було пошкоджено значну частину критичної інфраструктури, промисловості та транспортних вузлів України. ООН, Світовий банк та МВФ оцінили початкові економічні втрати України в понад \$100 млрд. Також конфлікт викликав миттєву реакцію міжнародного співтовариства: запровадження жорстких економічних санкцій проти Росії, військова та гуманітарна підтримка України, а також переформатування зовнішньоекономічних відносин багатьох країн світу.

Війна завжди змінює економіку швидше, ніж будь-яка реформа в державі. Коли безпека стає головним пріоритетом, держава і бізнес змушені працювати в режимі прискорення, а також на випередження, а рішення, які в мирний час проходили

багаторічні погодження, у період активних дій впроваджуються за короткий термін часу.

Військові технології перестають бути вузьким сегментом оборонної галузі. Вони стають центральним фактором економічної перебудови. Дрони, засоби електронної боротьби, системи спостереження, програмне забезпечення для обробки даних, автономні джерела живлення формують нову виробничу структуру країни.

Нова революція у сфері інновацій пов'язана із цифровізацією, яка призводить до трансформації цілих галузей. Кількість цифрових інновацій зросла в чотири рази. На цей сектор припадає 12% усіх патентних заявок, а щорічні темпи зростання патентної активності становлять 13%. До війни українська ІТ-галузь була одним із найбільших експортерів ІТ-послуг в Європі. ІТ-ринок стабільно зростає як за рахунок формальної освіти, так і світчингу (перекваліфікації). Галузь щороку демонструвала зростання 25–30% та генерувала понад 4% ВВП країни.

Нині в ІТ-індустрії працює приблизно 330 тис. спеціалістів. ІТ є однією з провідних індустрій української економіки яка щороку стрімко зростає [1].

Як показує аналіз існує три ключових фактори, що впливають на майбутнє України загалом та ІТ-галузь, зокрема, це: війна, підтримка Заходу та економічна свобода. Відповідно, ці фактори формують три найбільш імовірних сценарії майбутнього.

1. Демократична модернізація – означає, що війна закінчилася або заморозилася, Захід активно допомагає відновитися, держава бере курс на лібералізацію економіки, не втручання, формує чесні й прозорі правила гри. В такому випадку від 87% до 94% ІТ-спеціалістів залишаються в Україні, 6% виїжджають.

2. Примусова євроінтеграція – це сценарій, за якого війна завершилася, західні партнери дають Україні гроші, економіка відновлюється, однак існує жорстке державне регулювання, високі податки, мінімальна свобода, держава відіграє велику роль в

економіці. За таких умов від 72% до 86% ІТ-спеціалістів готові залишитися, 13% виїжджають.

3. Український авторитаризм – може відбутися, якщо воєнний час 14 в країні продовжать на період її відновлення. Це означатиме обмеження економічних прав, свобод, роботи опозиції тощо. 43–62% ІТ-спеціалістів заявили, що не виїжджатимуть з України за таких умов, а 36% повідомили, що поїдуть. Разом з тим, сьогодні 78% керівників ІТ-компаній вірять, що попри все галузь зростатиме.

Реальним поштовхом розвитку цифровізації економіки в напрямі формування цифрової економіки, як наступний етап просування до нової економіки, стало прийняття 2021 р. Закону України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні», яким визначено організаційні, правові та фінансові засади функціонування правового режиму Дія Сіті, що запроваджується з метою стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні [2].

Міністр цифрової трансформації М. Федоров презентував післявоєнний план діджиталізації України до 2030 р., що складається з чотирьох ключових цілей:

- 1) трансформувати повністю всі урядові сервіси у сферу онлайн;
- 2) забезпечити майже все населення найкращою якістю інтернету;
- 3) надати мільйонам українців основи цифрових навичок;
- 4) збільшити частку ІТ у ВВП країни.

Найшвидше зростає оборонна промисловість, виробництво радіоелектроніки, авіаційні та ракетні напрями, кібербезпека, системи зв'язку, розробка програмного забезпечення, виробництво акумуляторних систем та компонентів для безпілотних платформ.

Військові технології концентрують навколо себе інженерні ресурси країни. Зростає попит на спеціалістів із мікроелектроніки, розробників ПЗ, фахівців із систем зв'язку, інженерів-конструкторів, виробничих технологів.

Підприємства, що раніше працювали в цивільному секторі переорієнтувалися на оборонні замовлення. Це змінює економіку під час війни: формується нова кооперація між державними структурами та приватними компаніями, локалізується виробництво критичних компонентів, скорочується залежність імпорту.

Сучасні бойові дії довели, що безпілотні системи та засоби радіоелектронної боротьби стали ключовими інструментами тактичної переваги.

Дрони забезпечують розвідку, коригування вогню, виявлення ворожої техніки, доставку вантажів і ураження цілей. Засоби РЕБ знижують ефективність ворожих безпілотників, порушують канали управління, створюють захисне радіоелектронне середовище для підрозділів.

FPV-дрони стали прикладом, як відносно доступні технології можуть суттєво змінити характер бойових дій. Їхня ефективність визначається не лише технічними характеристиками, а стабільністю зв'язку, швидкістю підготовки до запуску, адаптацією до складних умов.

Вплив війни на економіку проявляється у зміні логістики, локалізації виробництва та створенні нових виробничих кооперацій.

Змінюється структура зайнятості: підвищується роль інженерних і технічних професій. Економіка під час війни стає більш технологічною, а оборонна промисловість – центром концентрації інновацій.

Сучасні безпілотні системи активно використовуються в агросекторі, моніторингу інфраструктури, рятувальних операціях. Розробки у сфері акумуляторів, автономних джерел живлення та програмного забезпечення також знаходять застосування поза фронтом.

Нещодавно ЄС запустив проєкт «Цифрова трансформація для України» (DT4UA) та виділив 17,4 млн євро допомоги. Головне завдання програми – допомогти Україні запровадити ефективні,

доступні та безпечні державні послуги, а також швидко реагувати на виклики війни [3].

Євросоюз визначив 4 напрями, на які спрямоване фінансування:

- 1) розвиток цифрових послуг та застосунку Дія;
- 2) вдосконалення обміну даними між реєстрами та держустановами;
- 3) розвиток інфраструктури електронної ідентифікації відповідно до регламенту eIDAS;
- 4) розвиток системи електронного управління, що дозволить прозоро розглядати кримінальні справи.

Жорстока війна стала складним випробуванням для нашої високотехнологічної IT-індустрії, але водночас, вона є стимулом для її швидкої адаптації до нових умов існування.

Таким чином оборонна промисловість стає одним із головних драйверів технологічного розвитку.

Історично війна в Україні стала поштовхом для розвитку радіозв'язку, реактивної авіації, радарних систем, супутникових систем, супутникових технологій та інтернету.

Сучасні конфлікти стимулюють розвиток безпілотних систем, засобів РЕБ, алгоритмів обробки даних, систем штучного інтелекту та автономних енергетичних рішень. В таких умовах військові технології перетворюються на стратегічний ресурс, що визначає не лише хід бойових дій, а й темпи модернізації економіки.

Список використаних джерел

1. Андрощук Г.О. Цифрова трансформація економіки України в умовах воєнного стану: роль інтелектуальної власності // Цифрова трансформація та цифрова економіка в умовах воєнного стану: аспекти інтелектуальної власності. Збірник матеріалів V Всеукр. наук.-практ. конф. з проблем економіки інтелектуальної власності, 15-27 травня 2022 р., Київ: НДІ інтелектуальної власності НАПрН України, 2022. – С. 13–21.

2. Юлія Даниленко Як повномасштабна війна вплинула на ІТ-індустрію. Дослідження IT Ukraine Association. URL: <https://speka.media/yak-povnomasstabna-viina-vplinula-na-it-industriyudoslidzennya-it-ukraine-association-p6o7np>
3. 17,4 млн євро на цифрову трансформацію: Євросоюз запускає проект підтримки України у сфері діджитал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/174-mln-ievro-na-tsyfrovu-transformatsiiuievrosoiuz-zapuskaie-proekt-pidtrymky-ukrainy-u-sferi-didzhytal>.

Справедлива трансформація вугільних громад Львівщини в умовах євроінтеграції та післявоєнного відновлення України

Сучасний етап розвитку України характеризується одночасним впливом двох масштабних процесів – європейської інтеграції та післявоєнного відновлення. У цих умовах особливої актуальності набуває проблема трансформації вугільних територій, економічний розвиток яких протягом десятиліть базувався на функціонуванні вугледобувних підприємств. Львівщина належить до регіонів, де зазначена проблема має стратегічне значення, оскільки майбутнє низки територіальних громад безпосередньо залежить від успішності структурної перебудови місцевої економіки.

Шептицький вугільний мікрорегіон залишається одним із найбільших центрів вуглевидобутку в Україні. Водночас поступове скорочення діяльності шахт, зміни на енергетичному ринку, демографічні процеси та наслідки російської агресії формують комплекс викликів для місцевого розвитку. Серед найбільш суттєвих проблем варто виокремити зниження зайнятості населення, скорочення доходів місцевих бюджетів, відтік молоді, погіршення інвестиційної привабливості та недостатню диверсифікацію економіки.

У країнах Європейського Союзу вирішення подібних проблем здійснюється в межах концепції справедливої трансформації (Just Transition), яка передбачає забезпечення соціальної справедливості під час переходу від традиційної вугільної економіки до нових моделей сталого розвитку. Важливим інструментом реалізації такої політики став Фонд справедливого переходу Європейського Союзу, діяльність якого спрямована на підтримку регіонів, що зазнають найбільших структурних змін.

Позитивний досвід трансформації демонструють вугільні регіони Європи. Зокрема, у Сілезькому воєводстві Польщі модернізація економіки супроводжувалася розвитком інноваційних виробництв, логістичних центрів та освітньо-наукових кластерів. У Німеччині Рурський басейн пройшов шлях від депресивного промислового регіону до одного з найбільших центрів високотехнологічної економіки та культури. У Чехії реалізація програм трансформації Моравсько-Сілезького краю дозволила створити нові робочі місця у сферах машинобудування, ІТ та екологічних технологій. Спільною рисою зазначених прикладів стало поєднання державної підтримки, стратегічного планування, інвестицій у людський капітал та широкої участі громадськості в ухваленні рішень.

Україна поступово інтегрує відповідні підходи у систему державного управління. Оновлена Державна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 роки визначає трансформацію вугільних територій одним із пріоритетів державної регіональної політики. Важливим кроком стало також затвердження Плану дій справедливої трансформації Шептицького вугільного мікрорегіону до 2030 року. Проте значна частина територіальних громад регіону поки що не має актуалізованих стратегічних документів, які б відповідали сучасним викликам та європейським стандартам планування.

Наукова новизна дослідження полягає в обґрунтуванні адаптаційної моделі справедливої трансформації вугільних громад Львівщини, яка враховує одночасний вплив процесів євроінтеграції та післявоєнного відновлення України. На відміну від традиційного галузевого підходу, запропонована модель базується на територіальному принципі розвитку та передбачає комплексне поєднання економічної диверсифікації, міжмуніципального співробітництва, партисипативного врядування та інституційного зміцнення громад.

У результаті проведеного аналізу встановлено, що ключовим фактором успішності трансформації є не лише наявність

фінансових ресурсів, а насамперед рівень інституційної спроможності територіальних громад. Саме здатність органів місцевого самоврядування здійснювати стратегічне планування, розробляти проекти розвитку та забезпечувати залучення громадян до прийняття рішень визначає ефективність реалізації трансформаційних процесів.

Важливою складовою запропонованої моделі є дворівневий механізм управління трансформацією. Перший рівень передбачає оновлення стратегічних документів територіальних громад відповідно до положень європейської політики згуртованості, Державної стратегії регіонального розвитку та регіональних планувальних документів. Другий рівень спрямований на формування постійно діючих механізмів громадської участі, що забезпечують прозорість, відкритість та суспільну підтримку трансформаційних процесів.

Дослідження дає підстави стверджувати, що справедлива трансформація вугільних громад повинна розглядатися не лише як економічна модернізація, а як комплексний процес інституційного оновлення територій. Фактично йдеться про перехід від моделі розвитку, заснованої на домінуванні однієї галузі, до моделі багатосекторної економіки, відкритого врядування та широкого партнерства між владою, бізнесом і громадянським суспільством.

Висновки

Таким чином, успішна трансформація вугільних громад Львівщини є важливою передумовою сталого розвитку регіону та ефективної інтеграції України до європейського простору. Реалізація принципів справедливої трансформації дозволить мінімізувати соціально-економічні ризики, пов'язані зі скороченням вугледобувної галузі, забезпечити диверсифікацію місцевої економіки та підвищити якість життя населення.

Практичні рекомендації

1. Актуалізувати стратегії розвитку територіальних громад Шептицького мікрорегіону з урахуванням вимог політики згуртованості ЄС та потреб післявоєнного відновлення.

2. Розробити локальні Плани дій справедливої трансформації для Великомоствівської, Добротвірської та Белзької територіальних громад.

3. Створити міжмуніципальну координаційну платформу для реалізації спільних проєктів розвитку.

4. Запровадити постійні механізми громадської участі у формуванні місцевої політики трансформації.

5. Посилити підготовку кадрів органів місцевого самоврядування у сфері стратегічного планування та управління проєктами ЄС.

6. Активізувати залучення фінансових ресурсів міжнародних програм технічної допомоги та інвестиційних фондів Європейського Союзу.

Список використаних джерел

1. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 роки : затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 р. № 695 (у редакції 2024 р.).
2. План дій справедливої трансформації Шептицького вугільного мікрорегіону Львівської області до 2030 року. Львів, 2024.
3. Регламент (ЄС) 2021/1056 Європейського Парламенту та Ради від 24 червня 2021 року про створення Фонду справедливого переходу.
4. Стратегія розвитку Львівської області на період 2021–2027 років (оновлена редакція). Львів, 2024.
5. Miedzinski M., Thissen J. Just Transition in Coal Regions: European Policy and Practice. Brussels : European Commission, 2023.
6. Справедлива трансформація вугільних регіонів України: аналітична доповідь / за ред. О. Макарової. Київ : Інститут демографії та проблем якості життя НАН України, 2023.
7. OECD. Regional Industrial Transitions to Climate Neutrality. Paris : OECD Publishing, 2024.

Роль маркетплейсів у забезпеченні стійкості та масштабування малого бізнесу в умовах цифровізації економіки

У сучасних умовах функціонування бізнесу неможливе без цифровізації. Це стосується не лише створення підприємств і побудови банківських, фінансових, податкових комунікацій, а й створення сайтів, присутності на торгових платформах тощо. Сьогодні віртуальна присутність можлива і без наявності фізичних магазинів. Онлайн-торгівля збільшує кількість потенційних споживачів, що дозволяє підвищити обсяги продажів.

Основним каталізатором переходу до онлайн-торгівлі стала пандемія COVID-19. Адже навіть ті, хто бажав купувати товари у фізичних магазинах чи торгових центрах, змінили свою споживчу поведінку та почали купувати онлайн. Така тенденція була масштабована не лише в окремих країнах, а й загалом у світовій економіці. Світові маркетплейси стали ключовими торговими майданчиками. Про це свідчить динаміка їхніх обсягів продажу.

Винятком не стала й українська економіка. Додатковим каталізатором стали повномасштабне вторгнення та війна, що триває до сьогодні. Наявність повітряних тривог, руйнування торгових центрів та магазинів, блекаути та низка інших злочинів країни-агресора зумовили перехід бізнесу в онлайн-середовище.

Аналіз вітчизняного ринку дозволяє виокремити три основні, найбільш популярні маркетплейси, де представлені різноманітні товари: Rozetka, Prom та OLX. Ці маркетплейси мають певні відмінності, адже вони побудовані для різних моделей бізнесу.

Rozetka поєднує класичний ритейл та є маркетплейсом, що орієнтований на високу довіру та сервіс. Prom.ua – платформа, що виступає екосистемою для малого та середнього бізнесу. OLX є

сервісом оголошень, що забезпечує швидку взаємодію між приватними особами та підприємцями.

Диференціація цих майданчиків дозволяє підприємствам обирати оптимальну цифрову стратегію відповідно до масштабів, цілей та специфіки їхнього бізнесу. Вибір платформи часто стає визначальним фактором виживання компанії в умовах кризи, оскільки кожен маркетплейс пропонує унікальні інструменти для подолання логістичних та комунікаційних бар'єрів. Якщо для великих брендів пріоритетом є репутаційна стабільність Rozetka, то для мікропідприємництва критично важливою є гнучкість Prom або швидка ліквідність товарів на OLX. Розуміння цих відмінностей допомагає бізнесу не просто «бути присутнім» у мережі, а ефективно конвертувати віртуальну активність у реальні економічні показники. Для глибшого розуміння функціональних можливостей та фінансових вимог кожної платформи, нижче наведено детальну порівняльну характеристику за ключовими критеріями (тип моделі, поріг входу, маркетингова роль, логістичні рішення, економічний ефект) табл. 1.

Таблиця 1.

Аналізування провідних маркетплейсів України за низкою критеріїв станом на 2026р.

Маркетплейси Критерії порівняння	Rozetka	Prom.ua	OLX
Тип моделі	B2C (Бізнес для споживача)	B2C/B2B (Бізнес для споживача/Бізнес для бізнесу)	C2C/B2C (Споживач для споживача/Бізнес для споживача)
Поріг входу	Високий: обов'язкова реєстрація ФОП/ТОВ	Середній: платний пакет послуг, власний сайт	Низький: швидка реєстрація, продаж від 1 од.
Маркетингова роль	Формує лояльність через бренд платформи	Інструменти для внутрішнього просування	Швидкий доступ до масового органічного трафіку
Логістичні	Власний	Інтеграція з	Система «OLX

рішення	фулфілмент та точки видачі, безкоштовна доставка за підпискою	поштою та CRM-системами, «Пром-оплата», безкоштовна доставка за підпискою	Доставка» та безпечна оплата
Економічний ефект	Охоплення платоспроможної аудиторії	Системне управління продажами та базою	Висока швидкість тестування ніш та обороту

Примітка: сформовано автором на основі аналізування [1-5]

Роль маркетплейсів у розвитку малого бізнесу проявляється через декілька стратегічних аспектів:

1. Мінімізація трансакційних витрат. Підприємцю не потрібно інвестувати в розробку власного програмного забезпечення та залучення трафіку. Платформа надає готову ІТ-екосистему.

2. Довіра та безпека. Маркетплейси виступають гарантами трансакцій (фулфілмент у Rozetka, системи «Пром-оплата» та «OLX Доставка»), що вирішує проблему низької довіри до нових брендів.

3. Логістична підтримка. Моделі типу Fulfillment дозволяють малому бізнесу конкурувати за швидкістю доставки з великими ритейлерами.

Для обґрунтованого вибору стратегії цифровізації необхідно розуміти відмінності між провідними гравцями українського ринку, які наведені у табл.1 та власними можливостями. Сьогодні початківці тестують навички онлайн-продажів за допомогою платформи OLX, що є ідеальним майданчиком для мікропідприємців. Prom.ua дозволяє бізнесу структуруватися, створюючи власний «цифровий офіс», тоді як Rozetka виступає інструментом виходу на преміальний рівень масштабування. Попри переваги, малий бізнес стикається з викликами: високою комісією та змінами у законодавстві. Проте інтеграція штучного інтелекту в ці платформи відкриває нові можливості для аналітики попиту.

Маркетплейси перетворилися на інфраструктурні вузли, що забезпечують доступ до ринку за відсутності значного капіталу. Подальший розвиток систем автоматизації сприятиме ще глибшій інтеграції бізнесу у цифровий простір.

Список використаних джерел

1. Бурлакова О., Волощук В. Маркетплейси в Україні в умовах цифрових метаморфоз: тренди, виклики та стратегічні орієнтири. Економіка та суспільство. 2024. № 61. С. 65-78. DOI: 10.30857/2786-5398.2024.6.7
2. Литвин А. Бізнес-модель маркетплейсу: інструмент цифрової трансформації економіки. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2024. Вип. 52. С.50-52. DOI: 10.36074/logos-14.02.2025.009
3. Офіційний сайт компанії ТОВ «РОЗЕТКА.УА». URL: <https://rozetka.com.ua> (дата звернення: 21.04.2026).
4. Офіційний сайт компанії ТОВ «УАПРОМ» (Prom.ua). URL: <https://prom.ua> (дата звернення: 21.04.2026).
5. Офіційний сайт компанії ТОВ «ОЛХ» (OLX.ua). URL: olx.ua (дата звернення: 21.04.2026)

Механізми детоксикації ґрунтів від залишків вибухових речовин

Актуальним завданням сучасної науки є економічна оцінка екологічних наслідків війни на території України. Військові дії, що розгорнулися внаслідок повномасштабного вторгнення Росії, завдають значної шкоди як економіці країни, так і її природному середовищу (Honcharova, 2024).

Військова діяльність спричиняє широкомасштабну та довготривалу деградацію навколишнього середовища. Досвід країн, на території яких велись чи ведуться військові дії, вказують на їх потужний вплив на всі компоненти природного середовища, зокрема ґрунти. Дослідження продемонстрували, що військові дії мають потужний вплив на стійкість ґрунтів до забруднень, спричинених бойовими діями (Голубцов та ін., 2023).

Проблема визначення рівня негативного впливу на ґрунти в умовах війни є новою для наукової спільноти, проте це питання є надзвичайно важливим для розробки ефективних відновлювальних заходів та покращення екологічного стану країни (Honcharova, 2024).

Дослідження ґрунтів після вибухів та воєнних дій – дуже важливі, а їхній стан потребує постійного вивчення. Внаслідок бойових дій ґрунт піддається фізичному та хімічному впливу. Це негативно позначається на агрохімічних, фізичних та мікробіологічних показниках ґрунту, що неминуче впливає на родючість, урожайність, а також показники безпеки отриманого врожаю. До початку повномасштабного вторгнення Україна була однією з основних експортерів зернових. За даними державної служби статистики саме злакові культури посідали друге місце у

структурі експорту України, проте, через війну, родючість та якість ґрунтів значно погіршилась (Петрик, Ломага, 2023).

На сьогодні забруднені українські ґрунти обчислюють мільйонами гектарів (Колодежна, 2023). Аналіз порушень ґрунту, спричинених вибухами показав такі результати: уламки боєприпасів, вибухові компоненти та побічні продукти хімічних реакцій змішуються з ґрунтом на дні вирви, а інші розлітаються навколо, хімічне забруднення ґрунту відбувається в радіусі п'яти метрів від кратерів (Колодежна, 2023).

Воєнно-техногенні впливи зумовлюють специфічні забруднення ґрунтового середовища. Разом із викидами органічних забруднювачів, зокрема поліароматичних вуглеводнів та поліхлорованих біфенілів, військова діяльність тісно пов'язана з забрудненням ґрунтів важкими металами. Зокрема, значне накопичення металів спостерігається на територіях бойових дій в результаті використання різних систем зброї (Голубцов та ін., 2023).

Викиди забруднюючих речовин, пов'язаних з військовою діяльністю, спричиняють безпосередній вплив на середовище існування та відіграють значну роль для здоров'я цивільного населення. Доведено, що вплив полютантів воєнно-техногенного походження спричиняє негативні наслідки для здоров'я, пов'язані з серцево-судинними, метаболічними, неврологічними та онкологічними захворюваннями (Голубцов та ін., 2023).

Ґрунтознавці рекомендують низку технологій ремедіації для відновлення земель, забруднених важкими металами та нафтопродуктами, внаслідок військових дій. Для ділянок помірного ураження можуть бути застосовані такі біологічні методи очищення як фіторемердіація та фітоекстракція, які полягають у вирощуванні спеціальних рослин, здатних розчиняти або поглинати полютанти. Згодом поглинуті важкі метали видаляються з ділянки разом із сорбентом. Для видалення важких металів, таких як Pb, Ni, Cr, Zn з ґрунту, можна використовувати різні види рослин, зокрема соняшник та ріпак. Проте подальше

використання таких культур у харчовій промисловості після завершення рекультивації є суворо забороненим (Колодежна, 2023).

Одним з перспективних механізмів деградації ксенобіотиків є біорозкладання. Біологічне розкладання є ключовим процесом у зменшенні концентрації вибухових речовин у ґрунтах та водоймах. Зокрема, бактерії видів *Pseudomonas putida*, *Rhodococcus* spp., *Bacillus subtilis*, *Enterobacter cloacae*, здатні метаболізувати вибухові речовини та використовувати їх як джерела вуглецю та азоту. Наприклад, бактерії роду *Pseudomonas* та *Rhodococcus* можуть розкласти тринітротолуол до менш токсичних продуктів, таких як амінодеривати. Представники грибів *Phanerochaete chrysosporium*, *Trametes versicolor*, *Aspergillus niger* трансформують тринітротолуол до менш токсичних сполук (Онищук, Патей, 2025).

Вибухові пристрої, такі як артилерійські снаряди, міни, гранати, КАБи, ракети різного типу, бойові частини Shahed-136, забруднюють ґрунт металами Cu, Fe, Al, Mn, Sn, Mg, Pb, Zn, Hg, Cd, Cr, нафтопродуктами. Аналіз проб ґрунту, відібраних у зонах систематичних артилерійських обстрілів, демонструє високий вміст Pb^{2+} та Cu^{2+} у ґрунтовому розчині (Онищук та ін., 2025). Сульфатвідновлювальні бактерії *Desulfotomaculum* sp. AR1 і *D. desulfuricans* Ya-11 здатні рости у середовищі ароматичними сполуками та Cu^{2+}/Cd^{2+} , що вказує на їх високий потенціал у використанні з метою очищення забрудненого середовища (Верхоляк та ін., 2020).

Порушення і забруднення ґрунтів спричиняють тяжкі соціально-економічні й екологічні наслідки. Розуміння процесів деградації та трансформації полютантів є важливим механізмом ремедіації середовища.

Список використаних джерел

1. Верхоляк Н. С., Перетятко Т. Б., Стахера І. М. Вплив Cu^{2+} і Cd^{2+} на ріст і сульфیدогенну активність сульфатвідновлювальних бактерій за використання

- ароматичних вуглеводнів. Агроекологічний журнал. 2020. № 4. С. 23–32. DOI: <https://doi.org/10.33730/2077-4893.4.2020.219442>
2. Голубцов О., Сорокіна Л., Сплодитель А., Чумаченко С. Вплив війни росії проти України на стан українських ґрунтів. Результати аналізу. Київ: ГО «Центр екологічних ініціатив «Екодія». 2023. 32 с.
 3. Колодежна В. Ґрунтові метаморфози: Українське дослідження впливу війни на ґрунти. Робоча група з вивчення екологічних наслідків війни в Україні (Ukraine War Environmental Consequences Work Group, UWEC). 2023.
 4. Онищук І. П., Патеї А. В. Механізми трансформації вибухових речовин у навколишньому середовищі. Міжнародна науково-практична конференція «The Future of Science, Technology and Economy», 29-31 жовтня 2025 р., Софія, Болгарія. С. 138–140. DOI: 10.70286/isu-29.10.2025.
 5. Онищук І. П., Кичкирук О. Ю., Гаврилова А. М. Визначення вмісту іонів важких металів у ґрунтах, трансформованих у результаті вибухів. Український журнал природничих наук. 2025. № 13. С. 381–393. DOI: 10.32782/naturaljournal.13.2025.36.
 6. Петрик І., Ломага К. Вплив війни на родючість ґрунтів. Проблеми і перспективи поствоєнної розбудови України: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 7–8 груд. 2023 р. Київ: МДУ. С. 100–102.
 7. Honcharova A. War impact on soil and agricultural land: bibliometric landscape and improving methods of assessing damage. Збалансоване природорористування. 2024. № 4. С. 87-97. DOI: <https://doi.org/10.33730/2310-4678.4.2024.319356>

Благута Р.

кандидат юридичних наук, професор,
директор Львівського науково-дослідного експертно-
криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України
<https://orcid.org/0000-0002-8087-5995>

Актуальні практичні питання розвитку та вдосконалення судової експертної діяльності в умовах воєнного стану в Україні

Функціонуванню правової системи України сьогодні притаманні суттєві виклики, які зумовлені воєнним станом, триваючою збройною агресією, корупційними складовими та, на жаль, широким колом інших об'єктивних та суб'єктивних чинників. У цих складних умовах судова експертна діяльність набуває особливого значення, оскільки вона дедалі вагомніше підтверджує статус невід'ємного елемента забезпечення ефективного правосуддя та встановлення об'єктивної істини у кримінальних провадженнях [3; 4; 12].

Зокрема, постійне зростання кількості кримінальних правопорушень, які пов'язані з воєнними злочинами, ускладнення процесу доказування та інші фактори – обумовлюють об'єктивну потребу вдосконалення підходів до механізмів загальної організації та усіх етапів проведення судових експертиз. Тому особливу актуальність, теоретичну цінність та практичне значення має дослідження практичних проблем діяльності у зазначеній сфері, з одного боку, та визначення шляхів їх вирішення, з іншого боку.

Однією з найвагоміших проблем судової експертної діяльності в умовах воєнного стану є суттєве ускладнення процесу збору, фіксації, збереження і передавання інформації, яка складає доказову базу конкретного кримінального провадження. Найбільшу частку військових злочинів в Україні сьогодні вчиняють на територіях активних бойових дій. Це суттєво обмежує можливість оперативного доступу експертів до місць подій та

об'єктивно створює ризик втрати доказів, їх пошкодження тощо, і, як наслідок, має негативний вплив на якість експертних досліджень [5; 10].

Особливу судову експертну актуальність та суспільне значення дедалі гостріше набуває проблема ідентифікації загиблих осіб. Масовий характер втрат на війні вимагає розширення застосування комплексних методів дослідження, включаючи ДНК-аналіз, дактилоскопію та інші криміналістичні методики [6; 13]. Але обмеженість необхідних ресурсів на державному та регіональному рівнях, складні умови проведення експертиз на територіях, які наближені до лінії фронту, нестача фахівців відповідної кваліфікації у спеціалізованих установах тощо – значно ускладнюють цей процес.

Суттєвим викликом у розвитку та вдосконаленні судової експертної діяльності в умовах воєнного стану в Україні є проблеми кадрового забезпечення експертної діяльності. Структура та масштаби цих проблем обумовлені тим, що в умовах воєнного стану частина фахівців мобілізовані чи змушені були змінити місце роботи. Це стало основною причиною дефіциту кваліфікованих експертів і збільшення навантаження на наявний персонал, та, у свою чергу, негативно впливає на строки проведення судових експертиз, рівень їх якості, глибину наукового обґрунтування тощо [9; 14].

Дедалі вагомішим практичним питанням стає матеріально-технічне забезпечення. Руйнування інфраструктури, нестача сучасного обладнання, перебої електропостачанням – далеко не повний перелік складових, які постійно ускладнюють проведення досліджень [7; 11]. Тому значно зростає потреба розробки, вдосконалення та швидкого впровадження сучасних технологій, зокрема цифрової криміналістики та автоматизованих систем аналізу даних.

Корінного вдосконалення потребує правове регулювання судової експертної діяльності. Передусім це стосується адаптації нормативної бази до умов воєнного стану, спрощення процедур

призначення експертиз, забезпечення належної комунікації та розширення можливостей дистанційної взаємодії між учасниками кримінального провадження [1; 2; 3; 5].

Виключно важлива роль у розвитку судової експертної діяльності належить міжнародній співпраці. Україна дедалі активніше та масштабніше взаємодіє з міжнародними інститутами та окремими відомими фахівцями з метою підвищення якості експертних досліджень та забезпечення їх відповідності міжнародним стандартам [12; 13]. Це особливо важливо при розслідуванні воєнних злочинів.

До найбільш перспективних напрямів поступу у діяльності судових експертів належить цифровізація судової експертної діяльності. Використання новітніх інформаційних технологій (зокрема в межах співпраці з закордонними партнерами), електронних баз даних, систем автоматизованого аналізу тощо – дозволяє підвищити якість та ефективність експертних досліджень [11; 14]. З іншого боку, процес діджиталізації гостро потребує високої пильності, ефективних профілактичних заходів та належного рівня кібербезпеки правового регулювання.

Забезпечити розвиток та вдосконалити судову експертну діяльність не можливо без модернізації та постійного вдосконалення методичного забезпечення. Зокрема, умови воєнного стану вимагають розробки нових методик проведення експертиз та уніфікації підходів до дослідження доказів [8].

Отже, в умовах воєнного стану судова експертна діяльність в Україні зазнає значних трансформацій, які зумовлені новими викликами та потребами практики. Основні проблеми стосуються ускладнення процесу збору доказів, дефіциту кадрів належної кваліфікації, недостатнього матеріально-технічного забезпечення і недосконалості правового регулювання. Для збільшення ефективності судової експертної діяльності необхідно вдосконалити нормативно-правову базу, покращати матеріально-технічне забезпечення, стимулювати розвиток кадрового

потенціалу, впроваджувати новітні інформаційні технології; розширювати міжнародну співпрацю.

Реалізація зазначених заходів забезпечить підвищення якості експертних досліджень, належний рівень доказування та ефективне функціонуванню правової системи України в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України, 1996, № 30, ст. 141. Документ 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 07.05.2026).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України, 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 88. Документ № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 07.05.2026).
3. Про судову експертизу. Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII. Відомості Верховної Ради України, 1994, № 28, ст. 23. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення 07.05.2026).
4. Про правовий режим воєнного стану. Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 28, ст.250. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19> (дата звернення 07.05.2026).
5. Кисельов В. М., Бутович О. І. Особливості призначення та проведення судових експертиз в умовах воєнного стану // Вісник ХНУВС. 2023. № 2. С. 51-58. DOI: 10.32631/v.2023.2.51.
6. Войчишена М. В. Судові експертизи під час розслідування воєнних злочинів: види і значення // Науковий вісник УжНУ. Серія: Право. 2025. Вип. 92. С. 214-219. DOI: 10.24144/2307-3322.2025.92.4.35.

7. Гриненко Ю., Гриненко І. Особливості проведення судово-економічної експертизи щодо встановлення збитків, завданих агресією // Судова експертиза. 2025. № 2. С. 24-30. DOI: 10.32782/forensic.science.2025.2.4.
8. Агапова О. Судова експертиза в контексті відновлення справедливості для України // Судова експертиза. 2025. № 1. С. 18-23. DOI: 10.32782/forensic.science.2025.1.3.
9. Лисеюк А. Деякі сучасні проблеми судово-експертної діяльності // Судова експертиза. 2025. № 1. С. 45-52. DOI: 10.32782/forensic.science.2025.1.7.
10. Груздь О. І., Литвиненко О. Г. Судово-медичні експертизи в умовах воєнного стану // Українська поліцейстика. 2023. № 2. С. 34-39. DOI: 10.32782/2709-9261-2023-2-6-4.
11. Bondarenko-Berenovych V. Forensic expert activities in Ukraine during martial law // Ehrlich's Journal. 2024. № 9. С. 21-27. DOI: 10.32782/ehrlichsjournal-2024-9.03.
12. Shevchuk V. et al. Forensic examination in war crimes investigations // Jurnal Media Hukum. 2023. Vol. 32(1). P. 1-10. DOI: 10.18196/jmh.v32i1.25056.
13. Cioffi A., Cecannecchia C. Role of forensic medicine in war crimes // Medicine, Science and the Law. 2023. Vol. 63(2). P. 85-90. DOI: 10.1177/00258024221125135.
14. Shushakova I., Hershman Y. Development of forensic activity in Ukraine under martial law // Business Inform. 2026. № 1. С. 33-41. DOI: 10.32983/2222-4459-2026-1-33-41.

Цифрова трансформація як чинник інноваційного розвитку підприємств хімічної промисловості України в умовах євроінтеграції

Хімічна промисловість належить до галузей, у яких інноваційна динаміка значною мірою визначається не лише технологічною конкуренцією, а й регуляторним середовищем. Для українських підприємств цей зв'язок набув особливої гостроти: повномасштабна війна зруйнувала частину виробничих потужностей і логістичних ланцюгів, а курс на членство в ЄС вимагає переходу до європейської моделі регулювання обігу хімічної продукції та врахування кліматичних механізмів, що діють на ринку ЄС. Цифрова трансформація в такій ситуації постає не як окремий напрям модернізації, а як інструмент, без якого виконання нових регуляторних вимог і збереження конкурентоспроможності стає надто витратним. Метою дослідження є обґрунтування ролі цифрової трансформації як чинника інноваційного розвитку підприємств хімічної промисловості України з урахуванням вимог європейської інтеграції.

Структурні зрушення в галузі за роки повномасштабної війни детально проаналізовано Г. З. Шевцовою та Н. В. Швець, які фіксують певну адаптацію та стабілізацію діяльності у 2023 р. після шоку 2022 р., що спиралася на попит з боку оборонного, аграрного й будівельного секторів [3]. Дослідниці виокремлюють дві тенденції, які посилилися в цей період: скорочення виробництва базової хімії на тлі зростання частки продукції з вищою доданою вартістю та споживчих товарів, а також ослаблення домінування великих підприємств на користь малого й середнього бізнесу [3]. Застерігаючи, що некерований розвиток цих тенденцій загрожує зниженням стійкості ланцюгів доданої

вартості, зростанням імпортозалежності та втратою позицій на світовому ринку, автори наголошують на потребі стратегічного планування розвитку галузі до початку відбудови. Саме в цьому контексті цифровізація набуває стратегічного змісту: менші за масштабом виробники спеціальної хімії можуть конкурувати лише за рахунок гнучкості, швидкості розроблення рецептур і точності управління якістю, а ці переваги без цифрових інструментів недосяжні.

Головним регуляторним викликом для галузі є імплементація європейських регламентів REACH і CLP. Постановою Кабінету Міністрів України від 23 липня 2024 р. № 847 затверджено Технічний регламент щодо безпечності хімічної продукції, який відтворює логіку регламенту REACH: реєстрацію речовин, вироблених чи імпортованих в обсязі понад одну тонну на рік, та підготовку звіту з хімічної безпеки для речовин понад десять тонн на рік [1]. Постанова від 5 грудня 2025 р. № 1598 скоригувала строки переходу: вимоги щодо класифікації, маркування та пакування застосовуватимуться до речовин з 15 листопада 2027 р., до сумішей – з 1 травня 2028 р., а реєстрація речовин здійснюватиметься поетапно залежно від обсягів, із завершальним строком 1 березня 2033 р. для діапазону від однієї до ста тонн на рік [2]. Подовження перехідних періодів знижує короткостроковий тиск, однак не змінює суті вимог: підприємство має знати повний склад своєї продукції, походження кожного компонента, його класифікацію та обсяги обігу, а також підтримувати актуальність паспортів безпеки й обмінюватися даними з постачальниками і споживачами. Для виробників із широкою номенклатурою такий обсяг інформації може ефективно оброблятися лише в цифрових системах управління даними про продукцію та регуляторну відповідність.

Другим чинником є механізм коригування вуглецевих викидів на кордоні, запроваджений Регламентом (ЄС) 2023/956, що охоплює, зокрема, добрива та водень [5]. З початком остаточного періоду дії механізму з 2026 р. імпорт таких товарів у ЄС потребує

визначення та верифікації вбудованих викидів, тобто фактично побудови системи моніторингу, звітування та перевірки на рівні виробничих процесів. Для частини українських хімічних підприємств, орієнтованих на експорт азотних добрив, це означає, що цифрові системи обліку енергоспоживання й викидів стають умовою доступу до ринку, а не лише інструментом внутрішньої оптимізації. Водночас дані, зібрані для виконання вимог механізму, створюють підґрунтя для ідентифікації найбільш вуглецевоємних стадій виробництва і, відповідно, для інвестиційних рішень щодо декарбонізації. Інакше кажучи, регуляторна та інноваційна логіки тут збігаються: та сама інформаційна інфраструктура, що забезпечує звітування перед імпортером у ЄС, дозволяє обґрунтувати заміну сировини, модернізацію енергетичного господарства чи перехід до менш вуглецевоємних технологічних маршрутів.

Концепція «Хімії 4.0», яка поєднує технології Індустрії 4.0 із принципами циркулярної економіки та сталого розвитку, дає змогу розглядати ці регуляторні вимоги як рушій інновацій. Р. Fantke та співавтори доводять, що цифровізація є необхідною умовою переходу до сталої хімії: вона забезпечує прозорість даних уздовж ланцюга створення вартості, підтримує підхід «безпечний і сталий за задумом» на стадії розроблення речовин, знижує бар'єри входу в науково-дослідну діяльність і уможливорює нові бізнес-моделі; водночас автори підкреслюють потребу в стандартизованих моделях даних, перекваліфікації персоналу та міжорганізаційній співпраці [4]. Для українських підприємств це означає, що інвестиції в цифрові двійники процесів, лабораторні інформаційні системи, моделювання властивостей речовин і предиктивне обслуговування обладнання слід оцінювати не ізольовано, а як частину єдиної стратегії, у якій дані для регуляторної відповідності, для управління виробництвом і для розроблення нових продуктів походять з одного джерела.

Отже, цифрова трансформація виступає системним чинником інноваційного розвитку підприємств хімічної промисловості

України, оскільки саме вона перетворює вимоги євроінтеграції з витратного обов'язку на передумову модернізації. Імплементация національних аналогів REACH і CLP та дія механізму коригування вуглецевих викидів на кордоні формують потребу в цифровому управлінні даними про продукцію й викиди, а ці дані водночас стають ресурсом для розроблення продукції з вищою доданою вартістю. Ключовими обмеженнями залишаються воєнні ризики, дефіцит кваліфікованих кадрів і фінансових ресурсів, особливо для малих і середніх підприємств, що актуалізує питання державної та донорської підтримки галузевої цифровізації. Подальші дослідження доцільно зосередити на розробленні моделі оцінювання цифрової зрілості хімічних підприємств з урахуванням вимог європейського регулювання.

Список використаних джерел

1. Постанова Кабінету Міністрів України № 847. (2024, 23 липня). Про затвердження Технічного регламенту щодо безпеки хімічної продукції. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/847-2024-p>
2. Постанова Кабінету Міністрів України № 1598. (2025, 5 грудня). Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 10 травня 2024 р. № 539 і від 23 липня 2024 р. № 847. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1598-2025-p>
3. Шевцова, Г. З., & Швець, Н. В. (2025). Як українська хімічна промисловість долає виклики воєнного часу: структурні виміри. Бізнес Інформ, (1), 308–324. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2025-1-308-324>
4. Fantke, P., Cinquemani, C., Yaseneva, P., De Mello, J., Schwabe, H., Ebeling, B., & Lapkin, A. A. (2021). Transition to sustainable chemistry through digitalization. Chem, 7(11), 2866–2882. <https://doi.org/10.1016/j.chempr.2021.09.012>
5. Regulation (EU) 2023/956 of the European Parliament and of the Council of 10 May 2023 establishing a carbon border adjustment

mechanism. (2023). Official Journal of the European Union, L 130, 52–104. <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/956/oj/eng>

Лобода Ю. П.

кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри адміністративного права і процесу,
фінансового та інформаційного права
ЗВО «Львівський університет бізнесу та права»

Пась Я. І.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
ЗВО «Львівський університет бізнесу та права»

Ідентичність права як його феноменологічна характеристика

Безпосереднім приводом для пропонованих міркувань став смисловий резонанс від ознайомлення з матеріалами міжнародної наукової конференції “Право, мораль, відповідальність” (“Law, Morality, and Responsibility”), яка відбулася на юридичному факультеті ЛНУ ім. І. Франка 17-18 квітня 2026 р. з участю вітчизняних та британських науковців.

Однією із центральних семантичних площин, у якій розгорталися дискусії, була колізійна природа співвідношення індивідуальних прав і свобод людини та моралі як фактора, що визначає межі та підставність втручання з боку держави і суспільства в особистий простір. Як спосіб розв’язання цієї колізії називалися сучасні інтерпретації нормативістської парадигми, котрі на практиці постають набагато ліберальнішими, ніж традиційні природно-правові підходи, інтегровані у суспільну мораль та побудовану на ній правову метафізику.

Однією з програмних вимог до України на шляху європейської інтеграції є протидія всім проявам корупції та непрозорості у сфері фінансів, бюджетних закупівель та діяльності природних монополістів, що актуалізує проблему співвідношення права і моралі в аспекті економічної поведінки та мотивації учасників ринку та регуляторів. Ми усвідомлюємо, що належна увага до загальнотеоретичних проблем права, моралі та відповідальності є методологічною передумовою будь-яких

розвідок у царині економіки, фінансів, парадигм сталого розвитку. Відтак, як видається, доцільно поглянути на тенденції осмислення співвідношення права та моралі у контексті індивідуальних свобод та дискусії, обумовлені новими викликами.

У вітчизняному науковому обігу упродовж 90-их років ХХ ст. – перших двох десятиліть ХХІ ст. сформувалася стійка тенденція інтерпретації правових феноменів сучасності у категоріях природно-правових концепцій ранньомодерної доби.

Сьогодні вже очевидно, що ці концепції відіграли свою роль в історії думки та соціального прогресу і потребують модифікації чи просто заміни іншими, більш сучасними, що відповідають сутності та структурам суспільства постмодерну, зокрема новій антропологічній моделі.

Вже у період модернізму ототожнення права та моралі стало однією з теоретичних підвалин тоталітаризму та авторитарних режимів, протидіяти яким було покликане вчення нормативізму, що наголошувало на винятковій своєрідності феномену права, неприпустимості його ототожнення з іншими формами та способами соціальної регуляції. Будучи наділене власною якістю, право поводить себе певним чином, виконуючи властиві виключно йому функції. Штучне, протиприродне приписування праву не характерних для нього властивостей, функцій чи атрибутів спотворює його феноменологічні характеристики, нівелює обумовлені сутністю права самообмеження, відкриваючи шлях до волюнтаризму та безконтрольних зловживань з боку носіїв образу соціальних авторитетів.

Пафос критики права з позицій моралі, яким надихалися, зокрема, автори рішення Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 р. у справі про призначення судом більш м'якого покарання (справа про верховенство права), у практиці розвинених сучасних суспільств нівелюється неоднозначним сприйняттям моралі як зовнішнього соціального фактора, що втручається у приватну сферу особи. Мораль, не меншою мірою, як і право, зазнає історичних змін та відрізняється у різних соціальних груп,

що ускладнює аксіологічну ідентифікацію суспільства на засадах моралі.

Здатність права забезпечувати цілісність суспільства, єдність та стабільність соціонормативної регуляції забезпечує його переваги над мораллю. Оцей зворотній методологічний та соціально-філософський тренд, як видається, обумовив повторну актуалізацію нормативістської парадгми вже у контексті сучасної неоліберальної ідеології.

Ідентичність права, поза сумнівом, є його феноменологічною характеристикою, котра унеможливує його ототожнення з іншими соціонормативними системами, ігнорування чого неминуче призводить до тоталітаризму та деградації постмодерних форм соціальної організації, адже "Я є для самого себе й даний собі як Я сам завдяки очевидності досвіду" [1, с. 157].

Список використаних джерел

1. Гусерль Е. Картезіанські медитації. Вступ до феноменології. - К.: Темпора, 2021. - 304 с.

Феленчак Ю.

д.е.н., доцент,

професор, Львівський університет бізнесу та права,

м. Львів, Україна,

запрошена професор програми післядипломної освіти у галузі

суспільства, культури та кордонів,

Державний університет західної Парани (UNIOESTE),

м. Фос-ду-Ігуасу, Бразилія

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6673-9180>

Соціальна взаємодія в прикордонних регіонах у контексті розвитку туризму та рекреації

У сучасних умовах глобалізації та євроінтеграційних процесів прикордонні регіони дедалі більше перетворюються на важливі осередки соціальної взаємодії, міжкультурного діалогу та транскордонного співробітництва. Вони є не лише територіями, розташованими поблизу державних кордонів, а й особливим соціокультурним простором, у межах якого відбувається постійна взаємодія різних культур, мов, традицій, соціальних практик та моделей суспільного розвитку. Формування прикордонних територій залежить від сукупності політичних, історичних, географічних, економічних та соціокультурних чинників. Такі регіони часто об'єднані спільною історичною спадщиною, етнокультурними особливостями, економічними зв'язками та тривалими сусідськими відносинами.

У науковому дискурсі поряд із поняттям «прикордонний регіон» часто використовується термін «прикордонна територія», який вважається більш гнучким у процесі розробки програм і концепцій розвитку прикордоння [2]. З позицій соціальних наук прикордонні регіони виступають середовищем активної соціальної взаємодії, де щоденно відбуваються міжкультурні контакти, трудова міграція, транскордонна співпраця, освітні обміни, торгівля та туристична діяльність. У таких регіонах формуються

нові моделі локальної ідентичності, у яких поєднуються елементи кількох культур, соціальних норм і цінностей.

Водночас прикордонні території можуть бути простором соціальних суперечностей і викликів. Різниця в рівнях економічного розвитку, мовні бар'єри, політичні конфлікти або наслідки історичних процесів здатні ускладнювати взаємодію між спільнотами. У періоди кризових періодів саме прикордонні регіони першими відчувають наслідки міграційних процесів, соціальної напруги та безпекових загроз. З огляду на це, сучасні дослідники розглядають прикордоння не як периферію держави, а як важливу зону міжнародної комунікації, міжкультурної взаємодії та формування спільного гуманітарного простору.

Одним із ключових механізмів активізації соціальної взаємодії у прикордонних регіонах виступають туризм і рекреація. У сучасних умовах вони виконують не лише економічну чи дозвілєву функцію, а й важливу соціоінтеграційну роль. Туризм створює умови для постійної взаємодії представників різних культур, сприяє подоланню соціальних і культурних бар'єрів, розвитку міжкультурної комунікації та формуванню атмосфери толерантності й взаєморозуміння. Через туристичні практики, культурні обміни, фестивалі, спільні рекреаційні заходи та транскордонні туристичні маршрути формується особливий соціокультурний простір прикордонних територій.

Особливе значення туризм і рекреація мають для економічно депресивних, віддалених і гірських регіонів, оскільки сприяють створенню робочих місць, розвитку місцевої інфраструктури, підтримці малого підприємництва та залученню інвестицій. Водночас туристична діяльність активізує соціальне життя місцевого населення, розширює міжкультурні контакти та посилює соціальну інтеграцію громад через включення їх у економічні й культурні процеси.

Туристична діяльність також виступає важливим чинником розвитку місцевих спільнот і збереження культурної ідентичності. Залучення туристів стимулює відновлення традицій, народних

ремесел, локальних практик і нематеріальної культурної спадщини, формуючи попит на автентичний культурний продукт. Це сприяє зміцненню локальної самоідентифікації, підвищенню культурної самосвідомості населення та активнішій участі громади у збереженні власної культурної спадщини.

Водночас неконтрольований розвиток туризму може призводити до комерціалізації культури, втрати автентичності та поступового послаблення локальних традицій. У зв'язку з цим особливого значення набуває впровадження принципів сталого та інклюзивного туризму, які забезпечують баланс між економічними вигодами, соціальною інтеграцією та збереженням культурної самобутності місцевих спільнот.

Отже, у сучасних умовах прикордонні регіони виступають важливим простором соціальної взаємодії та міжкультурного діалогу, а туризм і рекреація є дієвими чинниками соціальної інтеграції, транскордонної комунікації та розвитку місцевих громад. Їхній подальший розвиток має ґрунтуватися на принципах сталості, культурної відповідальності та підтримки міжкультурного співробітництва, що відповідає сучасним євроінтеграційним тенденціям.

Список використаних джерел

1. Куниця Т. Ю., Пастушенко Г.П. Особливості життєвих орієнтацій дітей та молоді в умовах пограниччя України: громадянський аспект // Наукові інновації та передові технології. 2025. № 12(52) С. 1854-1865. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/747974/> (дата звернення: 08.05.2026).
2. Мілашовська О. І. Прикордонний регіон як об'єкт дослідження регіональної економіки // Ефективна економіка. 2010. № 3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=173> (дата звернення: 08.05.2026).

Інститут шлюбу та розлучення в сімейному праві України: сучасні виклики та перспективи реформування

Актуальність дослідження

Інститут шлюбу та його припинення належить до базових інститутів сімейного права, оскільки через нього реалізуються особисті немайнові та майнові права подружжя, а також забезпечуються права дітей. В умовах зростання кількості сімейних спорів, воєнної міграції, мобілізації, фактичної відсутності одного з подружжя та цифровізації державних сервісів традиційні механізми укладення і розірвання шлюбу потребують переосмислення. Особливої уваги вимагають питання поділу спільного майна, виконання аліментних обов'язків, визначення місця проживання дитини та запобігання надмірній конфліктності судових процедур.

Метою тез є узагальнення правових аспектів укладення та розірвання шлюбу в Україні, визначення проблемних питань правозастосування та формулювання практичних рекомендацій щодо вдосконалення сімейного законодавства і судової практики.

Виклад основного матеріалу

Шлюб у сімейному праві України доцільно розглядати не як звичайний цивільно-правовий договір, а як комплексний юридичний факт і правовий статус, що поєднує приватноправові та публічно-правові елементи. З одного боку, шлюб ґрунтується на добровільності, рівності жінки і чоловіка, свободі особистого вибору та автономії сімейного життя. З іншого боку, держава встановлює імперативні умови його укладення, порядок державної реєстрації та правові наслідки, оскільки сім'я має суспільне значення і потребує правової охорони.

З моменту державної реєстрації шлюбу між подружжям виникає комплекс особистих немайнових і майнових прав та обов'язків. До особистих немайнових прав належать право на повагу до індивідуальності, свободу вибору занять і місця проживання, спільне вирішення питань сімейного життя, взаємну повагу і підтримку. Майнові наслідки полягають насамперед у виникненні режиму спільної сумісної власності щодо майна, набутого за час шлюбу. Такий режим виконує компенсаторну та гарантійну функцію, адже захищає інтереси того з подружжя, хто не мав самостійного доходу з поважних причин, але брав участь у забезпеченні сімейного добробуту іншим способом.

Водночас практика свідчить, що презумпція спільної сумісної власності не завжди забезпечує справедливий результат без належного доказування джерел походження майна, часу його набуття, реального внеску сторін та добросовісності їхньої поведінки. Тому у спорах про поділ майна важливо не обмежуватися формальним з'ясуванням факту перебування сторін у шлюбі, а досліджувати економічний зміст правовідносин: джерела фінансування, наявність особистих коштів, кредитних зобов'язань, корпоративних прав, об'єктів інтелектуальної власності, нерухомості та іншого майна, що має складну правову природу.

Окремим інструментом запобігання майновим конфліктам є шлюбний договір. Його значення полягає не лише у можливості змінити законний режим майна подружжя, а й у забезпеченні правової визначеності на випадок розірвання шлюбу. Проте в Україні цей інститут використовується недостатньо активно. Причинами є низька правова обізнаність громадян, психологічне несприйняття договору як превентивного правового механізму та обмежена практика роз'яснення його переваг нотаріусами й адвокатами.

Розірвання шлюбу є правовим механізмом реалізації свободи особи припинити сімейні відносини, якщо їх подальше збереження суперечить інтересам одного з подружжя, дітей або суспільним

інтересам. Сучасне сімейне право фактично відмовляється від моделі “винного розлучення”, а визначальним критерієм стає неможливість подальшого спільного життя та відсутність реальних перспектив збереження сім’ї. Такий підхід відповідає принципам поваги до гідності, приватності та особистої автономії.

Судовий порядок розірвання шлюбу має особливе значення у випадках, коли подружжя має спільних неповнолітніх дітей або один із подружжя заперечує проти розлучення. Однак на практиці судова процедура нерідко стає не способом комплексного врегулювання сімейного конфлікту, а лише формальним механізмом припинення шлюбу. Унаслідок цього після набрання рішенням законної сили між сторонами продовжуються окремі спори: про місце проживання дитини, участь у вихованні, аліменти, поділ майна, користування житлом. Така фрагментація спорів збільшує процесуальне навантаження та поглиблює конфлікт між батьками.

Наукова новизна запропонованого підходу полягає в обґрунтуванні потреби переходу від “подієвої” моделі розгляду сімейного спору до інтегрованої моделі сімейного врегулювання. Її зміст полягає у тому, що розірвання шлюбу, визначення місця проживання дитини, порядок участі батьків у вихованні, аліментні зобов’язання та основні майнові питання мають розглядатися не ізольовано, а як взаємопов’язані елементи одного сімейного конфлікту. Такий підхід дасть змогу зменшити кількість повторних процесів, посилити стабільність судових рішень і забезпечити реальний, а не декларативний пріоритет найкращих інтересів дитини.

Особливої уваги потребує визначення найкращих інтересів дитини. У законодавстві доцільно закріпити орієнтовний перелік критеріїв, які суд має оцінювати: сталість соціального середовища дитини, її емоційний зв’язок з кожним із батьків, здатність батьків забезпечити безпечні умови проживання, готовність сприяти спілкуванню з іншим із батьків, психологічний стан дитини, її вік і думку, якщо вона може її висловити. Водночас такі критерії не

повинні бути механічною формулою, а мають застосовуватися з урахуванням конкретних обставин справи.

Практичне значення має розвиток сімейної медіації. Медіаційний етап доцільно застосовувати передусім у спорах щодо дітей та майна, де сторони здатні до діалогу. Він не повинен перешкоджати доступу до суду, але може бути стимульований через зменшення судових витрат, роз'яснення сторонам переваг домовленості, залучення психологів і соціальних фахівців у справах щодо дітей. Водночас медіація не може бути універсальною вимогою у справах, де наявні ознаки домашнього насильства, істотного дисбалансу сторін або загрози дитині.

Цифровізація сімейних процедур також має практичний потенціал. Доцільним є розширення електронних сервісів для подання заяв до органів державної реєстрації актів цивільного стану, отримання витягів, участі у судових засіданнях дистанційно, а також електронного обміну документами між судом, органами опіки та піклування, виконавчою службою і ДРАЦС. Разом із тим цифровізація не повинна знижувати стандарти перевірки волевиявлення сторін, захисту персональних даних і прав дітей.

У сфері аліментних зобов'язань перспективним є подальше вдосконалення механізмів автоматизованого контролю за виконанням рішень, ефективної взаємодії між виконавцями, банками, роботодавцями та державними реєстрами. Практична рекомендація полягає у тому, щоб поряд із санкціями до боржників розвивати механізми швидкого встановлення реального доходу, майнового стану, прихованої зайнятості та активів. Це дозволить уникати ситуацій, коли формально присуджені аліменти не забезпечують фактичного утримання дитини.

Висновки та практичні рекомендації

Шлюб і розірвання шлюбу в сімейному праві України є комплексними правовими явищами, які охоплюють особисті, майнові та батьківські правовідносини. Ефективність їх регулювання залежить не лише від формального закріплення процедур, а й від здатності правової системи забезпечити

справедливий баланс між автономією подружжя, стабільністю сімейних відносин і захистом прав дітей.

З метою вдосконалення правозастосування доцільно: 1) законодавчо конкретизувати критерії найкращих інтересів дитини; 2) розвивати сімейну медіацію як гнучкий, але не примусовий механізм врегулювання спорів; 3) популяризувати шлюбний договір як інструмент правової визначеності; 4) деталізувати правила доказування у спорах про поділ складних майнових активів; 5) удосконалити процедури розірвання шлюбу в умовах воєнного стану та відсутності одного з подружжя; 6) забезпечити електронну взаємодію суду, органів ДРАЦС, органів опіки та виконавчої служби; 7) посилити реальне виконання аліментних рішень через інтеграцію державних реєстрів і швидке виявлення доходів боржника.

Отже, подальший розвиток сімейного законодавства має бути спрямований не лише на спрощення процедур, а й на підвищення якості захисту прав людини у сімейній сфері. Саме поєднання правової визначеності, медіаційних практик, цифрових сервісів і дитиноцентричного підходу може забезпечити сучасну модель регулювання шлюбних та розлучних правовідносин в Україні.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III // Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21-22. Ст. 135.
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40-44. Ст. 356.
4. Про державну реєстрацію актів цивільного стану : Закон України від 01.07.2010 р. № 2398-VI // Відомості Верховної Ради України. 2010. № 38. Ст. 509.
5. Конвенція про права дитини від 20.11.1989 р. : ратифікована Постановою Верховної Ради України від 27.02.1991 р. № 789-XII.

6. Nestertsova-Sobakar O. V. Termination of marriage due to divorce and its legal consequences under the family legislation of Ukraine taking into account the legal regime of martial law. *Uzhhorod National University Herald. Series: Law*. 2025. № 2(86). P. 166-171. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.2.26>.
7. Kyrychenko T. S. Contractual regulation of marital relations in Ukraine. *Law and Safety*. 2025. Vol. 97, № 2. P. 81-91. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2025.2.07>.
8. Pushka D. Joint custody after divorce: prospects for implementation in Ukraine. *Scientific and Information Bulletin*. 2025. DOI: <https://doi.org/10.33098/2078-6670.2025.19.31.260-265>.
9. Chornopyska V., Nemtsev A. Basic principles of regulation of family legal relations in Ukraine and the USA: comparative analysis. *Bulletin of Lviv Polytechnic National University. Series: Legal Sciences*. 2025. Vol. 12, № 1. P. 274-280. DOI: <https://doi.org/10.23939/law2025.45.274>.
10. Poharchenko T. V. Legal consequences of concluding a marriage contract in Ukraine. *European Scientific e-Journal*. 2025. № 37. P. 40-51. DOI: <https://doi.org/10.47451/jur2025-04-01>.

Психологічна безпека як базова умова ефективного освітнього середовища в умовах суспільної нестабільності

Сучасна освітня система переживає період глибоких трансформацій, зумовлених суспільними змінами, зокрема умовами воєнного стану, соціальної нестабільності та високого рівня інформаційного навантаження. У цих умовах змінюється не лише зміст освіти, але й підходи до організації освітнього процесу. Одним із ключових пріоритетів стає забезпечення психологічної безпеки всіх учасників освітнього процесу як базової умови ефективного навчання та гармонійного розвитку особистості.

Психологічна безпека в освітньому середовищі розглядається як стан, у якому учасники освітнього процесу відчують емоційний комфорт, захищеність від психологічного насильства, прийняття та підтримку. Це не лише відсутність булінгу чи конфліктів, а значно ширше поняття, що включає атмосферу довіри, поваги, відкритої комунікації та передбачуваності взаємодії. Дитина, яка перебуває у психологічно безпечному середовищі, має можливість вільно висловлювати свої думки, проявляти ініціативу, не боячись осуду чи приниження і в кінцевому результаті це – успішність у навчанні.

У сучасних реаліях значна частина дітей приходить до школи з підвищеним рівнем тривожності, що пов'язано з впливом воєнних подій, нестабільності та інформаційного перевантаження. Це проявляється у різних формах поведінки: від замкнутості, емоційної відстороненості та апатії до підвищеної агресивності, імпульсивності та конфліктності. Такі стани безпосередньо впливають на когнітивні процеси – знижується концентрація уваги, погіршується пам'ять, виникають труднощі у засвоєнні навчального матеріалу. Відповідно, без забезпечення базового

відчуття безпеки ефективність освітнього процесу значно знижується.

З позиції психологічної науки (А. Маслоу, К. Роджерс), потреба у безпеці є однією з базових потреб людини. Лише після її задоволення можливий повноцінний розвиток особистості, самореалізація та ефективне навчання. У цьому контексті школа виступає не лише як інституція передачі знань, а як середовище, що має забезпечити психологічну стабільність дитини.

Ключову роль у формуванні психологічно безпечного середовища відіграє дорослий – педагог або практичний психолог. Саме дорослий є джерелом стабільності, передбачуваності та підтримки. Важливими є такі аспекти взаємодії: уважне ставлення до емоцій дитини, вміння слухати без осуду, підтримка у складних ситуаціях, а також здатність до емпатії. Наявність хоча б одного емоційно стабільного дорослого значно знижує рівень тривожності дитини та сприяє формуванню довіри до освітнього середовища.

Важливим елементом формування психологічно безпечного освітнього середовища є створення доступних і зрозумілих для дітей каналів звернення по допомогу. У практиці роботи ліцею ефективним інструментом стала інтеграція кнопки «Говори» в електронному освітньому середовищі. Даний інструмент дозволяє учням у зручний для них спосіб повідомити про ситуації, які викликають дискомфорт, тривогу або потребують втручання дорослого.

Особливістю цього підходу є те, що він враховує психологічні бар'єри дітей щодо звернення за допомогою. Значна частина учнів не готова відкрито говорити про свої труднощі через страх осуду, недовіру або сором. Можливість звернення через цифровий інструмент знижує рівень напруги та створює відчуття контролю над ситуацією.

Практичне впровадження кнопки «Говори» супроводжується системною інформаційно-просвітницькою роботою з учнями різних вікових категорій. Під час виховних годин діти ознайомлюються з принципами її використання, обговорюють

ситуації, у яких варто звертатися по допомогу, а також формують розуміння, що звернення – це не прояв слабкості, а відповідальна поведінка.

Важливо підкреслити, що ефективність такого інструменту залежить не лише від його наявності, але й від довіри до системи реагування. Учні повинні бути впевнені, що їх звернення буде розглянуте, а інформація – використана етично та конфіденційно. Саме тому ключовим є своєчасне реагування з боку психолога та адміністрації, а також збереження принципів безпеки та підтримки.

Використання кнопки «Говори» також дозволяє виявляти приховані проблеми у класних колективах, зокрема випадки булінгу, соціальної ізоляції чи емоційного неблагополуччя, які не завжди є очевидними для педагогів. Це дає можливість переходити від реактивної моделі роботи до профілактичної, що є одним із сучасних підходів у діяльності шкільного психолога.

Окрему увагу варто приділити проблемі булінгу як одному з ключових чинників порушення психологічної безпеки. Сучасні підходи акцентують увагу не лише на взаємодії «агресор – жертва», але й на ролі спостерігачів. Саме позиція більшості може або підтримувати агресивну поведінку, або, навпаки, сприяти її припиненню. Тому важливим є формування у дітей відповідальності за власну позицію та розвиток навичок безпечного втручання.

Таким чином, психологічна безпека є не додатковим елементом освітнього процесу, а його фундаментом. Саме вона створює умови, у яких дитина може не лише здобувати знання, але й розвиватися як особистість.

Список використаних джерел

1. Маслоу А. Мотивація і особистість – К.: Основи. 2004
2. Роджерс К. Становлення людини. – К.: Основи, 2000
3. Концепція «Нова українська школа» / Міністерство освіти і науки України. – К., 2016

4. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 №2145-8.-Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>
5. Бочарова В. В. Взаємодія сім'ї та школи у формуванні психологічної стійкості підлітків // Практична психологія та соціальна робота. – 2022. – №6. – С. 12–18.

Туляков В. О.

доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН
України,

Національна академія правових наук України,
професор кафедри кримінального права

Національний університет «Одеська юридична академія»

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2716-7244>

Відкрита віктимологія: до питання про автономію потерпілого в умовах збройного конфлікту

Актуальність і проблематика дослідження. Класична віктимологічна парадигма формувалася в умовах відносно стабільних правових порядків, де держава монополізувала як процес визнання жертви, так і «менеджмент» її інтересів у кримінальному провадженні. Масштабна збройна агресія російської федерації проти України створила принципово нові умови: мільйони потерпілих від воєнних злочинів, депортацій, катувань, руйнування домівок і довкілля одночасно є суб'єктами міжнародного гуманітарного права, внутрішнього кримінального процесу, міжнародних механізмів встановлення істини та транзитивного правосуддя. У цьому контексті традиційна формула «потерпілий це той, кому кримінальним правопорушенням безпосередньо завдано шкоди» виявляється функціонально недостатньою: вона ігнорує мобільність жертв, дифузність та множинність шкоди, а також ризик інструменталізації статусу жертви державними та міжнародними інститутами.

Теоретична рамка: аналогія з теорією міжнародного розвитку. Концептуальним поштовхом для переосмислення «жертвоцентричних» моделей слугує аргумент, сформульований у публічному дискурсі управління міжнародним розвитком, зокрема в контексті критики «допомоги, що не слухає». Зовнішні актори, які самі визначають проблему, проєктують рішення, реалізують і оцінюють інтервенції, не лишаючи локальним спільнотам агентності, і системи кримінального правосуддя, які декларують

орієнтацію на жертву, але на рівні структурного дизайну продовжують використовувати потерпілого як інструмент легітимації репресивної влади, відтворюють аналогічну асиметрію знання і влади.

Така паралель дозволяє перенести аналітичний інструментарій постколоніальної критики розвитку до площини кримінально-правової теорії та сформулювати концепцію відкритої віктимології.

Наукова новизна. Дослідження пропонує три оригінальних теоретичних внески:

1. Концепція «права не бути інструменталізованим». На відміну від усталених прав жертв (право на інформацію, участь, захист, відшкодування), запропоноване право є негативним за своєю природою: воно захищає автономію потерпілого відмовитись від ролі, виписаної для нього системою кримінальної юстиції. Доктринально воно конкретизується у трьох вимірах:

- свобода не ініціювати кримінальне провадження, коли запуск репресивного механізму суперечить усвідомленим інтересам або цінностям потерпілого;

- право обмежити або припинити участь у вже відкритому провадженні без втрати доступу до інших форм захисту;

- право надати перевагу некримінальним формам реагування (медіації, відновним практикам, механізмам встановлення істини та репараціям) без обов'язкового фокусу на покаранні.

2. Принцип «значимого голосу без права вето». Враховуючи особливий публічний інтерес до переслідування тяжких міжнародних злочинів, запропонована формула розмежовує автономію потерпілого (процесуальна свобода, вибір форми реагування) і абсолютне право зупинити переслідування. Потерпілий не може заблокувати кримінальне переслідування воєнних злочинів, проте система зобов'язана інституційно забезпечити простір, де його голос (включно з відмовою від участі) приймається як значима позиція, а не правовий сбій.

3. Модель відкритої віктимології як відповідь на три війноспецифічні стресори. На основі аналізу українського контексту виявлено три структурні виклики, що розкривають обмеженість статутного підходу при аналізі віктимності та віктимізації:

- мобільність і розпорошеність: мільйони внутрішньо переміщених осіб та біженців об'єктивно не можуть своєчасно подати заяву у «правильній» юрисдикції – запропонована модель визнає відкладене визнання на підставі сукупності доказів (свідчення, дані НУО, матеріали міжнародних місій);

- складність і дифузність шкоди: одна особа одночасно є жертвою руйнування житла, сексуального насильства, катувань і хронічної психологічної травми; на колективному рівні страждають громади, екосистеми, наступні покоління – відкрита віктимологія агрегує ці форми через концепцію «індивідуально-колективного визнання»;

- держава як елемент проблеми: перевантажені правоохоронні органи, фрагментований судовий ландшафт і часткова втрата контролю над територією унеможливають державну монополію на визначення жертви системна інтеграція стандартів ЄСПЛ, Римського статуту і Директиви ЄС 2012/29/EU створює зовнішній нормативний каркас, що коригує та доповнює національну практику.

Практичні рекомендації. З огляду на євроінтеграційний курс України та тривання збройного конфлікту пропонуються такі зміни до законодавства та інституційної практики:

1. Кодифікація права не бути інструменталізованим у главі 3 КПК України як самостійного права потерпілого поряд із правом на інформацію, участь і відшкодування, із визначенням меж його реалізації стосовно переслідування тяжких міжнародних злочинів.

2. Запровадження механізму відкладеного визнання адміністративного протоколу, що дозволяє особі зафіксувати факт віктимізації поза кримінальним провадженням на підставі сукупності доказів (у т. ч. без особистої присутності), зі

збереженням права ініціювати провадження або звернутись до міжнародних механізмів у майбутньому.

3. Інституціоналізація відновних практик (медіація, кола відновного правосуддя, громадські слухання щодо компенсацій) як повноцінних альтернатив кримінальному переслідуванню для злочинів середньої тяжкості, вчинених в умовах збройного конфлікту, з одночасним закріпленням права потерпілого переключитись між процедурами.

4. Гармонізація з Директивою ЄС 2012/29/EU у частині, що стосується мінімальних стандартів прав, підтримки та захисту жертв злочинів, із урахуванням воєнної специфіки: адаптація статті 22 (індивідуальна оцінка потреб) до умов масових і повторюваних віктимізацій.

Адаптація статті 22 Директиви 2012/29/EU до українських реалій вимагає переосмислення самої моделі «індивідуальної оцінки» в умовах масових, повторюваних та воєнно зумовлених віктимізацій. У форматі воєнної агресії Росії й систематичного вчинення міжнародних злочинів (обстріли, депортації, тортури, сексуальне насильство, екологічні злочини) звичайна, «штучно індивідуалізована» модель оцінки жертви, яку задумував європейський законодавець для «звичайного» кримінального правопорушення, перестає бути ефективною та гуманною. У таких умовах, по-перше, масовість шкоди й повторюваність травматичного досвіду створюють нову категорію жертв жертв міжнародних злочинів і збройної агресії, які потребують спеціального, типовизованого, але водночас чутливого підходу до виявлення їхніх потреб у захисті, підтримці та доступі до правосуддя.

Стаття 22 Директиви 2012/29/EU виходить із презумпції, що компетентні органи здійснюють своєчасну індивідуальну оцінку конкретної особи з метою визначення специфічних потреб у захисті й виборі спеціальних заходів (відокремлення від обвинуваченого, особливі способи допиту, технічні засоби тощо), аби запобігти повторній віктимізації, залякуванню й помсті.

Український досвід воєнного часу та напрацювання інституційної інфраструктури (координаційні центри підтримки потерпілих і свідків, «зелені кімнати», спеціалізовані програми при судах) показують, що в ситуації десятків і сотень тисяч потерпілих індивідуальна оцінка має доповнюватися багаторівневою моделлю: поєднанням групових (типових) профілів жертв воєнних злочинів, ризик-орієнтованих алгоритмів скринінгу та спеціальних процедур для особливо вразливих груп (діти, жертви сексуального насильства, депортовані, родини зниклих безвісти). Це означає, що «індивідуальність» у воєнних умовах реалізується не лише через «ручний» кейс-менеджмент, а й через гнучкі, стандартизовані протоколи, які дозволяють масштабувати захист, не втрачаючи чутливості до травми.

Виходом на рівень оновлення *acquis* ЄС є те, що досвід України та інших держав, які зіткнулися з міжнародними злочинами, уже стимулює європейського законодавця до перегляду Директиви 2012/29/EU, у тому числі її статей 22–25. У підготовлюваних змінах, як зазначають експерти ЄС, вперше прямо згадуються жертви міжнародних злочинів, що логічно вимагає закріплення спеціальних правил індивідуальної (та групової) оцінки потреб таких жертв, удосконалення стандартів доступності підтримки, розширення прав на інформацію, участь і компенсацію, а також формалізації транскордонної координації служб підтримки.

У цьому контексті гармонізація українського законодавства з Директивою 2012/29/EU набуває двовекторного характеру: з одного боку, Україна має побудувати власну модель оцінки потреб потерпілих відповідно до чинних статей 22–25, а з іншого – її воєнний досвід стає фактичним драйвером подальшого перегляду цих статей на рівні ЄС, зокрема шляхом інституціоналізації стандартів для жертв міжнародних злочинів, масових і повторюваних віктимізацій. Адаптація змін до Директиви 2012/29/EU у воєнний час потребує переходу від «штучно індивідуальної» до багаторівневої моделі оцінки потреб

потерпілих, яка поєднує індивідуальну, групову та ситуаційну оцінку ризиків. Умовно кажучи, спочатку мають застосовуватися типові профілі жертв воєнних злочинів та інших міжнародних злочинів (жертви сексуального насильства, депортовані, жертви катувань, родини зниклих безвісти, внутрішньо переміщені особи, ветерани, діти, люди з інвалідністю тощо), з автоматичним «включеним» статусом особливої вразливості. Уже в межах такого типовизованого профілю здійснюється поглиблена індивідуальна оцінка (інтерв'ю, стандартизовані опитувальники, скринінг-шкали), яка дозволяє налаштувати конкретний пакет заходів захисту, підтримки та процесуальних гарантій.

По-друге, зміст самих прав і гарантій статей 22–25 має «воєнну модифікацію»: мінімальні стандарти Директиви трансформуються в «посилені» стандарти для ситуацій збройного конфлікту. Це означає: закріплення спеціальної категорії «жертви воєнних злочинів та інших міжнародних злочинів» із розширеним, а не мінімальним набором прав (первинна й вторинна правова допомога, гарантована психологічна та медична реабілітація, соціальні послуги, компенсаційні механізми, спеціальні процедури допиту, дистанційна участь у провадженні тощо). На практиці це вимагає внесення до національного законодавства норм, що прямо пов'язують результати індивідуальної/групової оцінки потреб із обов'язковим призначенням певних заходів захисту (наприклад, зафіксована травматизація → заборона очного контакту з підозрюваним, обов'язкове залучення психолога, використання відеодопиту).

По-третє, адаптація до реалій війни передбачає розвиток інституційної та цифрової інфраструктури, яка дозволяє застосовувати оновлені статті 22–25 не точково, а масово. Йдеться про створення й нормативне закріплення єдиної мережі координаційних центрів підтримки потерпілих і свідків воєнних злочинів, інтеграцію їх із системою безоплатної правової допомоги, соціальних служб, медичних і психосоціальних сервісів, а також про запуск єдиних онлайн-платформ («єдине вікно»), де

потерпілий може пройти первинний скринінг, подати заяву, отримати дистанційну консультацію й бути маршрутизованим до потрібної служби. Важливим елементом є вбудована в цю систему стандартизована форма оцінки потреб (з урахуванням воєнних факторів ризику), яка одночасно слугує й інструментом виконання статті 22 Директиви, і «тригером» для застосування конкретних прав та заходів, передбачених статтями

Висновок. Відкрита віктимологія пропонує нормативний зсув від риторики «орієнтації на жертв» де успіх вимірюється кількістю прав та «каналів участі» до моделі, де ключовим критерієм є здатність системи не привласнювати досвід жертви для власної легітимації.

Справді сучасна європейська жертво-орієнтована система не та, що голосно говорить від імені жертв, а та, що готова замовкнути, коли жертва цього свідомо бажає; не та, що автоматично конвертує їхній біль у суворіші покарання, а та, що створює інституційний простір для множинних конфігурацій справедливості, включно з некримінальними.

В умовах воєнного та перехідного правосуддя України принцип «значимого голосу без права вето» є прийнятним орієнтиром для реформи законодавства про права потерпілих у процесі євроінтеграції. І це не просто перехід до Victim Impact Statement в контексті апроксимації статті 65 Кримінального кодексу України.

Чистоклетов Л. Г.

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративного та інформаційного права
Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної
освіти

Національного університету «Львівська політехніка»

Особливості юридичної відповідальності за правопорушення в інформаційній сфері

У сучасних умовах розвитку інформаційного суспільства інформація перетворюється на один із ключових ресурсів, що визначає ефективність функціонування держави, рівень забезпечення прав і свобод людини та стабільність суспільства. Активне впровадження цифрових технологій, розширення інформаційного простору та зростання обсягів обробки даних зумовлюють появу нових видів правопорушень у сфері інформаційних відносин, що ускладнює їх правове регулювання.

Особливої актуальності ця проблема набуває в умовах воєнного стану та збройної агресії, коли інформаційна сфера фактично перетворюється на окремий фронт, а інформація використовується як інструмент впливу на суспільну свідомість і національну безпеку. Поширення дезінформації, пропаганди, незаконне використання інформаційних ресурсів та порушення порядку обробки персональних даних створюють додаткові загрози, які потребують ефективного правового реагування.

Важливим елементом міжнародної практики протидії інформаційним правопорушенням є Конвенція про кіберзлочинність [1], яка встановлює єдині підходи до криміналізації кіберзлочинів та співпраці держав у цій сфері. Зокрема, відповідно до ст. 2 Конвенції передбачена відповідальність за незаконний доступ до комп'ютерних систем, ст. 4 – за втручання в дані, а ст. 5 – за втручання в роботу комп'ютерних систем.

Особливістю Конвенції є також закріплення механізмів міжнародної взаємодії (розділ III), які передбачають обмін інформацією, взаємну правову допомогу та координацію дій правоохоронних органів різних держав. Це має особливе значення в умовах війни, коли інформаційні правопорушення часто мають транснаціональний характер і здійснюються через кіберпростір.

Водночас аналіз чинного законодавства свідчить про наявність низки проблем, зокрема фрагментарність нормативно-правового регулювання, дублювання окремих норм, а також невідповідність темпів його розвитку динаміці інформаційних технологій. Це ускладнює застосування юридичної відповідальності та знижує ефективність захисту інформаційних правовідносин.

Відповідно до Закону України «Про інформацію» [2], інформація визначається як будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді. Таке широке розуміння інформації свідчить про її універсальний характер та застосування у різних сферах суспільного життя. Водночас важливим є забезпечення належного рівня її захисту, який розглядається як сукупність правових, організаційних, технічних та інших заходів, спрямованих на збереження, цілісність інформації та регулювання доступу до неї.

Загалом інформаційне правопорушення визначається як протиправне, суспільно небезпечне, винне діяння (дія або бездіяльність), що здійснюється у сфері інформаційної діяльності або з використанням інформаційних технологій і порушує встановлений порядок інформаційних відносин. Такі правопорушення можуть проявлятися у різних формах, зокрема у незаконному доступі до інформації, її поширенні, приховуванні або спотворенні.

Характерною особливістю цих правопорушень є їх безпосередній зв'язок з інформаційними процесами, включаючи створення, оброблення, зберігання та поширення інформації, а також використання інформаційно-комунікаційних технологій.

Саме ця ознака дозволяє виділити їх у самостійну групу правопорушень [3, с. 53-54].

Подальший розвиток нормативного регулювання проявляється у закріпленні видів юридичної відповідальності на рівні галузевого законодавства. Зокрема, відповідно до ч. 1 ст. 27 Закону України «Про інформацію», порушення законодавства у цій сфері тягне дисциплінарну, цивільну, адміністративну або кримінальну відповідальність [1]. Це свідчить про комплексний, міжгалузевий характер відповідальності, оскільки вона реалізується через норми різних галузей права залежно від характеру вчиненого правопорушення.

Кримінальна відповідальність у сфері інформаційних технологій займає особливе місце в системі юридичної відповідальності, оскільки є найбільш суворим засобом державного реагування на правопорушення. Вона спрямована на охорону інформаційних правовідносин і застосовується за вчинення суспільно небезпечних діянь у цій сфері. Важливо розмежовувати кримінальну відповідальність і покарання, оскільки покарання є лише формою її реалізації. Кримінальна відповідальність виникає з моменту вчинення правопорушення, тоді як покарання визначається судом і полягає у конкретних обмеженнях прав і свобод особи [4, с. 118].

Основним нормативно-правовим актом, що встановлює кримінальну відповідальність за правопорушення у сфері інформаційних технологій, є Кримінальний кодекс України.

Кримінальні правопорушення у сфері інформаційних технологій дедалі частіше використовуються як засіб вчинення більш тяжких злочинів, зокрема тих, що посягають на національну безпеку. Це обумовлює підвищену увагу до їх кваліфікації та необхідність удосконалення кримінально-правових норм у цій сфері [5, с. 78-79].

Поряд із кримінальною відповідальністю за більш тяжкі правопорушення в інформаційній сфері важливу роль відіграє

адміністративна відповідальність, яка застосовується до менш суспільно небезпечних діянь.

Правову основу такої відповідальності становить Кодекс України про адміністративні правопорушення, який визначає перелік відповідних правопорушень і заходи впливу за їх вчинення. Зокрема, Кодекс передбачає відповідальність за порушення права на інформацію та неправомірну відмову в її наданні (ст. 212-3 КУпАП), порушення законодавства про захист персональних даних (ст. 188-39 КУпАП), а також інші правопорушення, пов'язані з недотриманням встановленого порядку збирання, зберігання, використання та поширення інформації [6].

Адміністративна відповідальність у цій сфері виступає важливим інструментом охорони інформаційних правовідносин і спрямована на попередження та припинення правопорушень. Вона є формою реагування держави на протиправні діяння, які порушують встановлений порядок здійснення інформаційної діяльності. При цьому суб'єктами таких правопорушень можуть бути як фізичні, так і юридичні особи, а об'єктом – суспільні відносини, пов'язані із забезпеченням інформаційної безпеки, доступу до інформації, захисту персональних даних та інших інформаційних інтересів.

Особливістю адміністративної відповідальності є те, що вона реалізується через застосування уповноваженими органами державної влади передбачених законом заходів впливу. Такі заходи мають на меті не лише покарання, але й запобігання подальшим правопорушенням, що підкреслює її превентивний характер у системі юридичної відповідальності.

Водночас аналіз сучасного стану правового регулювання свідчить про наявність певних проблем, зокрема фрагментарність нормативної бази та невідповідність темпів розвитку законодавства динаміці інформаційного суспільства. Це ускладнює ефективне застосування адміністративної відповідальності та

вимагає подальшого вдосконалення правових механізмів у цій сфері [7, с. 288].

Сучасний розвиток цифрових технологій і розширення інформаційної сфери призводять до появи нових видів правопорушень, при цьому законодавство не завжди встигає адаптуватися до цих змін. Унаслідок цього адміністративні правопорушення залишаються найбільш поширеними у сфері інформаційних відносин.

Водночас проблемою залишається недосконалість законодавчого регулювання, зокрема відсутність санкцій за окремі правопорушення або дублювання норм у різних актах, що ускладнює їх застосування.

У науковій доктрині підставою цивільно-правової відповідальності визнається порушення суб'єктивних цивільних прав, як майнових, так і немайнових. Водночас для притягнення до відповідальності необхідна наявність певних умов, серед яких виділяють протиправну поведінку, шкоду, причинний зв'язок між діями порушника та наслідками, а також вину. Саме ці елементи дозволяють встановити факт правопорушення та обґрунтувати обов'язок відшкодування шкоди.

Дисциплінарна відповідальність розглядається як один із видів юридичної відповідальності, що полягає в обов'язку працівника відповідати за порушення трудової дисципліни та зазнавати передбачених законом заходів впливу. Її підставою є дисциплінарний проступок, тобто протиправне та винне невиконання або неналежне виконання службових обов'язків, зокрема у сфері поводження з інформацією. Важливою особливістю є те, що така відповідальність може застосовуватися одночасно з іншими видами відповідальності, що підкреслює її допоміжний, але необхідний характер [8, с. 268-270].

Окремої уваги потребує і відповідальність військовослужбовців у інформаційній сфері. В умовах війни інформація набуває стратегічного значення, а її неправомірне використання, розголошення або викривлення може створювати

загрози національній безпеці. Саме тому порушення порядку обігу службової інформації, розголошення відомостей з обмеженим доступом чи поширення недостовірної інформації можуть розглядатися як дисциплінарні, адміністративні або навіть кримінальні правопорушення. У цьому контексті відповідальність виконує не лише каральну, а й превентивну функцію, спрямовану на недопущення інформаційних загроз у військовій сфері [9, с. 598-600].

В умовах сучасної російсько-української війни особливого значення набуває проблема поширення дезінформації та пропаганди, які виступають важливими інструментами інформаційного впливу. Інформаційна сфера фактично перетворюється на окремий фронт, де відбувається боротьба за громадську думку та стабільність держави. У таких умовах питання юридичної відповідальності за поширення неправдивої інформації набуває особливої актуальності.

Таким чином, аналіз поняття та ознак інформаційних правопорушень дозволяє зробити висновок про їх комплексний характер. Вони охоплюють широкий спектр діянь – від незаконного доступу до інформації до її маніпулятивного поширення. Особливістю таких правопорушень є їх тісний зв'язок із цифровими технологіями, що постійно розвиваються, унаслідок чого з'являються нові форми протиправної поведінки. Це, у свою чергу, вимагає постійного вдосконалення законодавства та адаптації правових механізмів до сучасних викликів.

Список використаних джерел

1. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII : станом на 20 січ. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 12.04.2026).
2. Конвенція про кіберзлочинність : Конвенція Ради Європи від 23.11.2001 : станом на 7 верес. 2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575#Text.

3. Кирилюк А. В. Поняття та види інформаційних правопорушень. Часопис цивілістики. 2017. № 3. С. 51-55. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/3b27acf8-2657-4ccd-b40b-56dbfcd141d9/content>.
4. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI : станом на 8 серп. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>.
5. Жевелева І. С. Кримінально правова кваліфікація правопорушень у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2025. №4(91). С. 74-81. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/11/10-3.pdf>.
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Кодекс України від 07.12.1984 № 8073-X : станом на 1 верес. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10#Text>.
7. Глущенко Н., Головач А. Адміністративна відповідальність в інформаційній сфері. Молодий вчений. 2020. №11 (87). С. 286-289. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/204/198>.
8. Юридична відповідальність за правопорушення в інформаційній сфері та основи інформаційної деліктології: монографія І. В. Арістова, О. А. Баранов, О. П. Дзьобань та ін.; за заг. ред. проф. К. І. Беякова. Київ: КВІЦ. 2019. 344 с.
9. Коба О. В. Військові правопорушення у контексті змісту загальної системи запобігання правопорушенням і злочинності. Аналітично-порівняльне правознавство. (2025. № 1. С.595-602. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/02/101.pdf>.

ЗМІСТ

Сопільник Л. І. Кіберстійкість держави та імплементація Директиви NIS2 у національне законодавство України.....	3
Янковська Л. А. Заклад загальної середньої освіти як осередок соціального капіталу і чинник стійкості територіальної громади в умовах воєнного стану.....	8
Семчук Ж. В. Університет як якірна інституція повоєнного відновлення регіону.....	13
Сопільник Р. Л. Дисциплінарна відповідальність суддів у світлі стандартів Ради Європи та переговорного процесу щодо вступу України до ЄС.....	18
Семчук Ю. І. Взаємодія Офісу Генерального прокурора з міжнародними механізмами кримінального переслідування у розслідуванні воєнних злочинів.....	23
Сопільник Л. С. Злочин агресії та Спеціальний трибунал щодо злочину агресії проти України: подолання юрисдикційної прогалини міжнародного кримінального правосуддя.....	28
Кошовий Б.-П. О. Когнітивний капітал підприємства в умовах поширення генеративного штучного інтелекту.....	33
Мельничук Н. Ю. Публічний інтерес як ціннісна основа адміністративного права: від онтологічної категорії до принципів належного урядування.....	38
Далик В. П., Садов'як М. Б. Організаційна гнучкість як динамічна здібність малого та середнього бізнесу в умовах воєнної економіки України.....	42
Ліпич Л. Г., Герило В. Я. Комплементарність маркетингу та логістики в управлінні підприємством в умовах цифровізації ланцюгів постачання.....	47
Семчишин С. І. Система стримувань і противаг в умовах воєнного стану: роль Конституційного Суду України та судового контролю	52

Кудимов С., Фуртес О. Трансформація військової освіти під час війни.....	56
Вовчина А. Я. Удосконалення системи управління ризиками у банківських установах.....	63
Куманська-Нор О. Особливості формування державної регуляторної політики в Україні.....	67
Ковалів М., Соколовська А. Сутність дії адміністративно-правових норм.....	71
Гачак-Величко Л. А. Трансформація вищої освіти в період війни та післявоєнного відновлення.....	75
Лопатка О. І., Лопатка С. С. Цифровізація земельного та містобудівного кадастрів як передумова відновлення територій України в умовах євроінтеграції.....	80
Сидор М. Роль та місце суб'єктів правовідносин в інформаційному просторі.....	85
Ковалів М., Коваль А. Громадянське суспільство як гарантія демократичного розвитку України.....	90
Степанець Н. О. Комунікативна культура в освітньому середовищі як фундамент національної безпеки.....	94
Процюк Т., Скриньковський Р. Штучний інтелект у правовому захисті військовослужбовців.....	97
Бурдю М. Є. Особливості класифікації корпоративної культури	105
Литвиненко Є. Правові виклики охорони інтелектуальної власності в умовах повномасштабної війни та пріоритети гармонізації законодавства України з правом Європейського Союзу.....	109
Железков А. Консервативні методи українських політичних партій в умовах європейської інтеграції: інституційні суперечності та перспективи демократизації.....	116
Величко З. В. Розвиток саморегуляції молодших школярів в освітньому середовищі Нової української школи.....	120

Вдович С. Особливості забезпечення психологічного благополуччя науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти в умовах воєнного стану.....	124
Зельман Л., Вавринів-Безживотна Н. Формування ключових компетентностей учнів НУШ у контексті європейських освітніх стандартів.....	129
Попадюк Н. Мар'ян Коць – фундатор та речник Асоціації дослідників голодоморів в українській діаспорі США.....	133
Кунцьо С. В. Специфіка процедур добору кандидатів на посаду слідчого судді.....	141
Крамар Р. І. Євроінтеграційні перспективи правового регулювання кібербезпеки в Україні.....	145
Хитра О. Л. Гендерна рівність і військовий обов'язок: порівняльно-правовий аналіз законодавства України та зарубіжних держав...	151
Брийовська І. Б., Омельчук Б. А. Геополітичні передумови російсько-українського протистояння (історіософський аспект).	155
Лібрук-Ліпкевич С. Я., Івахів О. С. Вплив військових технологій на економіку України під час війни.....	160
Каспрук І. І. Справедлива трансформація вугільних громад Львівщини в умовах євроінтеграції та післявоєнного відновлення України.....	166
Павлик О. Т. Роль маркетплейсів у забезпеченні стійкості та масштабування малого бізнесу в умовах цифровізації економіки	171
Верхоляк Н. Механізми детоксикації ґрунтів від залишків вибухових речовин.....	175
Благута Р. Актуальні практичні питання розвитку та вдосконалення судової експертної діяльності в умовах воєнного стану в Україні.....	179
Нанай О. М. Цифрова трансформація як чинник інноваційного розвитку підприємств хімічної промисловості України в умовах євроінтеграції.....	184

Лобода Ю. П., Пась Я. І. Ідентичність права як його феноменологічна характеристика.....	189
Феленчак Ю. Соціальна взаємодія в прикордонних регіонах у контексті розвитку туризму та рекреації.....	192
Квак В. Інститут шлюбу та розлучення в сімейному праві України: сучасні виклики та перспективи реформування.....	195
Хом'як М. Психологічна безпека як базова умова ефективного освітнього середовища в умовах суспільної нестабільності.....	201
Туляков В. О. Відкрита віктимологія: до питання про автономію потерпілого в умовах збройного конфлікту.....	205
Чистоклетов Л. Г. Особливості юридичної відповідальності за правопорушення в інформаційній сфері.....	212

Актуальні проблеми науки та практики у світлі
євроінтеграційних процесів
Тези доповідей учасників міжнародної науково-практичної
конференції
(Львів, 14 травня 2026 р.)

Редактор: Кошовий Б.-П.О.

Матеріали публікуються у авторській редакції. Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв, назв підприємств, організацій, установ та іншої інформації несуть автори статей. Висловлені у цих статтях думки можуть не збігатися з поглядами редакційної колегії і не покладають на неї ніяких зобов'язань. Передруки і переклади можливі лише за згодою авторів і редакції.

*Вміст збірника ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0
International*